

การจัดการ ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก

เอกสารประกอบวันที่อยู่อาศัยโลก ๒๐๐๙
สมัชชาการจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนและท้องถิ่น
วันที่ ๑-๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๒

เอกสารประกอบวันที่อยู่อาศัยโลก 2009

สมัชชาการจัดการ ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนชุมชน และท้องถิ่น

วันที่ 1-19 ตุลาคม 2552

การจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก

ผู้เขียน/เรียบเรียง

นางสาวพรรณทิพย์ เพชรมาก

ข้อมูล

นางสาวเกศณี คิ้วนาง

นางสาวพรนิพา ชัยวงศ์

นายเสกสรร ป้อมโพธิ์

และสำนักงานบริหารโครงการบ้านมั่นคง

ประสานงานการผลิต

ส่วนประชาสัมพันธ์

จำนวนพิมพ์

7,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทร. 0-2378-8300 โทรสาร 0-2378-8403

Homepage: www.codi.or.th E-mail: codi@codi.or.th

คำนำ

ขบวนการองค์กรชุมชนทั่วโลกได้จัดงานวันที่อยู่อาศัยโลกในวันที่ 6 ตุลาคม ของทุกปีเพื่อกระตุ้นเตือนให้ประชาคมโลกตระหนักว่า ยังมีคนที่ไม่มียู่อาศัยอยู่มากในโลกรวมทั้งได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องต่อไป

ในประเทศไทย ขบวนการองค์กรชุมชนเมืองที่จัดทำโครงการบ้านมั่นคงได้ร่วมกันจัดงานวันที่อยู่อาศัยโลกอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปี โดยนำเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองในรูปแบบต่างๆ

ในระยะหลายปีที่ผ่านมา ขบวนการองค์กรชุมชนในชนบทที่มีปัญหาความเดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ได้พัฒนากระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาจากการเรียกร้องจากรัฐบาลให้แก่ปัญหาเพียงฝ่ายเดียว มาเป็นการดำเนินการโดยองค์กรชุมชน ตั้งแต่การสำรวจ คัดกรองข้อมูลผู้เดือดร้อน จัดทำรายละเอียดแปลงที่ดิน ประวัติที่ดิน ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การทำแผนที่ทำมือ ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นแผนที่ดิจิทัล ซึ่งสามารถให้รายละเอียดของแปลงที่ดินได้อย่างถูกต้อง แล้วนำเสนอข้อมูลทั้งหมดนี้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาตามขั้นตอน รวมทั้งประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลในพื้นที่มาร่วมแก้ปัญหาของชาวบ้านอย่างจริงจัง

งานวันที่อยู่อาศัยโลกในปี 2552 ของประเทศไทย ซึ่งเคยจัดเฉพาะขบวนคนจนเมืองจึงได้ผนึกกำลังกับขบวนที่ดินในชนบทในปีนี้นำเสนอประสบการณ์การแก้ปัญหาที่ดินในชนบท เพื่อเสนอให้รัฐบาลช่วยเหลืออุดหนุนอุปสรรคต่างๆ ประการในระดับปฏิบัติการและระดับนโยบายเพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยโดยชุมชนและท้องถิ่น ประสบความสำเร็จทั้งในส่วนของชุมชนผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ให้มีหนทางและเกิดความมั่นคงทั้งเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน หน่วยงานท้องถิ่นสามารถออกกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้ช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม ในระดับนโยบายคือรัฐบาลได้ช่วยแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินซึ่งมีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่เป็นปัญหาของประเทศไทยในขณะนี้ ได้สำเร็จ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ตุลาคม 2552

สารบัญ

• การจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก	8
• บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย และที่ดินทำกิน	14
• โฉนดชุมชน : แนวทางในการดูแลรักษาที่ดิน ให้ยังคงอยู่กับผู้ที่ใช้ทำกินและอยู่อาศัยอย่างยั่งยืน	18
• กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยและกองทุนที่ดิน	24
• ภาพรวมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก	30
• ภาพรวมการจัดการที่ดินและที่อยู่อาศัยโดยชุมชนในระดับภาค	38
ภาคผนวก	43
• พื้นที่รูปธรรมภาคเหนือ	45
• พื้นที่รูปธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	55
• พื้นที่รูปธรรมภาคใต้	65
• พื้นที่รูปธรรมภาคกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและตะวันออก	75
• พื้นที่รูปภาคกลางตอนบนและตะวันตก	89

สมาชิกการจัดการ
ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน
โดยขบวนชุมชน
และท้องถิ่น

การจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด 320 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ป่า 82 ล้านไร่ พื้นน้ำ / ทะเล 28 ล้านไร่ ที่ดินที่ประชาชนครอบครอง 130 ล้านไร่ คนรวยประมาณร้อยละ 10 ถือครองที่ดินประมาณ 117 ล้านไร่หรือร้อยละ 90 คนจนและคนทั่วไปร้อยละ 90 ถือครองที่ดิน รวม 13 ล้านไร่หรือร้อยละ 10 (ข้อมูลจากการศึกษาของมูลนิธิสถาบันที่ดิน) ในปี 2547 มีคนจนที่ลงทะเบียนปัญหาที่ดินทำกินถึง 4,849 ล้านราย และยังมีผู้เดือดร้อนที่ไม่ได้ไปลงทะเบียนในช่วงดังกล่าวอีกจำนวนมาก ซึ่งรวมทั้งมีครัวเรือนที่อยู่อาศัยทำกินในเขตป่าประมาณ 10 ล้านราย ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับที่ดินมีทั้งในส่วนของโอกาสของคนจนที่ไม่สามารถเข้าถึง/ได้ใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำกิน/อยู่อาศัย การสูญเสียที่ดินทำกินที่มีอยู่เดิม ที่ดินจำนวนมากถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าโดยไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า การกระจายการถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การมีที่ดินทำกินแต่ไม่มีการรับรองสิทธิให้สามารถอยู่อาศัยและทำกินได้อย่างมั่นคง การประกาศเขตอนุรักษ์ทับที่ดินทำกิน กฎหมายกฎระเบียบต่างๆที่ขึ้นอยู่กับแต่ละหน่วยงาน ไม่เอื้อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่ดิน ได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนปัญหาคุณภาพของดิน แหล่งน้ำ สาธารณูปโภค วิถีการผลิต และเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่จะทำให้คนยากจนไม่สามารถรักษาที่ดินทำกินได้อย่างยั่งยืน ในส่วนของพื้นที่ในเมืองที่มีปัญหาที่ดินราคาแพง การกักตุนที่ดินเพื่อใช้เชิงธุรกิจและการเก็งกำไร และที่ดินรัฐที่ถูกปล่อยทิ้งไว้โดยขาดการจัดการ ทำให้คนจนไม่สามารถมีที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยได้ กลายเป็นชุมชนแออัดที่ไม่มีความมั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัย ทำให้ขาดการพัฒนาในด้านต่างๆที่ต่อเนื่อง ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลมีชุมชนแออัดทั่วประเทศ 6,334 ชุมชน 1,630,447 ครัวเรือน เป็นชุมชนที่เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัยประมาณ 728,639 ครัวเรือน

การแก้ไขปัญหาที่ดินในช่วงที่ผ่านมา เป็นการแก้ไขปัญหาโดยหน่วยงานเป็นหลัก ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน ซึ่งที่ดินหลายหน่วยงานมีกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ ระบบข้อมูลที่ดินไม่ชัดเจน แผนที่คนละมาตราส่วน และแต่ละหน่วยได้ดำเนินการตามแนวทางและแผนของตนเอง(Supply Side) สามารถทำงานแก้ไขปัญหาได้จำนวนจำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณปัญหาที่มีอยู่ ทำให้ปัญหาที่ดินกลายเป็นปัญหาที่สะสมต่อเนื่องจนกลายเป็นปัญหาวิกฤติ ในขณะที่เดียวกันปัญหาที่ดินก็ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาที่อยู่อาศัยคนจนในเมืองติดตามมา การพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ดำเนินการโดยหน่วยงานและภาคเอกชนไม่สามารถเข้าถึงและสอดคล้องกับปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัด

แต่ในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมา มีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีบทบาทสำคัญในการจัดการแก้ไขปัญหาของตนเอง จัดให้มีคณะทำงานระดับตำบล อำเภอ เมือง ที่มีองค์ประกอบจากผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม/ภาควิชาการ และหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบดูแลที่ดิน ดำเนินการสำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ข้อมูลที่ดินที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหา การทำแผนที่ ทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคือการกระจายที่ดินระดับพื้นที่เมืองหรือจังหวัด นำไปสู่การปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของแต่ละพื้นที่ เกิดการจัดสิทธิที่ดินและที่อยู่อาศัยโดยกลุ่ม/ชุมชนแทนการจัดการแบบปัจเจกทำให้คนจนสามารถเข้าถึงได้และเป็นการยืดหยุ่นให้ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยยังเป็นของชุมชน และเกิดการพัฒนาด้านต่างๆร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เกิดชุดความรู้จากการทำงานของชุมชนท้องถิ่นและกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแนวราบระหว่างชุมชน ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาในแนวทางที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลักได้กระจายกว้างขวางขึ้น โดยมีพื้นที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดินในชนบท 69 จังหวัด 273 อำเภอ 556 ตำบล 2,349 หมู่บ้าน ประมาณ 64,000 ครัวเรือน ซึ่งมีหลายพื้นที่ที่ได้มีการคิดค้นเอกสารรับรองสิทธิที่ดิน วางกติกาการใช้ที่ดินร่วมกันหรือเรียกว่าโฉนดชุมชน การพัฒนาด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อบต. อบจ.) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินระหว่างพื้นที่ การเชื่อมโยงเรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินระหว่างพื้นที่เมืองกับชนบท นอกจากนี้ยังมีการขับเคลื่อนงานเชิงนโยบายการแก้ไขปัญหาที่ดินของเครือข่ายต่างๆ ได้แก่ เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย(คปท.) ฯลฯ

จากนโยบายรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ได้กำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการจัดหาที่ดินทำกินให้แก่ผู้มีรายได้น้อย เร่งรัดปรับปรุงแก้ไขปัญหาคูณภาพการอยู่อาศัย คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่มีรายได้น้อยให้ดียิ่งขึ้น การจัดหาที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรยากจนในรูปแบบของธนาคารที่ดินและเร่งรัดการออกเอกสารสิทธิให้แก่เกษตรกรยากจนและชุมชนที่ทำกินอยู่ในที่ดินของรัฐโดยไม่มีสภาพป่าแล้วในรูปแบบของโฉนดชุมชน ในส่วนขบวนการองค์กรชุมชนทั้งพื้นที่ชนบทและเมือง จึงเห็นว่าถ้าหากรัฐบาลได้ประกาศและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย จะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาตามแนวนโยบายรัฐบาลอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์ปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นและไม่สามารถแก้ไขได้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง และในส่วนของชุมชนท้องถิ่นเองก็ได้สานต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินให้เกิดการขยายตัวอย่างกว้างขวางขึ้น ทั้งในส่วนของการจัดทำข้อมูลแผนที่ที่ดินร่วมกัน การวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้งเมือง การวางแผนการจัดการที่ดินและทรัพยากรทั้งตำบล การจัดการที่ดินร่วมในลักษณะโฉนดชุมชน การจัดให้มีกองทุนที่ดิน/ที่อยู่อาศัยในระดับชุมชน/เมือง ฯลฯ

การจัดงานมหกรรมการจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลักจึงเป็นโอกาสที่จะให้พื้นที่ต่างๆ ที่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้ ได้นำเรื่องราวมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปสู่การวางแผนขับเคลื่อนการจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลักต่อไป

แนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก

คณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชนเมืองและชนบทในคณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติ ซึ่งคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เป็นประธาน ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก ซึ่งคณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติได้เห็นชอบไปแล้วเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2552 ดังนี้คือ

1. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยโดยชุมชนท้องถิ่น

- 1.1 จัดให้มี คณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินระดับตำบล/อำเภอ/เมือง ตามลักษณะปัญหาและความพร้อมของพื้นที่ โดยที่นายอำเภอหรือนายกเทศมนตรี /นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือผู้นำชุมชนเป็นประธาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายชุมชนที่ทำงานพัฒนาด้านต่างๆ เช่น เครือข่ายแผนชุมชน สวัสดิการชุมชน เครือข่ายทรัพยากร สภาองค์กรชุมชน ฯลฯและผู้เดือดร้อน
- 1.2 ให้มีการจัดทำข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย สรุปรวข้อมูลที่ดินที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเต็มพื้นที่ แผนที่ที่ดิน แผนที่ทำมือและแผนที่ในระบบ GIS

- 1.3 เชื้ออำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะร่วมกันจัดการที่ดินที่อยู่อาศัยร่วมกับชุมชน สามารถออกข้อบัญญัติ เทศบัญญัติ ในการจัดการที่ดินที่อยู่อาศัย อย่างเช่น การจัดที่ดินในลักษณะสิทธิ์ร่วม (โฉนดชุมชน) กองทุนที่ดิน ที่อยู่อาศัย ฯลฯ(รายละเอียดข้อเสนอหรือเรื่องกฎหมายท้องถิ่น)
- 1.4 สนับสนุนการจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่ดินและที่อยู่อาศัยในระดับท้องถิ่น โดยที่มีแหล่งเงินจากชุมชน ท้องถิ่น และรัฐส่วนกลางหรือร้อยละ...ของภาษีที่ดินที่จัดเก็บได้ในพื้นที่

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยในระดับจังหวัด

- 2.1 ออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยระดับจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน องค์ประกอบคณะกรรมการมาจากหัวหน้าหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน เช่น เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด ทรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ หัวหน้าอุทยาน ป่าไม้ อนุรักษ์ ปฎิรูปที่ดิน หน่วยงานด้านการปกครอง ได้แก่ นายอำเภอ สำนักงานจังหวัด ฯลฯ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อบจ. อบต. เทศบาล) และผู้นำเครือข่ายชุมชน / ภาคประชาสังคมอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด โดยมีหน่วยที่เกี่ยวข้องหลักในจังหวัดนั้น (เช่น เจ้าพนักงานที่ดิน ทสจ. หัวหน้าสำนักงานจังหวัด) เป็นเลขานุการและมีผู้นำชุมชน/ภาคประชาสังคมเป็นเลขานุการร่วม
- 2.2 ให้มีการจัดทำข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัยทั้งจังหวัด ข้อมูลและแผนที่ที่ดินที่เป็นพื้นที่ปัญหาและที่ดินที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินของรัฐ และที่ดินของเอกชนที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า
- 2.3 สนับสนุนการวางแผนพัฒนาการใช้ที่ดินระดับพื้นที่ โดยมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นที่นำร่องทั้งในเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดิน (พื้นที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน พื้นที่สาธารณะ/อนุรักษ์) ระบบน้ำ ระบบสาธารณูปโภค การผลิต ฯลฯ

3. การเร่งรัดออกกฎหมาย กฎระเบียบ ที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย ได้แก่

- เร่งรัด ร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร พ.ศ. 2550
- การออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี หรือมติคณะรัฐมนตรี ในเรื่องการจัดกรสิทธิที่ดินร่วมในลักษณะโฉนดชุมชน
- ออกระเบียบ มติคณะรัฐมนตรี หรือแนวปฏิบัติสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

4. การเร่งรัดการแก้ไขปัญหาพื้นที่ที่ได้มีกระบวนการแก้ไขปัญหาจนใกล้ได้ข้อยุติ แต่ยังมีข้อติดขัดบางส่วน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นสำหรับชุมชนที่ได้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหาในแนวทางนี้มาแล้วและชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ระหว่างการดำเนินการ รวมทั้งเป็นการทำให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ได้แก่ กรณีการแก้ไขปัญหาที่บริเวณอุทยานแห่งชาติมูโด-สุโหงปาตี ในพื้นที่ อ.บาเจาะที่มีการจัดทำข้อมูลแผนที่และรับรองข้อมูลร่วมกันระดับพื้นที่เรียบร้อยแล้วและเคยมีมติ ครม.รองรับชัดเจน การจัดสิทธิการเช่าที่ดินที่ดินสาธารณะที่ได้มีการปรับปรุงพัฒนาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงแล้ว 62 ชุมชน เร่งรัดเพิกถอนโฉนดพื้นที่หนองปลาสุวย จ.ลำพูน ที่สรุปชัดเจนแล้วว่าออกเอกสารมิชอบ เพื่อนำมาจัดเป็นที่ทำกินชุมชน พื้นที่บ้านมะต้องสู่อำเภอไทรโยค จ.กาญจนบุรีและชุมชนรณชัย อำเภอเมือง จ.นครสวรรค์

5. สนับสนุนงบประมาณในการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยชุมชนเป็นแกนหลัก วงเงิน 85 ล้านบาท ได้แก่ การสนับสนุนพื้นที่ปฏิบัติการโฉนดชุมชนและกองทุนที่ดิน จำนวน 100 พื้นที่ๆละประมาณ 500,000 บาท สนับสนุนพื้นที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับจังหวัด ในพื้นที่จังหวัดที่มีความพร้อมที่จะขยายการจัดการที่ดินโดยชุมชนท้องถิ่นให้ครอบคลุมกว้างขวาง 20 จังหวัด จังหวัดละ 1,000,000 บาท สนับสนุนการจัดการความรู้ วิจัย จัดทำสื่อเพื่อการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะ 10 ล้านบาท และงบบริหารจัดการ 5 ล้านบาท

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติ มีมติดังนี้คือ

1. เห็นชอบในหลักการข้อเสนอแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก และการจัดสัมมนา “ชุมชนและท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย” ตามที่คณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชนเมืองและชนบทเสนอ และให้ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ รับข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการไปพิจารณา ดังนี้

- 1.) ควรสรุปข้อเสนอสำคัญ อย่างเช่น การที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการเรื่องนี้ เสนอให้นายกรัฐมนตรีได้มอบนโยบายในการประชุมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งในส่วนของความคืบหน้าและข้อติดขัดในการดำเนินโครงการในพื้นที่ต่างๆ เพื่อคณะกรรมการจะได้ช่วยหาทางคลี่คลายปัญหาข้อติดขัด
- 2.) ให้ตั้งเรื่องการแก้ไขปัญหาภาวะเบียดเบียนที่เป็นอุปสรรค เป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะดำเนินการให้ได้ข้อยุติภายในระยะเวลาที่กำหนด เช่น ร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร พ.ศ. 2550 ให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน ซึ่งเรื่องกฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารที่ขณะนี้เรื่องอยู่ที่กรมโยธาธิการ จึงขอให้ประสานรองปลัดกระทรวงมหาดไทย (นายสมพร ใช้บางยาง) ช่วยติดตามเรื่องนี้
- 3.) ในเรื่องแนวทางที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดการที่ดินและที่อยู่อาศัย ทั้งในเรื่องการออกข้อบัญญัติ เทศบัญญัติเกี่ยวกับที่ดินและที่อยู่อาศัย และการจัดทำข้อมูลผู้เดือดร้อนและข้อมูลที่ดิน และแผนที่ที่ดินในพื้นที่ นั้น ให้ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ สรุปสาระสำคัญ แนวทางที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ เสนอให้ประธานกรรมการ ลงนามหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทยเพื่อจะได้ทำหน้าที่ส่งถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

- 4.) การจัดทำข้อมูลที่ดินในระดับพื้นที่ตำบลให้ชัดเจน ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้ข้อมูลที่ดินเป็นเรื่องที่เปิดเผย ให้ไฟส่องสว่างด้วยการทำข้อมูล ใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ซึ่งในการทำข้อมูลควรจะประสานร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลที่ดินประเภทนั้นๆ อยู่ด้วย นอกจากการเลือกพื้นที่ปฏิบัติการจากที่ชุมชนท้องถิ่นเสนอมาแล้ว อาจให้หน่วยงานที่ดูแลที่ดินเป็นผู้เสนอ เพื่อร่วมกันใช้แนวทางนี้ในการแก้ไขปัญหา เช่น ร้อยละ 10 ของพื้นที่ที่หน่วยงานนั้นดูแลรับผิดชอบ
- 5.) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับที่ดินมีกฎหมายคนละฉบับ และเจตนาในการดูแลรักษาที่ดินแตกต่างกันออกไป ควรหาวิธีการที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านได้ และยังคงเป็นไปตามเจตนารมณ์และภารกิจของหน่วยงานเหล่านั้นด้วย เช่น การจัดรูปที่ดินของกรมที่ดิน
- 6.) ควรเริ่มจากพื้นที่ปฏิบัติการที่สามารถทำได้ง่าย เห็นความสำเร็จ เรียนรู้จากเอกชนที่สามารถขอใช้ที่ดินได้รวดเร็ว รวมทั้งประสานหน่วยงานที่พร้อมจะร่วมกันแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดที่เข้าใจเรื่องนี้ ฯลฯ ทั้งนี้ขอให้คณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ ได้ปรึกษาหารือ กับกรรมการที่ปรึกษา(นายศิวัช แสงมณี) และผู้แทนกระทรวงมหาดไทย และเลขาธิการฯ (นายสมพร ไข่บางยาง) ในเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด
- 7.) การสัมมนา “ชุมชนและท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย” ประสานได้ให้ดูช่วงวันที่นายกรัฐมนตรีสามารถมาเป็นประธานได้ ซึ่งในวันที่ 5 ตุลาคม 2552 เป็นวันที่อยู่อาศัยโลก สามารถจัดได้ ขอให้ฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการฯ ทำหนังสือเสนอถึงนายกรัฐมนตรีโดยด่วน

2. คณะกรรมการฯ เห็นชอบให้ดำเนินการ ดังนี้

- 1) ให้เร่งรัดติดตามเรื่องร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร พ.ศ. 2550 ให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน โดยขอให้ ที่ปรึกษา (นายศิวัช แสงมณี) และผู้แทนกระทรวงมหาดไทย (นายสมพร ไข่บางยาง) หาทางช่วยเร่งรัดเรื่องนี้
- 2) ให้ฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ สรุปสาระสำคัญแนวทางที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เสนอให้ประธานกรรมการ ลงนามหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทยเพื่อจะได้ทำหนังสือถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป
- 3) กรณีการแก้ไขปัญหาที่ดินที่ชุมชนได้ดำเนินการมาจนใกล้ได้ข้อยุติ 5 กรณี แต่ยังไม่สำเร็จนั้น ให้ให้ฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ ทำหนังสือเสนอให้ประธานลงนามถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเร่งรัดต่อไป
- 4) ให้ฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ ทำหนังสือขอเชิญนายกรัฐมนตรีเป็นประธานในงานสัมมนา “ชุมชนและท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย” และประสานกับสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP) ในการเป็นเจ้าภาพร่วมและสถานที่สัมมนา

บทบาทของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการพัฒนาที่อยู่อาศัย ผู้มีรายได้น้อย และ ที่ดินทำกิน

ในกระบวนการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนในช่วงที่ผ่านมา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยแบบทั้งเมืองโดยมีคณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองซึ่งส่วนใหญ่นายกเทศมนตรีเป็นประธาน ซึ่งปัจจุบันมีพื้นที่การพัฒนาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงที่เทศบาลมีบทบาทสนับสนุนชัดเจนแล้ว 139 เมือง/เขต ส่วนในพื้นที่แก้ไขปัญหาที่ดินชนบทมีพื้นที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วมสนับสนุนในการดำเนินการแล้วไม่ต่ำกว่า 300 ตำบล ซึ่งระดับของการสนับสนุนมีแตกต่างกัน มีตั้งแต่ร่วมจัดทำข้อมูลแผนที่ กั้นแนวเขตที่ดิน สนับสนุนเครื่องมือ/งบประมาณบางส่วน ให้เจ้าหน้าที่อปท.มาร่วมทำ/เป็นคณะทำงาน จนถึงขั้นเป็นนโยบายของ อบต. ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติ ฯลฯ แต่ในทางปฏิบัติองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนหนึ่งก็ยังไม่มีความมั่นใจว่างานที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำเพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยชุมชนรายได้น้อยนั้น ถูกต้องตามกฎหมายท้องถิ่นและกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมายหรือไม่ สนับสนุนไปแล้วจะมีปัญหาการตรวจสอบของ สตง.ตามมา/จะมีการเรียกเงินคืนหรือไม่ รวมทั้งแม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายจัดตั้ง และ พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ตลอดจนกฎหมายสูงสุดคือรัฐธรรมนูญ แต่ก็ยังมีพระราชบัญญัติ กฎกระทรวงที่แต่ละหน่วยงานระดับกระทรวง ทบวง กรม เป็นผู้บังคับใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินประเภทต่างๆ และป่าไม้ ที่ยังไม่ได้กระจายมาให้ท้องถิ่นจัดการดูแล ทำให้ อปท.บางแห่งไม่มีความมั่นใจที่ร่วมทำงานหรือร่วมสนับสนุนการทำงานแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือทำไปแล้วอาจถูกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องท้วงติงฟ้องร้อง

จากการหารือในคณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งของชุมชนเมืองและชนบท คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติ เห็นร่วมกันว่าทิศทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยชุมชนในช่วงต่อไปคือการทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ได้มีบทบาทในเรื่องนี้อย่างจริงจังมากขึ้น จึงได้จัดให้มีคณะทำงานหารือแนวทางการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น ซึ่งได้นำประสบการณ์การของ อปท. ที่ได้ออกข้อบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้มาแล้ว ได้แก่ ข้อบัญญัติว่าด้วยการจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่ทา จ.เชียงใหม่ เทศบัญญัติเรื่องการปรับปรุงชุมชนแออัด การจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของเทศบาลเมืองสุรินทร์ รวมทั้งการนำกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน ที่อยู่อาศัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นมาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้นำไปสู่การร่วมกันผลักดันให้เรื่องนี้เกิดผลทางปฏิบัติได้อย่างจริงจังและกระจายได้กว้างขวางขึ้น โดยที่จะร่วมกันทำงานทั้งจากการพัฒนาบูรณาการดำเนินการในระดับ อปท. ที่จะต้องร่วมทำไปพร้อมๆ กัน และการใช้ช่องทางนโยบายจากกระทรวงมหาดไทย มีหนังสือแจ้งท้องถิ่นถึงแนวทางการดำเนินการ

การจัดเวทีหารือแนวทางที่จะทำให้อปท.มีบทบาทในการจัดการที่ดินที่อยู่อาศัยและทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นได้ทำไปแล้ว 2-3 ครั้ง ซึ่งจากการหารือที่ จ.เชียงใหม่ เมื่อกลางเดือน ส.ค. 52 ที่ได้เชิญผู้ที่มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาหารือร่วมกัน อ.ไพสิฐ พาณิชยกุล รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้พูดถึงความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “คณะนิติศาสตร์ ม.เชียงใหม่ เปิดสอนกฎหมาย แต่วิชาที่เรียนอยู่ส่วนใหญ่ได้แค่กฎหมายหลักๆ แต่ไม่สามารถลงลึกในเรื่องกฎหมายท้องถิ่น ที่จะทำให้นักที่มาเรียนซึ่งส่วนหนึ่งทำงานอยู่ใน อปท. สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติได้จริง จึงตั้งใจที่จะพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างนักกฎหมายที่สามารถทำงานกับอปท.ได้มากขึ้น เห็นว่าภาควิชาการน่าจะมีความสามารถในการรับปัญหาที่สะท้อนมาจากพื้นที่ แล้วนำไปค้นคว้าเพื่อหาแนวทางการพัฒนา หรือการทำงานที่เข้าถึงปัญหาของท้องถิ่นให้มากที่สุด เมื่อเครือข่ายองค์กรชุมชน และ พอช. มีความตั้งใจที่จะทำเรื่องนี้ก็น่าจะร่วมมือกันทำ ก็ให้เกิดประโยชน์ร่วมกับทุกฝ่าย”

นายอมสิน วัฒนะรัตน์ อดีตประธานสภาเทศบาลเมืองสุรินทร์ ได้เล่าประสบการณ์การออกเทศบัญญัติของเทศบาลเมืองสุรินทร์ ว่าเริ่มมาจากที่ชุมชนในเมืองสุรินทร์มีปัญหาเรื่องที่ดินราชพัสดุในเขตกำแพงเมือง-คูเมืองโบราณที่กรมศิลปฯ ประกาศเป็นเขตพื้นที่โบราณสถาน ทั้งๆ ที่พื้นที่เหล่านั้นเป็นชุมชนหมดแล้ว พอติมีโครงการบ้านมั่นคงจาก พอช. ซึ่งเป็นโครงการตามนโยบายรัฐบาลที่จะทำให้เกิดการปรับปรุงชุมชนแออัดให้มีสภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้น ในขณะที่เทศบาลก็กำลังหาทางให้เกิดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่เห็นว่าตาม พ.ร.บ. เทศบาล มาตรา 60 กำหนดให้เทศบาลมีอำนาจตราเทศบัญญัติเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามหน้าที่เทศบาลและไม่ขัดหรือแย้งต่อบทกฎหมายและ พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 (12) กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่ในการปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย จึงได้ร่างเทศบัญญัติเรื่องนี้ เสนอสภาเทศบาล เสนอนายกเทศมนตรี และส่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด แม้จะยังมีความเห็นไม่ตรงกันกับจังหวัด แต่ก็เชื่อมั่นว่าข้อบัญญัติที่ออกมาไม่ผิดกฎหมายหลัก

นายกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน นายก อบต.แม่ทา ได้เล่ากระบวนการออกข้อบัญญัติ ต.แม่ทา ที่มีฐานจากการจัดการป่าชุมชนที่เริ่มตั้งแต่ ปี 2529 มาสู่การร่างข้อบัญญัติในปี 2548-2550 คุณไพโรจน์ พลเพชร และ อ.ไพสิฐ พาณิชยกุล ช่วยร่างจากการอ้างรัฐธรรมนูญปี 2540 จนมาอ้างใหม่ปี 2550 ได้ส่งข้อบัญญัตินี้ไปพร้อมกับข้อบัญญัติ

งบประมาณ ให้นายอำเภอ แต่นายอำเภอขึ้นมาเฉพาะข้อบัญญัติงบประมาณ ทำหนังสือติดตามไป 3 ครั้งไม่มีการตอบกลับจึงได้ประกาศใช้

นายประยงค์ หนูบุญคง อดีตนายก อบต.ขอนแก่น จ.นครราชสีมา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมาย/ระเบียบต่างๆที่ออกจากส่วนกลางเกี่ยวกับเรื่องที่ดินที่อยู่อาศัย แต่ยังไม่ค่อยได้นำมาใช้เช่น พ.ร.บ.จัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2547 คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องการถ่ายโอนอำนาจการจัดการที่ดิน เจตนาตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจฯ พ.ศ.2542 พ.ร.บ.เทศบาล ,อบต. ฯลฯ รวมทั้งกรณีที่ อบต.ฟ้องหน่วยงานแล้วตัดสินให้ อบต.ชนะ

ทั้งนี้ในการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้จะต้องมีการเริ่มปฏิบัติการแก้ไขปัญหาร่วมกับชุมชน เห็นผลสำเร็จจากการทำงานโดยใช้แนวทางที่เป็นการทำงานร่วมกันของชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วค่อยนำไปสู่การพัฒนาเป็นข้อบัญญัติซึ่งสามารถเริ่มได้โดยนายก อบต. นายกเทศมนตรี หรือ สภาอบต./สภาเทศบาล หรือประชาชนในพื้นที่เป็นผู้เสนอให้ออกข้อบัญญัติ

จากนั้นก็ได้อธิบายร่วมกันว่า คณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ พอช. จะจัดให้มีกระบวนการทำเรื่องนี้ร่วมกัน คล้ายๆ กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยให้เครือข่ายที่ดินที่อยู่อาศัยในแต่ละภาคได้เสนอชื่อพื้นที่ตำบล/เมือง ที่มีการทำงานแก้ไขปัญหาดิน/ที่อยู่อาศัย/การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชนกับ อบต. อยู่แล้ว รวมทั้งอาจทำหนังสือชักชวนให้ท้องถิ่นที่มีการทำงานในลักษณะนี้เข้าร่วมจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การออกข้อบัญญัติโดย อบต. เป็นช่วงๆ โดยที่ทีมอาจารย์จากคณะนิติศาสตร์ มช. ช่วยเป็นที่ปรึกษาตลอดกระบวนการ รวมทั้งอาจมีการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมให้ข้อมูล/ตอบข้อสงสัยต่างๆเป็นช่วงๆ ด้วย

สำหรับความคืบหน้าในช่วงเดือนก.ย. 52 ได้มีการพัฒนาโครงการเรื่องนี้ หรือแนวทางในการดำเนินการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ให้เครือข่ายชุมชนที่ทำเรื่องแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยได้สำรวจสถานะอบต. ซึ่งชุมชนทำงานร่วมด้วยว่ามี อบต. ไหนมีความสนใจและพร้อมที่จะทำงานจัดการที่ดินและที่อยู่อาศัย นำไปสู่การพัฒนาเป็นข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติท้องถิ่นต่อไปได้เข้าร่วมกระบวนการครั้งนี้

ในส่วนของความคืบหน้าการประสานในระดับนโยบายนั้น คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติ ที่คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เป็นประธาน ได้ให้ความเห็นชอบแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลักตามที่คณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ เสนอ โดยในเรื่องที่จะให้ อบต. มีบทบาทในเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้นนั้น ได้มีมติว่าการที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการเรื่องนี้ ควรเสนอให้นายกรัฐมนตรีได้มอบนโยบายในการประชุมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งในส่วนของความคืบหน้าและข้อติดขัดในการดำเนินโครงการในพื้นที่ต่างๆ เพื่อคณะกรรมการจะได้ช่วยหาทางคลี่คลายปัญหาข้อติดขัด และมอบหมายให้ฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินฯ สรุปสาระสำคัญแนวทางที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการในการแก้ไขปัญหาดินที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เสนอให้ประธานกรรมการ ลงนามหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทยเพื่อจะได้ทำหนังสือถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป ซึ่งขณะนี้ได้ดำเนินการไปแล้ว

กระบวนการจัดทำข้อบัญญัติตำบลแม่ทา เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา

โฉมดชุมชน: แนวทางในการดูแลรักษาที่ดิน ให้ยังคงอยู่กับผู้ที่ใช้ทำกิน และอยู่อาศัยอย่างยั่งยืน

จากนโยบายรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ได้ประกาศว่าจะสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินเกษตรกรโดยเน้นให้นำที่ดินที่มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมมาจัดเป็นที่ทำกินโดยออกเป็นโฉมดชุมชนนั้น นับว่าเป็นนโยบายที่สำคัญถ้าได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ยิ่งเมื่อรัฐมนตรีกระทรวงการคลังได้ประกาศว่าจะผลักดันร่างพ.ร.บ.ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างให้มีผลบังคับใช้ ก็น่าจะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างจริงจัง ป้องกันการกว้านซื้อ กักตุนที่ดิน ที่นับวันจะทำให้ที่ดินทำกินหลุดมือไปจากเกษตรกรไปทุกที

ในช่วงที่ผ่านมาเครือข่ายองค์กรชุมชนในพื้นที่ที่มีปัญหาที่ดิน ซึ่งมีทั้งผู้ที่มีที่ทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ประกาศเขตป่าสงวนหรือประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับที่ทำกิน ซึ่งมีทั้งที่สามารถอยู่อาศัยทำกินไปได้ตลอด แต่เมื่อถึงช่วงที่ต้องตัดโค่นต้นยางพาราที่ปลูกมาเป็นรุ่นที่สองที่สามเพื่อปลูกใหม่ทดแทนก็ไม่สามารถทำได้ เพราะอยู่ในเขตอุทยานหรือเขตป่าสงวน บางส่วนถูกจับกุม ฯลฯ บางส่วนเป็นเกษตรกรที่เข้ามาตลอดชีวิตไม่เคยมีที่ทำกินของตัวเองบางส่วน เป็นเกษตรกรที่ไร้ที่ทำกินที่เคยมีที่ดินแต่ได้ขายหรือสูญเสียที่ทำกินไปแล้ว รวมทั้งกลุ่มคนจนที่อาศัยอยู่ในเมืองโดยเช่าที่ หรือบุกรุกที่ดินรัฐและเอกชนอยู่อาศัย โดยไม่มีความมั่นคง ประสบปัญหาถูกไล่ที่ ยกเลิกการให้เช่าที่ดิน ในขณะที่บางส่วนที่ไม่มีที่ดินทำกินได้เข้าไปทำกินในที่ดินเอกชนที่ถูกปล่อยทิ้งร้างไว้เป็นระยะเวลายาวนาน โดยไม่รู้ว่าใครเป็นเจ้าของ

เครือข่ายชุมชนเหล่านี้ได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาปัญหาที่ดิน เพื่อให้คนจนได้มีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคง สิ่งสำคัญที่เห็นร่วมกันอย่างหนึ่งก็คือ การที่ชุมชนมาจัดการที่ดินร่วมกัน มีการออกกติกา ข้อตกลง ร่วมในการดูแลรักษาที่ดิน ที่จะทำให้ที่ดินสามารถคงอยู่กับคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ป้องกันการขายสิทธิ์ให้คน ภายนอกที่ไม่ได้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัย การจัดการกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกบุคคลยิ่งจะทำให้โอกาสการสูญเสียที่ดินมีสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่ดินที่เป็นที่ต้องการเพื่อการค้า การท่องเที่ยว มีราคาสูงขึ้นรวดเร็ว การคิดค้นเรื่อง “โฉนดชุมชน” จึงได้มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง มีการออกแบบ ตั้งชื่อที่แตกต่างกันออกไป แต่ต่างก็มีเป้าหมายเดียวกันคือ การสร้างการยอมรับการครอบครองที่ดินทำกินและที่ดินอยู่อาศัยของผู้ที่ใช้ประโยชน์ในที่ดินจริง และมุ่งดูแลรักษาให้ที่ดินผืนนั้นยังคงอยู่กับผู้ที่ได้ทำและใช้ประโยชน์ตลอดไป

เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคเหนือทั้งที่ จ.ลำพูน และเชียงใหม่ เกษตรที่ไม่มีที่ดินทำกินได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน โดยการเข้าไปทำกินในที่ดินรกร้างว่างเปล่าของเอกชนที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ ซึ่งมีทั้งที่ดินที่ออกเอกสารสิทธิ์โดยมิชอบ และที่ดินที่ติดจำนองธนาคาร (หนี้ NPL) เครือข่ายได้เข้าไปจัดการพื้นที่เพื่อนำมาใช้เป็นที่ทำกินโดยการจัดแบ่งแปลง ปรับที่ดิน จัดระบบน้ำ ระบบการผลิต วางกติกา การใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกัน เช่น บ้านโสัง บ้านแพะใต้ จ.ลำพูน, บ้านโป่ง จ.เชียงใหม่ (ที่ดิน NPL เอกชน) ได้มีการออกเอกสารรับรองการเข้าทำกินของสมาชิกแต่ละราย โดยระบุกติกา เงื่อนไขที่ชุมชนตกลงร่วมกันไว้ด้านหลังของเอกสารที่ระบุขอบเขต ขนาดที่ดิน

นายศราวุธ สมพูเวช ผู้จัดการธนาคารหมู่บ้านสระพัง ต.บางเสาะง อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งชาวบ้านอยู่อาศัยทำกินในที่ดินสาธารณะ 1,600 ไร่มาตั้งแต่ปี 2491 จนสภาพพื้นที่ปัจจุบันมีสภาพเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีหน่วยงานราชการ โรงเรียน สถานีนามัยในพื้นที่ มีธนาคารหมู่บ้านที่มีเงินทุนกว่า 3 ล้านบาท เมื่อชุมชนได้เข้าร่วมขบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินในปี 2548 ก็ได้มีการทำแผนที่ทำมือที่ดินรายแปลงทั้งหมด จากแผนที่แปลงที่ดินของชุมชนได้นำไปสู่การจัดทำเป็นเอกสารรับรองการทำประโยชน์ที่ดินรายแปลง ที่บอกขอบเขต ขนาดพื้นที่ มีข้อความที่ระบุคล้ายโฉนด แต่ไม่สามารถใช้ครุฑเหมือนโฉนดได้ จึงใช้สัญลักษณ์ช้างดำแทน จึงกลายเป็นที่มาของ “โฉนดช้างดำ” ที่นำไปใช้ค้าประกันเงินกู้จากธนาคารหมู่บ้านที่เจ้าของที่ดินเป็นสมาชิก ซึ่งได้ลงนามรับรองโดยประธานและผู้จัดการธนาคารหมู่บ้าน และนำไปสู่การจัดตั้งกองทุนที่ดินรองรับสำหรับรายที่อาจจำเป็นต้องขายที่ดินหรือไม่ใช้ประโยชน์ในที่ดินแล้ว กองทุนจะเป็นผู้รับซื้อแทนการขายให้คนภายนอก

ก้านั้นเกษตร ยศบุญเรือง ต.ศรีสะเกษ อ.น่าน้อย จ.น่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทำกินส่วนใหญ่ได้ประกาศเป็นเขตป่าสงวนและเตรียมประกาศเขตอุทยาน จากประสบการณ์การทำแผนชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลด้านต่างๆ ของชุมชนมาใช้ในการทำงานแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการกันพื้นที่ป่า พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทำกินของชุมชน นำมาสู่การจัดสำรวจข้อมูลผู้ที่มีปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน จัดที่ดินสาธารณะในหมู่บ้านที่กันไว้สำหรับครอบครัวขยายหรือครอบครัวยากจนเป็นที่ปลูกบ้านตามโครงการบ้านมั่นคงชนบท การสำรวจการครอบครองที่ดินรายแปลง ทำเอกสารครอบครองที่ดินรายแปลงได้ 2,000 กว่าแปลง มีรายการข้อมูล และระบุข้อความในเอกสารคล้ายกับโฉนด แต่เป็นใบรับรองสิทธิที่ดินของชุมชน ที่เซ็นรับรองร่วมกันโดยก้านั้น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.ในหมู่บ้าน

จากต.ศรีสะเกษ ได้ขยายสู่ตำบลใกล้เคียงคือต.บัวใหญ่ ที่เป็นพื้นที่การจัดทำแผนชุมชน และได้มีการสำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกัน คุณทิฆัมพร กองสอน ได้ขยายการทำงานทั้งในเรื่องการสำรวจครอบครัวที่เดือดร้อนที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ซึ่งได้รวมกลุ่มคนจนที่เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย 126 ครอบครัว จัดทำโครงการบ้านมั่นคงชนบท ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยคนจนทั้งที่ใช้ที่ดินเดิมของครอบครัว และใช้ที่สาธารณะที่แต่ละหมู่บ้านได้กันไว้ โดยจัดให้ครอบครัวละ 2 งาน ในขณะที่ได้มีการแก้ไขปัญหาโดยระบบชุมชน ซึ่งใช้การปรึกษาหารือและกติกากันตกลงร่วมกัน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าที่ดินดังกล่าวเป็นที่ดินรัฐ(ป่าสงวนแห่งชาติ) ชุมชนจะมาจัดการกันเองได้อย่างไร จึงได้นำไปสู่การสำรวจข้อมูลการครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงในต.บัวใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่ที่ทำกินของชุมชนเป็นเขตป่าสงวนและบางส่วนเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติขุนสถาน หลังจากสำรวจโดยมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าร่วมทำงานด้วยกัน ได้นำข้อมูลที่ดินรายแปลงมาออกเอกสารรับรองการทำประโยชน์ ได้ 1,432 แปลง มีการตกลงกันแนวเขตที่ทำกินและเขตป่าร่วมกับป่าไม้ จากนั้นได้นำข้อมูลสำรวจลงแผนที่ 1:4000 และนำข้อมูลเข้าในระบบ GIS เรียบร้อยแล้ว จากการดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวของต.บัวใหญ่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านจึงนำไปเป็นกรณีตัวในการขยายที่พื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดน่านที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกัน

ในภาคเหนือได้มีพื้นที่การจัดทำข้อมูลที่ดินและแผนที่โดยชุมชนร่วมกันหน่วยงาน โดยทำแผนที่ในระบบ GIS เสร็จแล้ว 140 หมู่บ้าน และออกเอกสารรับรองการทำกินที่เรียกกันว่า “โฉนดชุมชน” แล้วในอีกหลายที่ เช่น บ้านขุนแตะ อ.จอมทอง บ้านห้วยโป่ง อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ บ้านห้วยปูลิง จ.แม่ฮ่องสอน ฯลฯ

ในส่วนของภาคใต้จากปัญหาที่ดินผู้ประสภภัยสิ้นนามิเดิม ที่ได้ขยายเป็นเครือข่ายปัญหาที่ดินอันดามัน ได้มีการจัดทำข้อมูล แผนที่ ปักแนวเขตการอยู่อาศัยของชุมชนร่วมกับหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ โดยพื้นที่จังหวัดภูเก็ตมีความคืบหน้าการดำเนินงานร่วมกันชัดเจน เช่น ชุมชนประชาอุดม ต.รัชฎา ที่มีที่ดินกันแนวที่ดิน ที่เป็นที่อยู่อาศัยจากเขตป่าชายเลน โดยเทศบาลตำบลรัชฎาร่วมดำเนินการ ฯลฯ พื้นที่ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ชุมชนได้ร่วมกับป่าไม้ในการจับพิกัดจัดทำแผนที่การครอบครองที่ดินรายแปลง นำมาสู่การจัดทำเอกสารรับรองการทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐ ใช้พื้นที่ดังกล่าวในการปลูกต้นไม้ เพิ่มพื้นที่ป่า และรับรองสิทธิในต้นไม้ที่ผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินปลูก โดยขึ้นบัญชีกับธนาคารต้นไม้ ซึ่งเอกสารรับรองมีข้อความที่บอกถึงเจตนาของการรับรองเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาป่า การถือครองที่ดินทำกิน ต้นไม้ที่ปลูก โดยมีแผนที่ภาพถ่ายแปลงที่ดินที่ระบุพิกัดขอบเขต ขนาดพื้นที่ชัดเจน ลงนามรับรองโดย นายอำเภอ นายก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน ด้านหลังระบุเงื่อนไขการถือครองและทำประโยชน์ ที่จะต้องทำตามกติกาข้อตกลงร่วมกันของชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในส่วน

พื้นที่บริเวณอุทยานแห่งชาติภูโต-สุโขงป่าดี ในอ.บาเจาะที่ได้ได้มีการทำข้อมูล แผนที่เสร็จทั้งหมดแล้ว 3,213 ราย 4,087 แปลง แต่ยังคงขั้นตอนการพิสูจน์สิทธิ์ได้เห็นร่วมกันว่าจะออกเอกสารรับรองการครอบครองที่ดินรายแปลง สำหรับผู้ครอบครองที่ดินเพื่อสร้างความเชื่อมั่นร่วมกัน

นอกจากนี้ในหลายพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการจัดทำข้อมูลที่ดินในพื้นที่ให้ชัดเจน บางที่อาจเริ่มจากแผนที่ภาษี แต่บางที่เริ่มจากการแก้ไขปัญหาที่ดินที่มีการทำข้อมูลเฉพาะพื้นที่ปัญหาที่ดิน แล้วก้าวสู่การทำข้อมูลที่ดินรายแปลงทั้งตำบลอย่างเช่นที่ต.ไทยสามัคคี อ.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา เพื่อให้เกิดการตรวจสอบและรับรองข้อมูลร่วมกัน มีการกันพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินที่ชาวบ้านครอบครองไว้อย่างชัดเจน

จากที่เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยได้ผลักดันการแก้ไขปัญหาที่ดินต่อรัฐบาล จนทำให้มีการตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินประเภทต่างๆขึ้นมา 6 ชุด ซึ่งได้มีชุดที่ได้มาทำเรื่องนโยบายโฉนดชุมชน การจัดเก็บภาษีที่ดิน และกองทุนที่ดิน ซึ่งขณะนี้ได้มีการร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. .... และได้จัดให้มีการรับฟังความเห็นทั้งที่ทำเนียบรัฐบาล การจัดเวทีในภูมิภาคต่างๆ และจะนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อประกาศใช้ต่อไป

ในส่วนของพื้นที่ปฏิบัติการโฉนดชุมชนนั้นเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยได้เสนอพื้นที่นำร่องรวม 33 พื้นที่ พื้นที่เครือข่ายปฏิรูปสังคมและการเมือง (คปสม.) นำเสนอเป็นพื้นที่ “สิทธิร่วมชุมชน” และ “พื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ” ในพื้นที่อันดามันจำนวน 34 ชุมชน/พื้นที่ 2,264.37 ไร่ ครอบคลุม 2,702 ครอบครัวยุ และเป็นพื้นที่อนุรักษ์วัฒนธรรมชาวเล จำนวน 9 พื้นที่ พื้นที่ที่ได้มีการจัดทำข้อมูลแก้ไขปัญหาที่ดิน ศจพ. ที่มีการจัดทำข้อมูลและแผนที่แล้วเสร็จ จะใช้แนวทางการจัดสิทธิร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ทั้งนี้ในส่วนของชุมชนเมืองได้มีการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งการจัดการที่ดินได้ทำในลักษณะการจัดการร่วมมาโดยตลอด มีทั้งที่ได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ และชุมชนขนาดเล็ก หรือชุมชนที่ไม่ได้ใช้สินเชื่อก็ไม่ได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ แต่ทุกพื้นที่เน้นการจัดการที่ดินร่วมกัน ซึ่งปรากฏชัดตั้งแต่การวางผังชุมชนที่เน้นเรื่องพื้นที่ใช้สอยร่วมกัน การวางกติกาตั้งแต่การจัดสิทธิ และกรณีที่ต้องมีการเปลี่ยนมือจะต้องขายคืนให้กลุ่ม/สหกรณ์

ซึ่งพื้นที่ที่พร้อมจะจัดการที่ดินร่วมกันในลักษณะสิทธิร่วมหรือโฉนดชุมชนนั้น จะต้องเป็นพื้นที่ที่มีการจัดทำข้อมูลการครอบครองที่ดินและแผนที่ที่ชัดเจนแล้ว มีมติ/ข้อตกลงร่วมกันว่าจะจัดการที่ดินรวม มีกติกาในการดูแลรักษาที่ดินเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและป้องกันการขยายพื้นที่ และมีงานพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ป่า น้ำ กองทุนที่ดิน/กองทุนที่อยู่อาศัย ฯลฯ ทั้งนี้การจัดการสิทธิร่วมในลักษณะชุมชนนั้นไม่ได้หมายความว่ายกเลิกสิทธิของบุคคลแต่จะเป็นในลักษณะสิทธิเชิงซ้อนที่มีทั้งสิทธิของบุคคลและสิทธิของชุมชน ซึ่งในการพัฒนาเอกสารรับรองสิทธิที่ดินตามแนวโฉนดชุมชนในช่วงที่ผ่านมาได้มีการปรับรูปแบบจากที่ทำเอกสารที่มีข้อมูลรายแปลงและกติกาชุมชน มาเป็นเอกสารที่มีทั้งแผนที่รายแปลง แผนที่ชุมชน (ซึ่งมาจากข้อมูล GIS) และกติกาของชุมชน

โฉนดชุมชนหรือการจัดการที่ดินร่วมกันในลักษณะสิทธิร่วมของชุมชนถือเป็นทิศทางที่สำคัญของการแก้ไข ปัญหาที่ดินโดยชุมชนท้องถิ่น ที่จะสามารถดูแลรักษาที่ดินทำกินและที่ดินอยู่อาศัยให้คงอยู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน การออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีถือเป็นช่องทางหนึ่งที่เป็นความสำเร็จในการเปิดพื้นที่ระดับนโยบาย แต่การที่จะ ทำให้เรื่องการจัดการที่ดินร่วมกันเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางจะต้องเป็นเรื่องที่ขบวนชุมชนและองค์กร ปกครองท้องถิ่นร่วมกันทำอย่างจริงจัง ทั้งในเรื่องการจัดทำข้อมูลแผนที่ การใช้ดินในระดับพื้นที่ การวางแผนการใช้ ประโยชน์ที่ดิน การจัดการที่ดินร่วม กองทุนที่ดิน การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ต่อเนื่องจากการแก้ไขปัญหาที่ดิน

หลักการสำคัญของโฉนดชุมชน

- 1. การจัดการที่ดินร่วมกันโดยชุมชน** มุ่งเน้นให้ชุมชนที่มีรวมตัวกันชัดเจน ได้ร่วมกันออกกติกา ข้อตกลงร่วมในการดูแลรักษาที่ดิน ที่จะทำให้ที่ดินสามารถคงอยู่กับคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ป้องกันการ ขยายสิทธิ์ให้คนภายนอกที่ไม่ได้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัย หรือหากจำเป็นต้องขายจะต้องนำ มาหาหรือในระบบจัดการร่วมของชุมชน
- 2. การสร้างการยอมรับการครอบครองที่ดินทำกินและที่ดินอยู่อาศัย** ของผู้ใช้ประโยชน์ใน ที่ดินจริง และมุ่งดูแลรักษาให้ที่ดินผืนนั้นยังคงอยู่กับผู้ที่ได้ทำและใช้ประโยชน์ตลอดไป
- 3. มีการพัฒนาในด้านต่างๆที่ต่อเนื่องจากการจัดการที่ดิน** ชุมชนได้มีการจัดทำแผนและร่วม กันดำเนินกันในการปรับวิถีการผลิต ดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ จัดการน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ฯลฯ

เกณฑ์ความพร้อมของพื้นที่ที่จะทำโฉนดชุมชน

1. เป็นพื้นที่ที่มีการจัดทำข้อมูลและแผนที่ดินชัดเจนแล้ว
2. ผู้อยู่อาศัย/ครอบครองที่ดินทำกิน มีมติ/เห็นชอบร่วมกันที่จะจัดการที่ดินร่วมกัน
3. มีกติกา/ข้อตกลงในการจัดการที่ดินร่วมกัน เช่น ทำกิน/อยู่อาศัยในแปลงที่ดิน ต่อเนื่อง ไม่ปล่อยให้เป็นที่รกร้าง ไม่ขยายพื้นที่ออกเลยเขตที่มีการตกลงร่วมกัน ดูแลรักษาทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ไม่สามารถนำไปขายต่อได้เอง ถ้ามีความจำเป็นที่จะใช้ประโยชน์ที่ดินให้เสนอต่อคณะกรรมการชุมชน
4. มีการจัดทำแผนพัฒนาในด้านต่างๆ ควบคู่กับการจัดการที่ดิน เช่น การดูแลรักษาป่าชุมชน แหล่งน้ำ การ ปลูกต้นไม้กันแนวเขต การปรับวิถีการผลิตเป็นการทำเกษตรยั่งยืน จัดให้มีพื้นที่ส่วนกลางที่ใช้ประโยชน์ ร่วมกัน จัดผังการอยู่อาศัย/ทำกินให้เอื้อต่อการจัดการร่วมแบบชุมชน

“ไม่ต้องรอพร้อมทั้งหมด เริ่มลงมือทำไปเรียนรู้ไป”

ตำแหน่งที่ดิน

เลขที่ดิน 394

ตำบล ศรีดงเย็น

ระวาง 484832064

โฉนดที่ดินชุมชน

อำเภอ ไชยปราการ

หนังสือสำคัญแสดงข้อมูลการถือครองที่ดิน
บ้านห้วยโป่ง หมู่ที่ 10 ตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัด เชียงใหม่

เจ้าของ นายอานนท์ เอี่ยมไทยสงศ์ รหัสประชาชน 3649800037755 บ้านเลขที่

บ้าน ปวงกว้าง หมู่ที่ 13 ตำบล อินทนิล อำเภอ แม่แตง จังหวัด เชียงใหม่

ประเภทการใช้ประโยชน์ พื้นที่สวน (ไม้ยืนต้น) การได้มา มุกเบิกจับจอง

ระยะเวลาครอบครอง 20 ปี ปีสำรวจ 00-03-2550

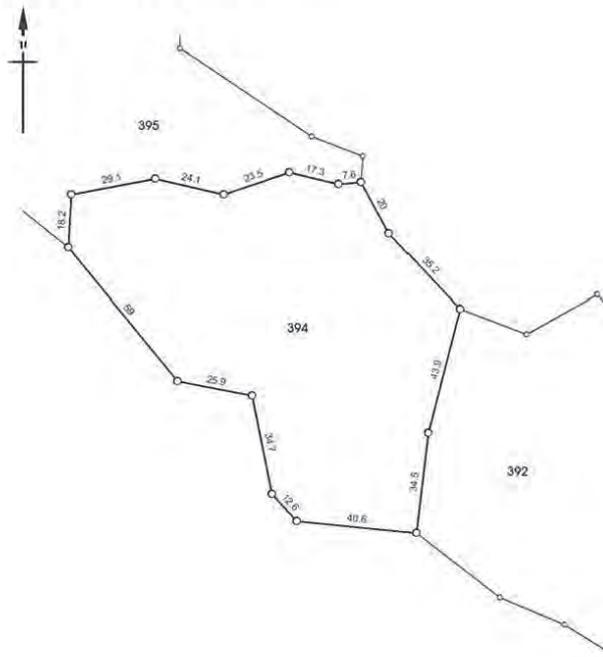
ที่ดินแปลงนี้มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ 0 งาน 25 ตารางวา

อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือ ป่า ทิศใต้ ห้วย

ทิศตะวันออก ป่า ทิศตะวันตก ห้วย

รูปแผนที่

มาตราส่วนในระวาง 1:2,000

ระยะในแผนที่หน่วย : เมตร

ออก ณ วันที่ 27 เดือน ธันวาคม พุทธศักราช 2551

เจ้าของที่ดิน

คณะกรรมการ

ผู้ปกครองท้องที่

พยาน

กองทุนพัฒนา ที่อยู่อาศัยและกองทุนที่ดิน

ในการจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินในลักษณะสิทธิร่วมหรือโฉนดชุมชนเพื่อเน้นการรักษาให้ที่อยู่อาศัยและที่ดินยังคงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น การมีกองทุนควบคู่กันไปเป็นเรื่องจำเป็น เพราะในช่วงเวลาที่มีการครอบครองที่ดินร่วมกันนั้น อาจมีสมาชิกบางรายที่ไม่ประสงค์จะครอบครองที่ดินต่อไป อาจไปประกอบอาชีพอื่น หรือมีเหตุจำเป็นที่อาจไม่สามารถรักษาที่ดินไว้ได้ จำเป็นต้องขายสิทธิที่ดินคืนให้กลุ่ม กลุ่มจึงจำเป็นต้องมีเงินทุนเพื่อช่วยรับรองกรณีเหล่านี้ รวมทั้งการรับรองที่ดินร่วมกันโดยชุมชนในช่วงที่ผ่านมายังไม่มีกฎหมาย/กฎระเบียบรองรับ ไม่สามารถนำเอกสารรับรองสิทธิที่ดินไปค้ำประกันการกู้เงินกับธนาคารได้ แต่ถ้าหากชุมชนได้จัดให้มีกองทุนที่ดิน หรือกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มาจากค่าธรรมเนียมของสมาชิก สมาชิกก็สามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มไปใช้ตามความจำเป็นหรือเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้

ที่ผ่านมาชุมชนที่ทำโครงการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยทุกชุมชนต้องเริ่มจากการออมทรัพย์ ซึ่งมีทั้งกลุ่มออมทรัพย์ทั่วไปและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย เมื่อมีการทำโครงการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย แล้วส่วนใหญ่ยังมีการออมต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการออมหุ้นตามขั้นต่ำที่กลุ่มกำหนด แต่บางส่วนหยุดการออม/ออมไม่ต่อเนื่อง การจัดให้มีกองทุนที่อยู่อาศัยหรือกองทุนที่ดินในระดับชุมชนจึงควรเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกับระบบการออมทรัพย์ ที่มีอยู่เดิม

แต่กองทุนระดับชุมชนเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะรองรับการแก้ไขปัญหที่อาจเกิดขึ้น ในเมื่อชุมชนได้มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายระดับตำบลหรือระดับเมือง การมีกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยหรือกองทุนที่ดินร่วมกันระดับท้องถิ่นตำบลหรือเมือง จึงเป็นเรื่องที่เครือข่ายชุมชนได้มาคิดร่วมกัน เพราะนอกจากจะทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชุมชน สามารถใช้กองทุนในการขยายการแก้ไขปัญหไปสู่เรื่องอื่นๆ เป็นช่องทางที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยสมทบงบประมาณสนับสนุน รวมทั้งเป็นการช่วยยึดโยงความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิก

เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ชุมชน ท้องถิ่นได้มีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัย กองทุนที่ดิน หรือกองทุนเพื่อการพัฒนาในระดับท้องถิ่น ในส่วนของรัฐบาลก็ควรมีกองทุนกลาง กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัย หรือธนาคารที่ดิน เพื่อช่วยในการจัดซื้อที่ดินในกรณีที่ต้องซื้อ ซึ่งเงินทุนในระดับชุมชน หรือท้องถิ่นอาจมีไม่เพียงพอสำหรับรองรับการขายคืนที่ดิน ซึ่งจากการหารือชุมชนมีข้อสรุปที่จะจัดให้มีกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัย/กองทุนที่ดิน ใน 3 ระดับดังนี้

1) **กองทุนที่ดินที่อยู่อาศัยในระดับชุมชนที่กำกับโดยชุมชน** เงินกองทุนมาจากการออมของสมาชิก รายได้จากการบริหารจัดการกองทุนกรณีที่มีการปล่อยให้สมาชิกกู้ยืม

2.) **กองทุนระดับท้องถิ่นโดยใช้เงินจากท้องถิ่น** ที่มาของเงินทุนมาจากการลงหุ้นร่วมกันของชุมชน ต่างๆในพื้นที่ การสมทบจากอบต.หรือเทศบาล ซึ่งปัจจุบันได้มีพื้นที่บางแห่งได้เริ่มจัดให้มีกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยในระดับเมือง/เขต เช่น ชุมแพ เขตบางเขน ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย

3.) **กองทุนที่ดินหรือกองทุนที่อยู่อาศัยระดับชาติ** ได้เสนอให้รัฐบาลใช้เงินเป็นร้อยละ.....ของภาษีที่ดินหรือการทำนิติกรรมเกี่ยวกับที่ดิน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 1-2 ปี เนื่องจากต้องมีการออก พ.ร.บ.รองรับ

ในส่วนเครือข่ายแก้ไขปัญหาดิน ที่อยู่อาศัยโดยชุมชนท้องถิ่นเห็นว่าเพื่อให้นโยบายเรื่องกองทุนที่ดิน และ กองที่อยู่อาศัยสามารถเป็นจริงได้ ในส่วนของชุมชนท้องถิ่นต้องร่วมกันพัฒนากองทุนในระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น แสดงให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งอาจมีรูปแบบที่หลากหลายตามสภาพพื้นที่ วัฒนธรรม โดยช่วงแรกเสนอให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ทดลองจัดงบประมาณสมทบกองทุนในระดับชุมชน/ท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในนโยบายในเรื่องนี้ด้วย

ตัวอย่างกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยในระดับท้องถิ่น ที่ได้มีการดำเนินการมาแล้ว ได้แก่

- **กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ** เริ่มมาจากที่ชุมชนเห็นเป้าหมายรวมที่จะสร้างกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองเพื่อจะได้มีเงินในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนใหม่หรือชุมชนเดิมที่มีการขยายสมาชิกมากขึ้น โดยชุมชนที่ทำโครงการบ้านมั่นคง 8 โครงการและชุมชนที่จะทำโครงการใหม่นำทุนมาก่อนตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันมีเงินกองทุน 3,744,977 บาท มาจากการสมทบของชุมชน 644,977 บาท เทศบาล 2,000,000 บาท และจากสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (IIED) ที่ผ่านทางมูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR) 1,100,000 บาท ซึ่งเงินกองทุนจะเริ่มใช้สำหรับชุมชนที่ 9, 10, 11 ที่ทำโครงการที่อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ระหว่างการพัฒนาโครงการ
- **กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเขตบางเขน** ได้มีการหารือเรื่องตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลอง มาตั้งแต่ปี 2547 ซึ่งเริ่มจากกองทุนสวัสดิการที่มีฐานสมาชิกจากทั้ง 16 ชุมชน ต่อมาเมื่อกองทุน พอข.มีเงินไม่เพียงพอในการที่จะให้สินเชื่อที่อยู่อาศัยรายใหม่ จึงเห็นจะต้องมีการพัฒนากองทุนที่อยู่อาศัยในระดับเขตเพื่อรองรับเรื่องนี้รวมทั้งจะใช้เป็นกองทุนในการทำงานระดับเขตด้วย ในการตั้งกองทุนได้ใช้เงินของชุมชนที่รวมกันไว้ที่สหกรณ์ 1,200,000 บาท ได้รับสนับสนุนจากจากสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา(IIED)ที่ผ่านทางมูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR) 1,100,000 บาท ซึ่งปัจจุบันได้ให้สินเชื่อไปแล้ว 3 ชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนที่ยังไม่สามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัยรวมทั้งชุมชนได้แต่เริ่มทำจากระดับกลุ่มย่อย 7-8 ครอบครัว จึงให้มาใช้เงินสินเชื่อจากกองทุน โดยให้สมาชิกออมสมทบ อีกส่วนหนึ่งได้ให้เป็นเงินชั่วคราวสำหรับชุมชนที่เสนอสินเชื่อ พอข.แต่ยังเบิกจ่ายไม่ได้ จึงใช้เงินจากกองทุนไปก่อน ทางเครือข่ายชุมชนริมคลองบางบัวเห็นว่าการทำเรื่องกองทุนจะต้องเน้นการออมจากสมาชิกเพื่อทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ หวงแหน และช่วยกันดูแลรักษากองทุนให้ยั่งยืน

จากบ้านมั่นคงชนบท อ.นาน้อย สู่กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ร่วมกับท้องถิ่นทั่วจังหวัดน่าน

จากการเริ่มหารือแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชนบทในปี 2548 ตำบลศรีสะเกษ อ.นาน้อย จ.น่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการจัดทำแผนชุมชน ได้นำข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยมาหารือร่วมกันทั้งเป็นข้อมูลที่มาจากการทำแผนชุมชน การจดทะเบียนคนจน และการสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม แล้วนำมาถกกันรับรองร่วมกันในระดับหมู่บ้าน นำไปสู่การตั้งเครือข่ายคนจนในตำบล หาแนวทางที่แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ช่วยกันดูว่ามีพื้นที่ในหมู่บ้านเคยกันไว้เป็นที่สาธารณะในหมู่บ้านส่วนไหนที่จะสามารถนำมาใช้ในการสร้างบ้านสำหรับผู้เดือดร้อนได้ รวมทั้งบางรายมีที่ดินของญาติพี่น้องที่จะใช้ในการก่อสร้างบ้าน จึงได้เสนอโครงการบ้านมั่นคงชนบทต่อ พอช. จนได้รับอนุมัติการสนับสนุน นำไปสู่การก่อสร้างบ้านผู้เดือดร้อนได้จำนวน 116 ครัวเรือน โดยกลุ่มผู้เดือดร้อนรวมตัวจัดซื้อวัสดุร่วมกันและช่วยกันสร้าง จากการสร้างที่อยู่อาศัยได้นำไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชน ส่งเสริมอาชีพ และแก้ไขปัญหาหนี้สินสมาชิก สำรวจข้อมูลการครอบครองที่ดินซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนเกือบทั้งตำบลสร้างกติการ่วมกันกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และอุทยาน เกิดการจัดกรรมาชนระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์จำนวน 1,500 แปลง แยกนำจึงได้มีการออกเอกสารการรับรองสิทธิกันเองโดยชุมชน ให้ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ได้ถือครองไว้

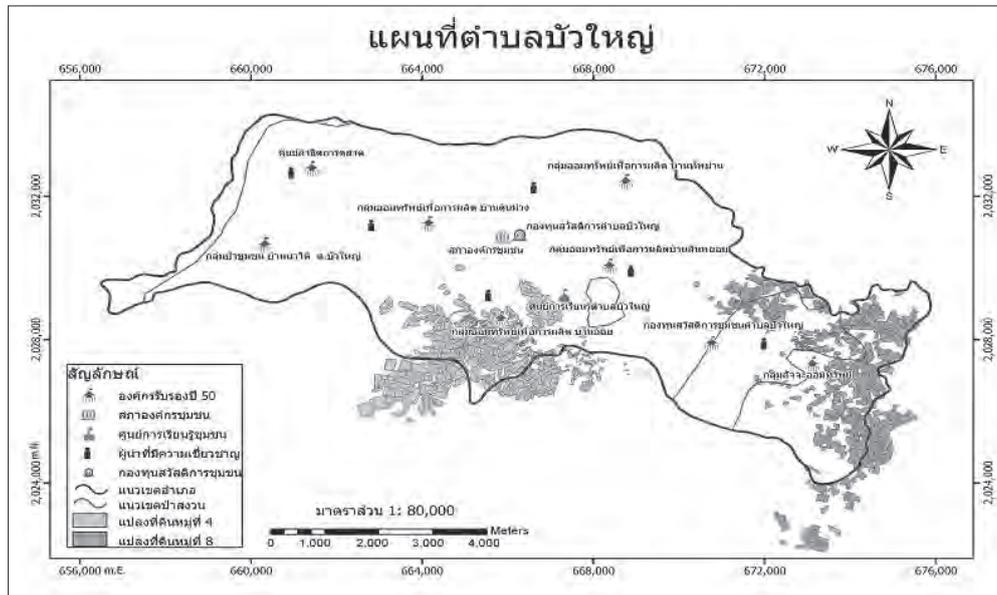
จากพื้นที่ตำบลศรีสะเกษ ได้ขยายไปสู่พื้นที่ ต.บัวใหญ่ ซึ่งเป็นตำบลใกล้เคียงที่ได้มีการจัดทำแผนชุมชนและเริ่มดำเนินการด้วยกระบวนการเดียวกัน เมื่อตำบลบัวใหญ่เสนอโครงการบ้านมั่นคงชนบท กรมการได้ซักถามเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งได้ทราบว่าพื้นที่สาธารณะ 80 ไร่ ที่ชุมชนมีมติที่จะนำมาใช้ในการปลูกสร้างบ้านสำหรับผู้เดือดร้อน เป็นที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่อื่นในต.บัวใหญ่ที่ชาวบ้านได้อยู่อาศัยทำกินก็อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเช่นเดียวกัน รวมทั้งบางส่วนอยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานอีกด้วย จึงได้มีมติให้ไปดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินให้ได้อย่างยุติหรือ ให้หน่วยงานป่าไม้รับรองให้สามารถใช้พื้นที่ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยได้ ทำให้เครือข่ายได้ร่วมกันจัดทำข้อมูลประวัติชุมชน สำรวจข้อมูลการครอบครองที่ดินรายครัวเรือน ประสานป่าไม้ในการกันแนวเขตพื้นที่ดินทำกินของชาวบ้านกับเขตป่า ควบคู่ไปกับการทำโครงการบ้านมั่นคงชนบท จากการที่ได้รับอนุมัติโครงการวงเงิน 3,600,000 บาท เพื่อก่อสร้างบ้านสำหรับ 60 ครอบครั้ว คณะทำงานบ้านมั่นคงชนบท ต.บัวใหญ่ได้นำไปขยายการสร้างบ้านได้ 117 ครอบครั้ว โดยการจัดซื้อวัสดุและก่อสร้างร่วมกันทำให้สามารถก่อสร้างได้ในราคาถูก และการคืนทุนของสมาชิกทำให้สามารถหมุนเวียนเงินลงทุนในการก่อสร้างให้รายใหม่ได้ รวมทั้งได้มีกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน การพัฒนาอาชีพสมาชิก การจัดทำแผนที่ความดี การปลูกไม้ยืนต้นในแปลงที่ดินของตนเอง ฯลฯ

ในส่วนการแก้ไขปัญหาที่ดินได้สำรวจข้อมูลการครอบครองที่ดินในเขตป่าในพื้นที่ 8 หมู่บ้าน 759 ครัวเรือน จำนวน 1,412 แปลง ได้นำข้อมูลการแจ้งครอบครองและการสำรวจแปลงที่ดินมาจัดทำเป็นเอกสารรับรองการครอบครองที่ดินรายแปลงโดยเซ็นชื่อร่วมกันของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต.

จากการทำโครงการบ้านมั่นคงชนบทและสำรวจข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินของตำบลบัวใหญ่ ได้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการแก้ไขปัญหาที่ดินจังหวัดน่าน ซึ่งมีพื้นที่ที่เข้าร่วมจาก 8 อำเภอ 19 ตำบล 95 หมู่บ้าน ในขณะนี้ได้มีการจัดทำข้อมูลประวัติชุมชน ข้อมูลการครอบครองที่ดินรายแปลง เสร็จแล้ว หมู่บ้าน นำข้อมูลเข้าในระบบ GIS และพิมพ์ออกมาใช้งานแล้ว 22 หมู่บ้าน ข้อแปลงที่ดินที่เสร็จแล้ว 5,192 แปลง ซึ่งกระบวนการทำงานในแนวทางนี้ทำให้นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดน่านให้ความสำคัญและได้เริ่มสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยสนับสนุนเครื่องมือในการจับพิกัด GPS ที่ตำบลบัวใหญ่ สนับสนุนการจัดฝึกอบรม GIS สำหรับเครือข่ายแก้ไขปัญหาที่ดินและองค์การบริหารส่วนตำบล และอบจ. กำลังเตรียมการตั้งศูนย์ข้อมูลและแผนที่ของจังหวัดน่าน เพื่อให้มีข้อมูลที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาวางแผนการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้อย่างมีคุณภาพขึ้น

นายรินทร์ เหล่าอารยะ นายก อบจ. น่าน ได้กล่าวในวันงานอบรม GIS ว่า “จังหวัดน่านมีพื้นที่ทั้งหมด 7 ล้านไร่ เป็นพื้นที่เขตป่าร้อยละ 85 มีที่ดินทำกินที่มีเอกสารสิทธิถูกต้องเฉพาะพื้นที่ในเขตเมืองบางส่วน เมื่อการครอบครองที่ดินไม่มีความมั่นคงก็ไม่เกิดการพัฒนากการใช้ที่ดินในการผลิตให้เกิดความคุ้มค่า ส่วนใหญ่จึงปลูกข้าวโพด ซึ่งเป็นพืชระยะสั้น เจอปัญหาข้าวโพดราคาตกต่ำ และมีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดออกเข้าไปในเขตป่ามากขึ้น การแก้ปัญหาที่ทำได้ยากเพราะแต่ละหน่วยงานส่วนกลางก็มีกฎหมายของตนเอง จัดทำข้อมูลไปใช้ในหน่วยงาน ไม่ได้นำมาใช้ร่วมกันในระดับพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้กับปัญหายังทำอะไรได้ไม่มากนัก ต่อไปถ้าเราร่วมกันทำข้อมูล ทำแผนที่ ด้วยตัวเอง ใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหา ยืนยันกับหน่วยงานต่างๆ สามารถใช้ข้อมูลในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น แก้ไขปัญหาได้ตรงจุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องปัญหาที่ดิน ซึ่งปัญหาของน่านทั้งจังหวัด อบจ.เองก็พร้อมที่จะสนับสนุนเรื่องนี้อย่างยิ่ง”

จากพื้นที่ชนบทที่ได้มีโครงการบ้านมั่นคงชนบทและกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ต่อมาได้ขยายสู่การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินในเขตเมือง ซึ่งได้เริ่มในเขต อปต.ผาสิ่งห์ โดยมีชุมชนสวนหอมซึ่งอยู่อาศัยในที่ดินวัดและในเขตเทศบาลเมืองน่านได้เริ่มต้นที่ 3 ชุมชน ซึ่งขณะนี้ได้มีการตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับเมืองขึ้นแล้วเพื่อวางแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินในชุมชนเมืองให้ครอบคลุมทั้งเมือง แต่ปัญหาที่ดินในเขตเมืองน่านจะเป็นปัญหาของชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินเขตโบราณสถานที่ยังมีกรรมสิทธิ์ตกอยู่ ทำให้เทศบาลยังไม่สามารถเข้าไปดูแลจัดการได้ จึงต้องมีการประสานให้เกิดการแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อไป

แนวทางการทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยในพื้นที่จังหวัดน่านซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ปัญหาที่ดินในเขตป่าครอบคลุมเกือบทั้งจังหวัด มีเขตอุทยานแห่งชาติที่ประกาศไปแล้ว 3 แห่ง เตรียมประกาศอีก 4 แห่ง ซึ่งมีผลต่อการทับพื้นที่ทำกินของชุมชนถ้าไม่มีการจัดทำข้อมูลแผนที่ให้ชัดเจนเพื่อขอถอนออกไปก่อนประกาศ แต่จังหวัดน่านก็มีองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีสภาองค์กรชุมชน 20 แห่ง ที่เริ่มมีบทบาทในการทำงานเชื่อมกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในตำบล มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งที่มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ดินให้ลุล่วงไป รวมทั้งเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐในจังหวัดหลายหน่วยงานที่ร่วมกันทำงานในฐานะคนพื้นที่ “น่าน” ที่มีเป้าหมายที่จะให้เกิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกันมากกว่าเฉพาะงานตามหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน นำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ต่อเนื่องจากการแก้ไขปัญหาที่ดินไม่ว่าจะเป็นการปรับวิถีการผลิต ลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดไปสู่การปลูกพืชอื่นที่หลากหลายขึ้น การจัดการดูแลรักษาทรัพยากรที่เป็นพื้นที่ต้นน้ำสายหลักและลุ่มน้ำสาขาที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนน่านทั้งจังหวัดและคนที่อยู่ปลายน้ำในจังหวัดอื่นๆ และมีป่าที่ชุมชนดูแลรักษาถึง 520 ป่า การผนึกกำลังกันในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้ครอบคลุมกว้างขวางทั้งจังหวัดจึงเป็นเป้าหมายร่วมของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่านที่จะร่วมกันทำให้เกิดผลชัดเจนในช่วงต่อไป

ภาพรวมการแก้ไขปัญหา ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก

1. การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง

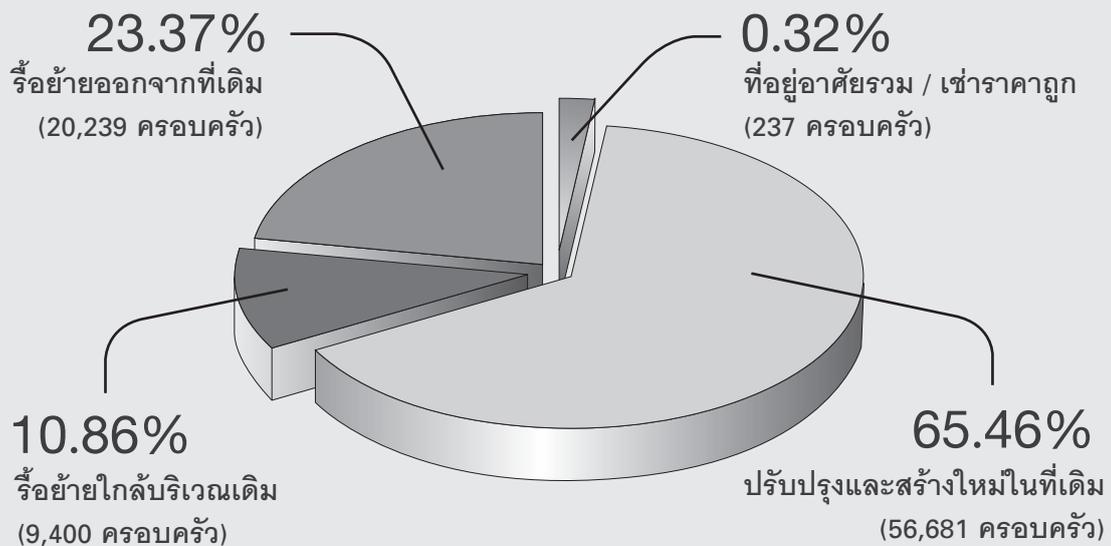
จากการดำเนินงานแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงตั้งแต่ปี 2546 -เดือนกันยายน 2552 มีเขต/เมืองที่มีการดำเนินการ 262 เขต/เมือง 76 จังหวัด ได้รับอนุมัติโครงการแล้ว 257 เขต/เมือง ใน 73 จังหวัด จำนวนโครงการที่ได้รับอนุมัติ 800 โครงการ ครอบคลุม 1,418 ชุมชน 86,593 ครัวเรือน งบอุดหนุนสาธารณูปโภค 3,774.21 ล้านบาท สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย 2,901.45 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นโครงการประเภทปรับปรุงและก่อสร้างในบริเวณที่ดินเดิม ร้อยละ 65.46 ย้ายไปอยู่ที่ใหม่ ร้อยละ 23.37 รื้อย้ายบริเวณเดิม ร้อยละ 10.86 ทำให้เกิดกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง 30,464 ครัวเรือนหรือร้อยละ 35.18 ได้สัญญาเช่าระยะยาว 37,308 ครัวเรือน หรือร้อยละ 43.08 นอกนั้นเป็นสัญญาเช่าระยะสั้นและได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัย ซึ่งการจัดการที่ดินในการอยู่อาศัยของชุมชนเป็นการจัดการที่ดินร่วมกันโดยกลุ่มหรือสหกรณ์ของชุมชน หรือ “โฉนดชุมชน” ที่มีการออกแบบวางผังให้เป็นผังชุมชนที่มีพื้นที่ส่วนกลางใช้สอยร่วมกัน มีกติกา/ข้อตกลงในการจัดสิทธิ และกรณีที่ต้องเปลี่ยนสิทธิจะต้องเป็นการดำเนินการของกลุ่มหรือสหกรณ์

ภาพรวมความคืบหน้าการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง ณ ก.ย. 2552

ภาพรวม	จำนวน
จำนวนเขต/เมืองที่มีการดำเนินโครงการ	262 เขต/เมือง 76 จังหวัด
จำนวนเขต/เมืองที่มีโครงการที่ได้รับการอนุมัติ	257 เขต/เมือง 73 จังหวัด
จำนวนโครงการที่ได้รับการอนุมัติ	800 โครงการ
ครอบคลุมจำนวนชุมชน	1,418 ชุมชน
จำนวนครอบครัว	86,593 ครอบครัว
งบประมาณที่อนุมัติ	
<ul style="list-style-type: none"> งบประมาณที่อนุมัติ สินเชื่อเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัย 	<p>3,744,421,153 บาท</p> <p>2,901,459,172 บาท</p>

แสดงประเภทของการปรับปรุง

ประเภทที่ดินชุมชนโครงการบ้านมั่นคง ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงทั้งหมดเป็นชุมชนที่มีปัญหาที่ดินในการอยู่อาศัย ทั้งที่เป็นชุมชนนุกรุก เข้าที่ อาศัยผู้อื่น เมื่อทำโครงการบ้านมั่นคง ทำให้สิทธิในที่ดินในการอยู่อาศัยมั่นคงขึ้น โดยรวมกลุ่มซื้อที่ดินเป็นของตนเอง หรือประเภทที่ดินเอกชน 254 โครงการ 24,651 ครัวเรือน ที่ดินราชพัสดุ 159 โครงการ 19,333 ครัวเรือน ที่ดินรัฐวิสาหกิจ (การรถไฟ การท่าเรือ) 119 โครงการ 10,587 ครัวเรือน ที่ดินสาธารณะที่ไม่มีสภาพเป็นที่สาธารณะหรือยกเลิกการใช้ประโยชน์ร่วมกันแล้ว 60 โครงการ 4,334 ครัวเรือน ที่ดินองค์กรศาสนา ซึ่งทั้งที่ดินธรณีสงฆ์ ที่ดินวัด 31 โครงการ 2,392 ครัวเรือน ที่ดินหน่วยงานอื่นๆ เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ นิคมสร้างตนเอง กรมศิลปากร ฯลฯ 94 โครงการ 9,542 ครัวเรือน ที่ดินที่มีหลายเจ้าของ 39 โครงการ 4,530 ครัวเรือน

ประเภทที่ดินชุมชนโครงการบ้านมั่นคง

ภาค		ซื้อที่ดิน เอกชน	ราชพัสดุ	ที่ดิน รัฐวิสาหกิจ (รถไฟ/ เจ้าท่า/ท่าเรือ)	สาธารณะฯ	องค์กรศาสนา (วัด/ธรรมสังฆ)	ที่ หน่วย งานรัฐอื่นๆ	ที่ดิน หลายเจ้าของ ที่ดิน	รวม
เหนือ	โครงการ	18	13	7	13	8	11	17	87
	ครัวเรือน	1,517	1,961	292	744	461	1,027	1,460	7,462
ตะวันออกเฉียงเหนือ	โครงการ	48	30	38	16	9	37	6	184
	ครัวเรือน	3,816	2,343	2,885	1,208	432	3,777	734	15,195
กลางบน	โครงการ	5	9	1	5	3	11	4	38
	ครัวเรือน	423	582	10	342	177	853	443	2,830
ตะวันตก	โครงการ	11	11	10	3	4	3	-	42
	ครัวเรือน	1,217	1,833	656	98	545	161	-	4,510
ตะวันออกเฉียง	โครงการ	19	17	3	9	4	5	6	63
	ครัวเรือน	1,986	1,828	539	1,078	440	336	735	6,942
กรุงเทพ มหานคร	โครงการ	38	65	19	10	1	6	1	140
	ครัวเรือน	3,070	8,861	1,451	612	114	1,185	176	15,469
ปริมณฑล	โครงการ	57	3	14	1	1	11	4	91
	ครัวเรือน	7,762	706	552	100	220	1,421	735	11,496
ใต้	โครงการ	58	11	27	3	1	10	1	111
	ครัวเรือน	4,860	1,219	4,202	152	3	782	247	11,465
รวม	โครงการ	254	159	119	60	31	94	39	756
	ครัวเรือน	24,651	19,333	10,587	4,334	2,392	9,542	4,530	75,369

2. การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยชนบท

การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยชนบทที่ได้เริ่มตั้งช่วงรัฐบาลมีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) เปิดให้ผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัยไปลงทะเบียน ในปี 2547

ต่อมาปี 2548 ได้มีโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของคนยากจนในชนบท และได้มีการตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินในระดับชาติ ซึ่งมีหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องมาอยู่ในคณะกรรมการระดับชาติ และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับจังหวัดที่มีองค์ประกอบหลายฝ่าย สนับสนุนให้ชุมชนที่มีปัญหาที่ดินได้จัดทำข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลประวัติชุมชน แผนที่ทำมือ นำข้อมูลและแผนที่ทำมือมาลงในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมาตราส่วน 1:4000 ซึ่งได้มีหน่วยงานไปสนับสนุนการฝึกอบรมการใช้ จนสามารถนำข้อมูลเข้าในระบบดิจิทัล ชุมชนช่วยกันรังวัด ชี้แนวเขต นำข้อมูลมาประชาคมร่วมกัน ทำให้เกิดการยอมรับร่วมกันนำไปสู่การพิจารณาแก้ไขปัญหา โดยในส่วนของภาคประชาชนก็ได้มีการตั้งศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็น “ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภาคประชาชน” หรือ ศจพ.ปชช. ในปี พ.ศ.2550

การดำเนินงานตามโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยชนบทได้สนับสนุนจากจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชนบทรวม 20 โครงการ 1,923 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ปัญหาสำคัญในการทำโครงการที่อยู่อาศัยชนบทที่เป็นเรื่องที่ดิน ในช่วงต่อมาจึงได้มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาที่ดินเป็นหลัก ภาพรวมพื้นที่ปฏิบัติการและความคืบหน้าการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาที่ดินชนบท สรุปตารางที่แนบ

พื้นที่	พื้นที่เป้าหมาย				ความคืบหน้า			
	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	ข้อมูลชุมชน (หมู่บ้าน)	ข้อมูล ครัวเรือน	1:4000 GIS (หมู่บ้าน)	GISแปลง ที่ดิน (แปลง)
ตะวันตก	4	9	18	88	88	12,141	66	6,611
ใต้	14	60	113	426	426	16,115	43	6,120
กลาง	9	43	134	504	32	NA	14	NA
อีสาน	19	69	135	803	174	8,719	18	5 หมู่บ้าน
เหนือ	15	81	123	345	345	23,709	140	31,275 แปลง
ตะวันออก	8	15	33	183	70	NA	1	-
รวม	69	273	556	2,349	1135	56,684	213	44,006 แปลง

การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินทำให้เกิดผลในต้นต่างๆ ดังนี้

1. เกิดระบบข้อมูลปัญหาที่ดินในระดับท้องถิ่น ทั้งด้านของข้อมูลเกี่ยวกับที่ดิน ประวัติชุมชน แผนที่ ข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดิน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการยืนยันการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน ให้ชุมชนท้องถิ่นมีข้อมูลที่ดินประเภทต่างๆในพื้นที่ตำบลของตนเอง นำไปสู่การวางแผนการจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาในด้านอื่น ๆ ติดตามมา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนตื่นตัวในการใช้ข้อมูลแผนที่ที่นำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ไปใช้ร่วมกับข้อมูลด้านต่างๆที่มีอยู่แล้ว ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีข้อมูลเป็นของตนเองเกิดการจัดการ/ใช้ประโยชน์ข้อมูลในระดับพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งขณะนี้มีหลาย อบต.ที่ได้เริ่มจัดทำฐานข้อมูลที่ดินรายแปลงทั้งตำบล เช่น ต.บัวใหญ่ จ.น่าน ต.ไทยสามัคคี อ.วังน้ำเขียว ฯลฯ

2. เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการใช้เครื่องมือต่างๆ เพื่อทำข้อมูล และการคิดค้นเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการรับรองและดูแลรักษาที่ดินให้ยั่งยืน “โฉนดชุมชน” เช่น การสำรวจข้อมูลครัวเรือน การทำประวัติชุมชน และการใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมาตราส่วน 1:4000 ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีทางภูมิสารสนเทศ เช่น GIS และ GPS ฯลฯ ทำให้เยาวชนในพื้นที่ได้พัฒนาความสามารถและมาร่วมกระบวนการแก้ปัญหา ในส่วนของเอกสารที่ชุมชนได้คิดค้นมาเพื่อรับรองการครอบครองทำกินที่ดินของแต่ละรายและเพื่อจัดระบบดูแลรักษาที่ดินให้อยู่กับผู้ที่ทำกินอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกกันว่า “โฉนดชุมชน” นั้น ได้มีการคิดค้นและเรียกชื่อแตกต่างกัน เช่น โฉนดข้างด้าบ้านสระพัง จ.นครศรีธรรมราช แผนที่การทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐ ต.พะโต๊ะ จ.ชุมพร โฉนด เอกสารรับรองการทำกินของเครือข่ายแม่เตี้ย-แม่เตะ บ้านโป่ง จ.เชียงใหม่ ตำบลศรีสะเกษและต.บัวใหญ่ จ.น่าน บ้านแพะใต้ บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน แต่เนื้อหาที่ระบุในเอกสารนอกจากจะมีทั้งรายการที่เหมือนกับโฉนดที่ดิน แล้วยังมีการระบุกติกา เงื่อนไขการครอบครอง ดูแลรักษาที่ดิน การเซ็นรับรองร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่มีการจัดทำข้อมูลการแก้ไขปัญหาที่ดิน แลกเปลี่ยนวิธีการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ เช่น การเรียนรู้จากพื้นที่ประสบภัยสึนามิในพื้นที่อื่น ๆ การเรียนรู้การใช้โปรแกรมข้อมูลแผนที่จากภาคใต้ตอนกลางสู่พื้นที่บริเวณอุทยานภูโต-สุโขงป่าดี ฯลฯ ทำให้ชุมชน/หน่วยงานมีความมั่นใจแนวทางการแก้ไขปัญหาแบบหันหน้าเข้าหากัน/ใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหา แทนการประท้วง เผอิญหน้ากันด้วยความรุนแรง

4. เกิดเครือข่ายการทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินของชุมชนระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด และระดับชาติ โดยเครือข่ายมีการหารือเพื่อแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหา สาเหตุ และกำหนดแนวทางแก้ไขร่วมกัน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ทำให้มีพลังความสามารถในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยไม่เน้นเป็นรายปัจเจก

5. เกิดกลไกการทำงานร่วมระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ ทำให้ภาคประชาชนมีเวทีในการเสนอปัญหาให้หน่วยงานได้รับรู้ ตรงกับสภาพความเป็นจริง เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา ลดการกล่าวโทษ /โยนความผิดระหว่างกัน การแก้ปัญหาโดยการประท้วง จับกุม เป็นการร่วมกันทำงาน รับฟังข้อมูลและความเห็นซึ่งกันและกันมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันได้มีหลายจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจังหวัด สนับสนุนการดำเนินงานแก้ไขปัญหาคือตามแนวทางนี้ บางจังหวัดสามารถใช้งบประมาณจังหวัดสนับสนุนการแก้ไขปัญหา เช่น จ.เชียงใหม่ และหลายจังหวัดที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และ อบต.สนับสนุนการแก้ไขปัญหา เช่น จ.น่าน จ.แม่ฮ่องสอน

6. การช่วยเร่งรัดให้กลไกแก้ไขปัญหาคือที่ดินของรัฐที่มีอยู่เดิมได้มีการดำเนินการมากขึ้น เช่น กบร.จังหวัด ได้มีการพิจารณาแก้ไขปัญหาคือที่ดินที่มีการทำข้อมูลร่วมกันจากพื้นที่เรียบร้อยแล้ว พร้อมทั้งเสนอเข้าพิจารณาของ กบร. จังหวัด เช่น จ.พัทลุง จ.อุบลราชธานี ฯลฯ

7. การช่วยคลี่คลาย/บรรเทาปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนเฉพาะหน้า การที่ได้มีการประชุมคณะอนุกรรมการสัญญาได้ส่งผลทำให้พื้นที่ที่เป็นปัญหาประเด็นร้อน ที่มีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐ การข่มขู่คุกคาม หรือการแจ้งความดำเนินคดี จับกุมชาวบ้าน ได้มีการเจรจาไกล่เกลี่ย มีคนกลางช่วยประสานให้เกิดการพูดคุยหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ขลอการจับกุม การฟ้องร้องไปก่อน ทำให้ช่วยลด/คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งและการเผชิญหน้าไปได้บางส่วน ทำให้ชุมชนที่เดือดร้อนและหน่วยงานมีความมั่นใจที่จะทำงานแก้ไขปัญหาร่วมกันมากขึ้น หันมาจัดทำข้อมูลร่วมกัน นำข้อมูลที่แต่ละฝ่ายมีอยู่มาตรวจสอบร่วมกัน

8. เกิดการความมั่นคงในการอยู่อาศัยและทำกินของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหัวใจหรือเป้าหมายสำคัญของการแก้ไขปัญหาคือที่ดิน ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกา เงื่อนไขการดูแลรักษาที่ทำกินและผืนป่า บนพื้นฐานความถูกต้องของกฎหมาย และความเป็นธรรมในสังคม

ภาพรวมการจัดการ ที่ดินและที่อยู่อาศัยโดยชุมชน ในระดับภาค

1. ภาคเหนือ

ได้มีการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย 29 เมือง 87 โครงการ 273 ชุมชน 9,977 ครัวเรือน คณะกรรมการระดับเมืองที่มีการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน 15 เมือง เทศบาลที่ได้ร่วมทำงานและสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ชุมชนอย่างจริงจัง ได้แก่ เทศบาลตะพานหิน เทศบาลนครเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงราย เทศบาลเมืองพิจิตร ฯลฯ โครงการบ้านมั่นคงชนบท 10 โครงการ 1,083 ครัวเรือน

กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินภาคเหนือบนซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินที่อยู่ในเขตป่า เป็นการแก้ไขปัญหาที่ดินควบคู่กับการจัดการทรัพยากร เครือข่ายชาวบ้านที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดินได้แก่ เครือข่าย เกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย (คปท.) เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองภาคเหนือ ฯลฯ องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนอย่างเช่นมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ฯลฯ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ/มหาวิทยาลัย มีส่วนสนับสนุนเรื่องนี้ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ งานที่เด่นชัดได้แก่ การจัดทำข้อมูลแผนที่ ในระบบ GIS ซึ่งพื้นที่ภาคเหนือตอนบนสามารถทำเสร็จไปแล้ว 140 หมู่บ้าน จาก 281 หมู่บ้าน จำนวนแปลงที่ดินที่นำเขาระบบแล้ว 31,275 แปลง มีการกันแนวเขตที่ดินร่วมกับหน่วยงาน พัฒนาการจัดทำเอกสารรับรองสิทธิการครอบครองที่ดิน โดยมีตัวอย่างในหลายพื้นที่ เช่น บ้านโป่ง (ที่ดิน NPL เอกชน) บ้านขุนแตะ บ้านห้วยโป่ง เชียงใหม่ ฯลฯ รวมทั้งการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรที่ต่อเนื่องกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน การทำงานร่วมกันของชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งบางพื้นที่ได้พัฒนาไปสู่การจัดทำข้อ

บัญญัติท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เช่น ตำบลแม่ทา ฯลฯ บางจังหวัด องค์การบริหารจังหวัดได้ให้การสนับสนุนการทำงาน เช่น อบจ.น่าน ฯลฯ รวมทั้งจากการทำงานในระดับชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่นำไปสู่การจัดตั้งกลไกการทำงานที่ระดับจังหวัด และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดในการทำงานครอบคลุมพื้นที่ 2 อำเภอ คืออำเภอแม่แจ่ม และอำเภอมก๋อย พื้นที่ปัญหาที่ดินในเขตภาคเหนือบนส่วนใหญ่มุ่งไปสู่การจัดการที่ดินร่วมกันในลักษณะโฉนดชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ชนเผ่า 116 หมู่บ้าน ได้มีแนวทางชัดเจนว่าจะการที่ดินในลักษณะสิทธิร่วมโดยชุมชน โดยมีพื้นที่ที่เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเสนอเป็นพื้นที่นำร่องโฉนดชุมชน 13 พื้นที่ โดยมีขั้นตอนการทำงานดังนี้

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงในพื้นที่ 45 เมือง 193 โครงการ ครอบคลุม 320 ชุมชน 16,684 ครัวเรือน คณะกรรมการระดับเมืองที่มีบทบาทในการพัฒนาที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน มีการวางแผนการแก้ไขปัญหาที่ครอบคลุมทั้งเมือง 22 เมือง เมืองที่คณะกรรมการเมืองและเทศบาลมีบทบาทอย่างจริงจัง ได้แก่ เทศบาลนครอุดรธานี เทศบาลนครขอนแก่น เทศบาลนครนครราชสีมา เทศบาลเมืองชุมชนแพ เทศบาลเมืองบ้านบ้านไผ่ สิ่งที่ได้มีการริเริ่มใหม่ๆ ได้แก่ เมืองชุมแพได้เริ่มจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมือง ที่มาจากการสมทบร่วมกันจากชุมชน เทศบาล และ หน่วยงานสนับสนุน ที่ดินที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยมีทั้งที่ดินราชพัสดุ ที่ดินสาธารณะ ที่ดินการรถไฟ ที่ดินนิคมสร้างตนเอง เป็นภาคที่สถาบันการศึกษา/ นักวิชาการ โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรมมีบทบาทในการจัดการที่อยู่อาศัยโดยชุมชนท้องถิ่น

การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในภาคอีสานส่วนใหญ่เริ่มต้นจากปัญหาที่ดินที่เป็นประเด็นร้อน การก่อสร้างเขื่อน การประกาศเขตป่าทับที่ทำกิน เครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินในช่วงแรก ๆ คือ สมัชชาคนจน สมัชชาเกษตรกรรายย่อย เครือข่ายปฏิรูปที่ดิน ฯลฯ ส่วนพื้นที่แก้ไขปัญหาที่ดินที่เป็นพื้นที่การสนับสนุนจากศจพ.ปชช. รวม 69 อำเภอ 135 ตำบล 803 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ยังอยู่ในขั้นของการจัดทำข้อมูล มีการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการแก้ไขปัญหาที่ดิน 9 พื้นที่คือ ต.คำโพน อ.ปทุมราชวงษา จ.อำนาจเจริญ ต.อิปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย ต.โนนทอง อ.เวียงใหญ่ จ.ขอนแก่น ต.ไทยสามัคคี อ.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา ต.ท่าศิลา อ.ส่องดาว จ.สกลนคร ต.วังยาง อ.น้ำหนาว จ.เพชรบูรณ์ ต.วังยาง อ.วังยาง จ.นครพนม ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร ต.ร่อนทอง อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ และต.ท่ามะโพน อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ และเป็นพื้นที่ที่จะจัดการที่ดินร่วมกันในลักษณะโฉนดชุมชน 13 พื้นที่ จากพื้นที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดินทั้งหมดมีพื้นที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมทำงานและสนับสนุนด้วยดีประมาณ 25 ตำบล นอกจากนี้ได้มีการเชื่อมโยงการแก้ไขปัญหาที่ดินกับสภาองค์กรชุมชน โดยในพื้นที่รูปธรรมส่วนใหญ่ เช่น ต.วังยาง ต.ท่าศิลา ต.อิปุม ฯลฯ จะใช้เวทีสภาองค์กรชุมชนในการรับรองข้อมูลที่ดินชุมชน

ในส่วนพื้นที่เครือข่ายปฏิรูปที่ดินขับเคลื่อนงาน ได้เสนอพื้นที่นำร่องโฉนดชุมชน 16 พื้นที่และพื้นที่ขยายผลอีก 10 พื้นที่

3. ภาคกลางบนและตะวันตก

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงในพื้นที่ 40 เมือง 80 โครงการ ครอบคลุม 112 ชุมชน 7,340 ครัวเรือน มีคณะกรรมการเมืองที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน 14 เมือง อย่างเช่น เทศบาลนครนครสวรรค์ เทศบาลเมืองบ้านโป่ง เทศบาลเมืองเพชรบุรี ฯลฯ โครงการบ้านมั่นคงชนบท 4 โครงการ 294 ครัวเรือน เป็นโครงการที่ซื้อที่ดินเอกชน และที่ดินนิคมสร้างตนเอง

การแก้ไขปัญหาที่ดินชนบทส่วนใหญ่เป็นที่ดินในเขตป่าตามแนวผืนป่าตะวันตก การประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกิน รวมพื้นที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดินภาคตะวันตก 4 จังหวัด 9 อำเภอ 18 ตำบล 88 หมู่บ้าน 12,141 ครัวเรือน นำข้อมูลเข้าระบบ GIS แล้ว 6,611 แปลง ส่วนใหญ่รออนุญาตพิสูจน์สิทธิ และชุมชนชนเผ่ากะเหรี่ยงส่วนใหญ่ ต้องกันแนวเขตและจัดการที่ดินร่วมในรูปแบบโฉนดชุมชน 16 พื้นที่ เช่นพื้นที่หมู่บ้านคลิตี้ล่าง บ้านมะตองสู้อย ฯลฯ ส่วนภาคกลางบนมีทั้งพื้นที่ในเขตผืนป่าตะวันตก ที่ดินสาธารณะ ที่ราชพัสดุ และที่ดิน สปก.

4. กรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและภาคตะวันออก

เป็นภาคที่มีการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงมากที่สุดรวม 96 เขต/เมือง 331 โครงการ 38,458 ครัวเรือน มีเขต/เมืองที่คณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองและท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญ 74 เขต/เมือง ประเภทโครงการมีความหลากหลาย โครงการที่เป็นตัวอย่างด้านความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นศูนย์เรียนรู้การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในหลายด้าน ได้แก่ ชุมชนริมคลองบางบัว ซึ่งเป็นแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนริมคลองที่ดินราชพัสดุ เป็นการปรับผังทั้งบริเวณ ย้ายบ้านขึ้นจากคลอง เพิ่มพื้นที่ส่วนกลางในชุมชน มีการจัดบ้านสำหรับผู้เช่า บ้านกลางผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการชุมชน การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

ในพื้นที่เขตปริมณฑลที่เป็นรูปแบบความร่วมมือชุมชน กับท้องถิ่น และเป็นการแก้ไขปัญหาทั้งเมืองที่เด่นชัด ได้แก่ เทศบาลเมืองรังสิต เทศบาลเมืองน้ำร้อน เทศบาลตำบลบางโปรง ฯลฯ ส่วนในภาคตะวันออก จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีกลไกการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดสนับสนุน ส่วนพื้นที่บ้านมั่นคงชนบทมี 2 โครงการ 150 ครัวเรือน คือ ตำบลวังสมบูรณ์ จ.สระแก้ว และต.ดอนยอ จ.นครนายก กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินในชนบทมีทำงานร่วมเป็นขบวนการเดียวกันกับชุมชนเมือง แต่ไม่สามารถประมวลข้อมูลความคืบหน้าได้

5. ภาคใต้

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงในพื้นที่ 47 เมือง 109 โครงการ ครอบคลุม 251 ชุมชน 11,732 ครัวเรือน คณะกรรมการเมืองมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชัดเจนมีเพียง 14 เมือง การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่ครอบคลุมทั้งเมืองยังไม่ค่อยมีมากนัก โครงการส่วนใหญ่กระจายอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีทั้งบ้านมั่นคงเมือง และบ้านมั่นคงชนบท

การแก้ไขปัญหาที่ดินภาคใต้

เริ่มตั้งแต่ช่วงการแก้ไขปัญหาที่ดินชุมชนผู้ประสบภัยสึนามิ ที่ได้มีแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยเน้นการใช้ข้อมูล แผนที่ และคณะทำงานร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐ ถือเป็นชุดประสบการณ์ที่กระจายไปสู่พื้นที่ภาคอื่น จากนั้นได้เริ่มการแก้ไขปัญหาที่ดินภายใต้ ศตจ.ปชช.ตั้งแต่ปี 2548 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำงานต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ซึ่งมีพื้นที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดินครบทั้ง 14 จังหวัด 60 อำเภอ 113 ตำบล 426 หมู่บ้าน

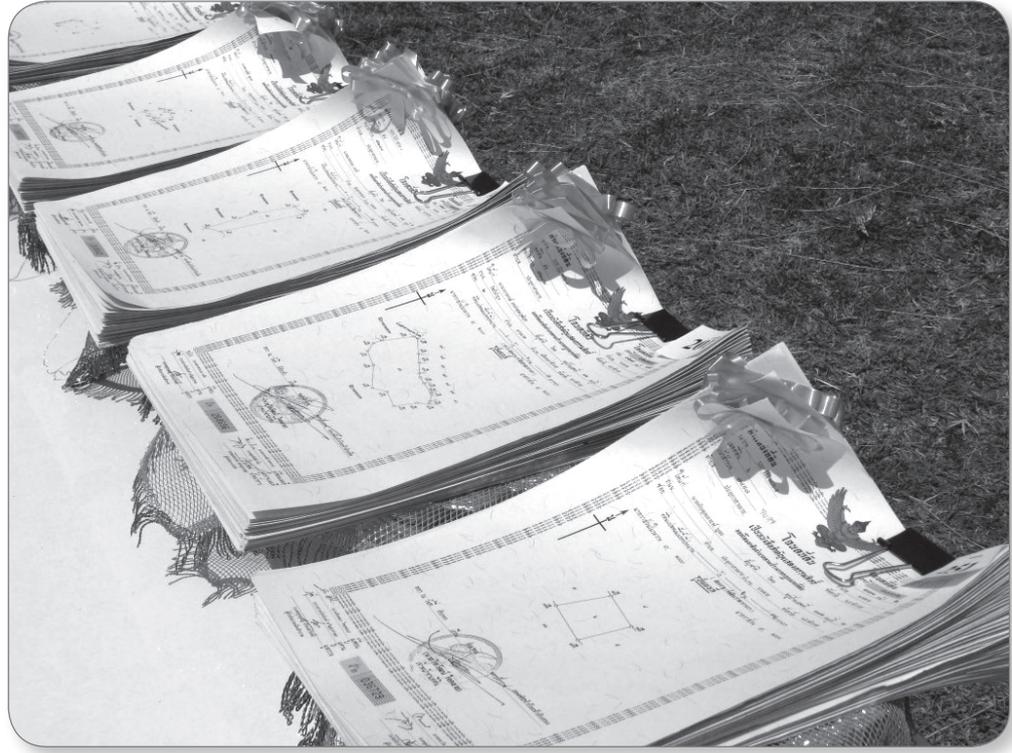
พื้นที่ที่มีการจัดทำข้อมูลแก้ไขปัญหาที่ดินและทำงานร่วมกับอบต. เช่น ตำบลขนอนหาด จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาระบบข้อมูลเชิงพื้นที่ รวมทั้งส่งผลให้อบต.หลายแห่งตื่นตัวในการจัดทำข้อมูลแผนที่ระดับตำบล นอกจากนี้ยังมีหลายพื้นที่ได้พัฒนาเอกสารรับรองสิทธิการครอบครองที่ดินที่เริ่มจาก **“โฉนดช้างดำ”** บ้านตระพัง การรับรองสิทธิที่ดินและการปลูกต้นไม้ในเขตป่า ต.ปากทรง อ.พะโต๊ะ และล่าสุดได้มีการทำเอกสารรับรองสิทธิ โดยสภาองค์กรชุมชนที่ต.ท่าตะโก จ.ชุมพร

ในช่วงปลายปี 2550 ได้เริ่มกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินในบริเวณอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขงป่าติ ซึ่งเริ่มพื้นที่นำร่องที่อำเภอบาเจาะ ที่ได้มีการจัดทำข้อมูล แผนที่ทำมือ แผนที่ในระบบ GIS นำเสนอคณะอนุกรรมการที่ดิน ศจพ.และนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีจนได้มติ ครม. รองรับการแก้ไขปัญหา แต่มีการเปลี่ยนรัฐบาลทำให้เกิดการหยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง จากพื้นที่นำร่องอ.บาเจาะได้ขยายให้ครอบคลุมทั้ง 9 อำเภอ 25 ตำบล โดยมีคณะอนุกรรมการประสานการแก้ไขปัญหาที่ดินบริเวณอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขงป่าติที่ ผอ.ศอ.บต. เป็นประธาน

เครือข่ายที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาที่ดินภาคใต้มีหลายเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเน้นการเคลื่อนผลักดันนโยบายโฉนดชุมชนในพื้นที่บริเวณเทือกเขาบรรทัด พื้นที่สวนปาล์มในจ.สุราษฎร์ธานี เครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิที่มีบทบาทแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ชายฝั่งอันดามัน 54 ชุมชน 5,457 ครัวเรือน ที่ได้เสนอแก้ไขปัญหาในแนวทางการจัดการสิทธิร่วมที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์วัฒนธรรมชาวเล และพื้นที่ที่เสนอกันออกจากเขตป่า

ภาคผนวก

พื้นที่รูปธรรม
ในการแก้ปัญหา
ที่ดินและที่อยู่อาศัย
ในภาคต่างๆ

พื้นที่ภาคเหนือ

ชุมชนบึงสีไฟตอนล่าง

อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

ชุมชนบึงสีไฟตอนล่างอยู่ในเขตของบึงสีไฟ หรือที่เรียกว่าเขตสอบสวนสิทธิบึงสีไฟซึ่งมีประชาชนบุกรุกเข้ามาอยู่มานานกว่า 20 - 60 ปี มีประชากรทั้งชุมชนประมาณ 1,845 คนประมาณ 553 หลังคาเรือน เดิมชุมชนมีคลองบึงรางวัดเป็นเส้นทางคมนาคมของคนในชุมชน ที่จะเข้าสู่เมืองและคลองบึงรางวัดนี้เป็นเส้นทางที่จะเชื่อมระหว่างแม่น้ำน่านกับบึงสีไฟ ประกอบกับการบุกรุกของประชาชนที่เข้าไปปลูกสร้างบ้านเรือนในลำคลองและพื้นที่สาธารณะทำให้เกิดการตื้นเขินของลำคลองเกิดปัญหาน้ำท่วมขังในชุมชน บ้านเรือนของคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และได้รวมตัวกันเข้าร่วมบ้านมั่นคงจำนวน 74 ครัวเรือน 107 ครอบครัวจำนวนประชากร 411 คน อาชีพของคนในชุมชน รับจ้าง ช่างทาสี ทำนาบัว ประมง ขับสามล้อรับจ้าง และเก็บขยะ

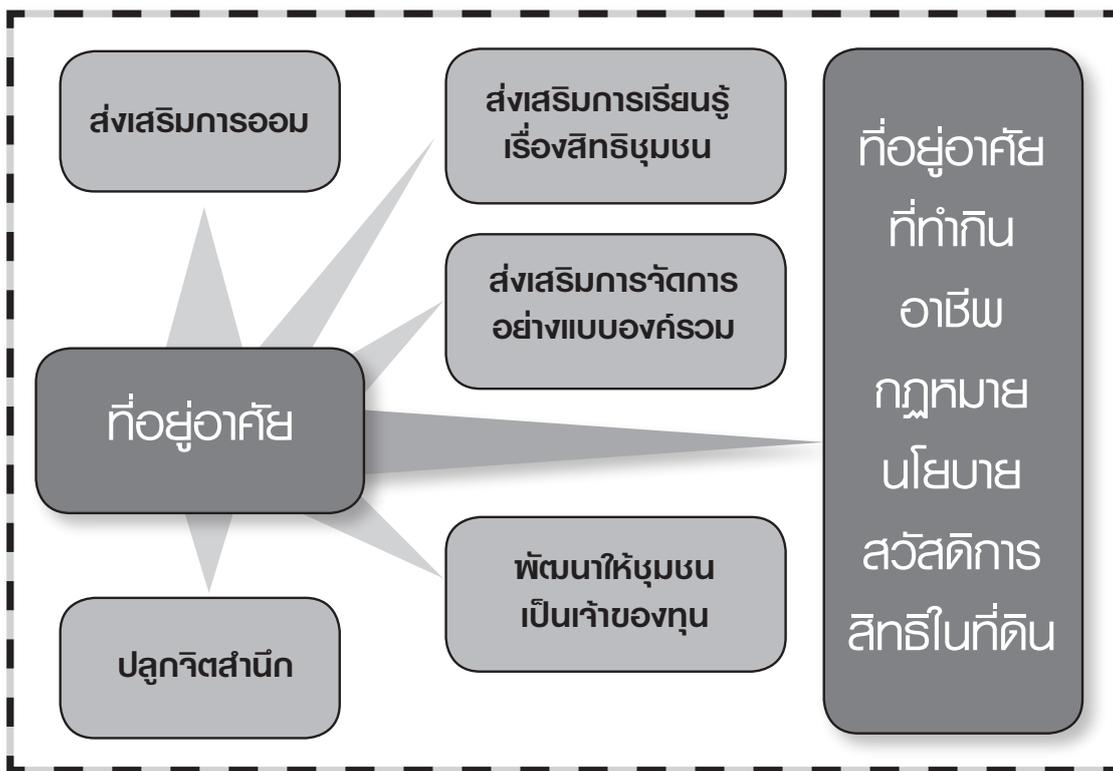
ความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่นนั้น ได้มีเครือข่ายชุมชนเมืองในเขตเทศบาลและทีมประสานงานกลไกจังหวัดในประเด็นที่อยู่อาศัยของจังหวัดพิจิตร และกลุ่มเพื่อนร่วมงาน เข้ามาร่วมในการหนุนเสริมและการขับเคลื่อนงาน และนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพิจิตร นายประกาศิต ยูวะเวส เป็นที่ปรึกษา รวมทั้งเทศบาลได้แต่งตั้งคณะทำงานดูแลเรื่องที่อยู่อาศัย 1 ชุด โดยมีหัวหน้าส่วนทุกส่วนเป็นคณะกรรมการ และประธานเครือข่ายชุมชนเมืองในเขตเทศบาลเป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนและท้องถิ่นคือ นางสุวรรณา คำแสง และยังมีภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องช่วยหนุนเสริมคือ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด พมจ. ที่ดิน โยธาธิการและผังเมือง ประมง นายสถานีรถไฟ ราชพัสดุ สสว.8 และ ศพส หน่วยที่ 35 ในช่วงแรกชุมชนมีปัญหการรวมตัวของชุมชน

ชุมชนได้เริ่มตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เมื่อปี 2546 ปัจจุบันสมาชิก 265 คน ยอดเงินออมทรัพย์ จำนวน 1,500,000 บาท ชุมชนได้รับงบประมาณเพื่อปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคชุมชน จำนวน 3,329,482 บาท สำหรับสมาชิก 74 ครัวเรือน

ผลที่เกิดหลังจากได้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง สมาชิกให้ความร่วมมือมากขึ้นและยอมเสียสละบางส่วนเพื่อชุมชน เช่น การย้ายบ้านขึ้นจากคลอง ขยับพื้นที่บ้านเพื่อความสะดวกของส่วนรวม แต่ก็ยังมีปัญหาจากการสื่อสารและความไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ ทำให้มีกรรมการลาออกเป็นรายวัน จึงต้องมีการปรับรูปแบบการทำงานเพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำงานมากขึ้น ทำให้ลดภาระของกรรมการลง ในด้านกายภาพของชุมชน เดิมพื้นที่เป็นชุมชนที่มีน้ำ และขยะเน่าเหม็น เปรียบเหมือนชุมชนแออัดสภาพบ้านทรุดโทรม ยาเสพติด ไม่มีคนอยากเข้าไปอยู่คนในชุมชนแบ่งกันเป็นก๊กเป็นเหล่า แต่เมื่อมีการปรับขยับชุมชน ทำให้น้ำไม่ท่วม ภาควิถีให้ความสนใจมากขึ้น และร่วมสนับสนุนทั้งงบประมาณ และเป็นพื้นที่เรียนรู้ของคนทั้งในและนอกพื้นที่

ผังแสดงการพัฒนาที่อยู่อาศัยส่งผลให้ชุมชนมีกิจกรรมและการเรียนรู้ต่อเนื่อง

ชุมชนลำน้ำน่านบ้านคีรีทอง ตำบลหาดล้า อำเภอกำปला จังหวัดอุดรดิศต์

ต.หาดล้า อ.กำปลา จ.อุดรดิศต์ ตั้งอยู่บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน อยู่ตอนเหนือของอำเภอกำปลาขึ้นไปจะตั้งเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำ การเดินทางต้องใช้เรือถ่อจากตัวที่ว่าการอำเภอถึงตำบลหาดล้าระยะเวลา 1 วันเต็ม กว่าที่จะเดินทางถึงก็อ่อนล้า จึงกลายมาเป็นชื่อตำบลในเวลาต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2508 - 2514 ได้มีการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ราษฎรได้พากันอพยพหนีน้ำท่วมเหนือเขื่อนมาสู่ที่อาศัยแห่งใหม่ โดยทางนิคมลำน้ำน่านจังหวัดอุดรดิศต์เป็นผู้จัดสรรที่ดินทำกินให้ บ้านคีรีทอง หมู่ที่ 8 จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยราษฎรเป็นผู้อพยพมาจากหมู่ที่ 3 ตำบลจริมเก่า ทางนิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน จังหวัดอุดรดิศต์ ได้จัดสรรที่ดินว่างเปล่าซึ่งเป็นที่ดินของนิคมสร้างตนเองลำน้ำน่านให้กับผู้ที่ลงทะเบียนความยากจนในเขตหมู่ที่ 8 ตำบลหาดล้า อำเภอกำปลา จังหวัดอุดรดิศต์ จำนวน 33 ราย รายละ 5 ไร่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย จำนวน 1 ไร่ เป็นที่ดินทำกินจำนวน 4 ไร่ โดยจะให้เช่าพื้นที่ดังกล่าว ไร่ละไม่ต่ำกว่า 100 บาท ต่อปี ตามระเบียบของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

การดำเนินงานในโครงการบ้านมั่นคง

ชุมชนนิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน มีสมาชิกจำนวน 33 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 100 คน ได้รับอนุมัติงบประมาณในโครงการบ้านมั่นคงจำนวน 1,951,000 บาท ชุมชนได้เบิกงบจ่ายสาธารณูปโภคแล้ว จำนวน 555,841 บาท เพื่อใช้ในการปรับถมดิน ทำถนนลูกรัง ส่วนการทำรางระบายน้ำ คสล. ใช้ง่างชุมชนและชาวบ้านร่วมมือกันก่อสร้าง

การสร้างบ้านได้มีการลงเสาเอกไปแล้วจำนวน 31 หลัง ยกเสามุงหลังคาเสร็จแล้ว 17 หลัง เป็นบ้านที่สร้างเสร็จแล้ว 2 หลัง การก่อสร้างบ้านทั้งหมดใช้ง่างชุมชนและแรงงานชาวบ้านในชุมชนช่วยกันสร้าง

การสนับสนุนด้านอื่นๆ จากหน่วยงาน

ชุมชนได้มีการทำโครงการเสนอต่อกระทรวงพลังงานในการขอกู้กัณฑ์ลมาใช้เป็นพลังงานทดแทนเพื่อใช้ในชุมชน โดยได้มีการดำเนินการไปแล้ว และทางกระทรวงพลังงานได้ประสานงานที่จะเข้ามาทดลองตั้งเสาทดสอบลมในชุมชนภายในสิ้นปี 2552 เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการดำเนินงานติดตั้งกัณฑ์ลเป็นระยะเวลา 1 ปี โดยระหว่างนี้ทางสำนักงานพลังงานจังหวัดอุดรดิติติร่วมกับ พัฒนาลังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอุดรดิติติได้ประสานให้ชุมชนทำหนังสือขอใช้พลังงานจากแผงโซลาร์เซลล์ก่อนในเบื้องต้น

ผู้ประสานงาน คุณประภากร ชุมพลรัตน์ 08-7142-1805, 08-5437-5453

ชุมชนพฤษภาคมวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร

ชุมชนพฤษภาคมวันโชติการาม ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังวัดพฤษภาคม อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร เป็นชุมชนประเภทบุกรุกในที่ดินสาธารณะ บนเนื้อที่ 7 ไร่ 20 ตรว. เดิมมีผู้อยู่อาศัยจำนวน 85 ครอบครัว แบ่งเป็นครอบครัวหลัก 48 หลังคาเรือน และเป็นครอบครัวขยาย 37 ครอบครัว และมีที่ดินเป็นของตนเอง 6 หลังคาเรือน

การดำเนินงานของชุมชน

ชุมชนได้ประสานกับเทศบาลเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย เทศบาลได้ช่วยในการประสานกับหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมที่ดิน เพื่อเข้ามารังวัด แบ่งแปลงและจัดสิทธิการอนุญาตอยู่อาศัยในที่ดินสาธารณะ ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรอนุญาตให้ดำเนินการตามโครงการได้ ซึ่งทางเทศบาลตำบลตะพานหินได้ดำเนินการอนุญาตผ่านอำเภอตะพานหิน กรมที่ดินจึงได้มีการมารังวัดที่ดินในพื้นที่ แต่ติดปัญหาที่มีชาวบ้านบางส่วนไม่ยินยอมละเลยสิทธิ ทำให้การแบ่งแปลงที่ดินได้จำนวน 41 แปลงจึงได้มีการประชุมร่วมกับชาวบ้านเพื่อดำเนินการจัดรูปที่ดินและทำการรังวัดที่ดินใหม่ จำนวน 68 แปลง จากเดิมสมาชิกมีจำนวน 79 ครัวเรือน แต่เนื่องจากปัจจุบันได้มีสมาชิกโยกย้ายออกไปจากพื้นที่บางส่วน ทำให้ปัจจุบันคงเหลือสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 68 ครัวเรือน และได้การสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นเงินทั้งสิ้น 3,896,000 บาท ชุมชนเบิกจ่ายงบสาธารณูปโภคแล้ว จำนวน 658,333 บาท ใช้ในการปรับถมที่ดิน เนื่องจากเป็นการก่อสร้างใหม่ในที่เดิม จึงต้องเริ่มทำเป็นกลุ่มๆ โดยเริ่มจากด้านเหนือ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากเทศบาลเมืองตะพานหิน ในการประสานงานช่วยเหลือเรื่อง เช่น การสร้างเต็นท์ชั่วคราว โดยคนงานกองช่าง รถมัคโครในการช่วยรื้อถอนบ้าน โดยไปพักชั่วคราวที่โรงเรียน ฯลฯ นอกจากนี้เทศบาลจะสนับสนุนในเรื่องไฟฟ้า งบประมาณรวม 1,600,00 บาท

ชุมชนก่อนการปรับปรุง

เริ่มก่อสร้างบ้านใหม่

เทศบาล : บทบาทสำคัญในการร่วมทำและสนับสนุนชุมชน สู่การออกเทศบัญญัติ

สิริภัทร บุญธรรม หัวหน้าฝ่ายพัฒนาสังคมเทศบาลเมืองตะพานหิน อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร กล่าวว่า ชุมชน พฤษะวันฯ เป็นชุมชนขนาดใหญ่มีชาวบ้านกว่า 1,015 คน ปลูกสร้างบ้านเรือนที่มีทั้งบ้านจัดสรร บ้านริมแม่น้ำน่าน และบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ 79 ครัวเรือน ในที่ดินส่วนนี้เทศบาลมีนโยบายนำที่ดินสาธารณะมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่นั่นเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างปัญหาให้กับคนจนที่ไม่รู้จะโยกย้ายไปอยู่ที่ไหน เทศบาลจำเป็นต้องรับผิดชอบโดยการหาที่อยู่อาศัยให้ชาวบ้านมีความมั่นคงในชีวิต เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของคนจน ฝ่ายพัฒนาสังคมเทศบาลเมืองตะพานหิน จึงได้ลงสำรวจข้อมูลโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งชาวบ้านต้องการอยู่ในที่ดินเดิมแต่ต้องมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ และทำให้ถูกกฎระเบียบการถือครองที่ดินของรัฐและออกหนังสืออนุญาตให้ราษฎรครอบครองทำประโยชน์ ตามแผนปฏิบัติการการบริหารจัดการที่ดินของรัฐบาลกรมการที่ดินสาธารณะประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและพัฒนาชนบท

แต่ด้วยความที่เทศบาลยังไม่มีประสบการณ์การทำงานการแก้ปัญหาเรื่องที่ดิน และการสร้างบ้าน จึงได้ประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมที่ดินเข้ามารังวัดจัดสรรที่ดิน และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. มาสร้างความเข้าใจเรื่องการทำโครงการบ้านมั่นคง ตั้งแต่การรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยร่วมกับเทศบาล

บุรณะ แสงรวีวิสิฐ นายกเทศมนตรีเมืองตะพานหิน กล่าวเสริมว่าเทศบาลได้ทำหนังสือขออนุญาตการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์จากผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร จนได้รับอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินได้ โดยออกเป็นเทศบัญญัติเรื่องการปรับปรุงชุมชนแออัด โดยการนำที่ดินที่มีการยกเลิกการใช้ประโยชน์สาธารณะมาให้ชาวบ้านเช่าตามประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 9 โดยที่ดินที่ชาวบ้านบุกรุกอยู่ในขณะนี้ก็มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ 20 ตารางวา ต่อมาได้ออกเป็นหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.)

ขณะนี้เทศบาลได้จัดร่างเทศบัญญัติ เรื่องกำหนดวิธีการและอัตราค่าตอบแทนการอนุญาตการทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2552 ซึ่งอยู่ระหว่างการเตรียมเสนอสภาเทศบาล โดยกำหนดค่าตอบแทนตามบัญชีแนบท้ายกรณีประชาชนได้รับอนุญาตตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการอนุญาตให้ประชาชนใช้ที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2547 อัตราไร่ละ 100 บาทต่อปี ซึ่งผู้อยู่อาศัยแต่ละรายจะจ่ายค่าตอบแทนประมาณ 10-20 บาทต่อปี

การแก้ไขปัญหาที่ดินตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ชุมชนบ้านด่านนาขามเป็นในเทือกเขาผีปันน้ำรอยต่อระหว่างภาคเหนือตอนบน และภาคเหนือตอนล่าง มีประวัติการอพยพการสร้างชุมชนที่ยาวนาน มีวิถีการทำเกษตรที่แตกต่าง วิถีเกษตรดั้งเดิม “วนเกษตร” ที่เป็นการ ผลการดำเนินอาชีพ และการอนุรักษ์ไปพร้อมกัน

การตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมเคยเป็นที่อยู่อาศัยของพวกขอม พม่า ที่เป็นเขลยศึกในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา การเข้ามาถือครองที่ดินจากการรวบรวมข้อมูล คณะทำงาน และสัมภาษณ์ พ่อตา สุโน อดีตผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มที่เริ่ม บุกเบิกตั้งถิ่นฐาน คนลับแล บ้านชายเขาโดยเริ่มจากการทำไร่ทำนา ปลูกข้าวเพื่อบริโภค พัฒนาเป็นการทำเกษตร มีประวัติการตั้งบ้านเรือน ตั้งแต่พ.ศ. 2425 และเริ่มการบุกเบิกทำไร่ และเริ่มมีการถือครองที่ดินที่ถือว่าเป็น “สิทธิครอบครองโดยชุมชน”

ปัจจุบันมีสมาชิกในพื้นที่ตำบลบ้านด่านนาขาม จำนวน 1,367 หลังคาเรือน สมาชิกชุมชนประกอบทำสวน ทำการเกษตร อาชีพเสริม จักสาน หัตถกรรมพื้นบ้าน

ลักษณะเด่นของชุมชน

เนื่องจากพื้นที่บ้านด่านนาขามเป็นเทือกเขาผีปันน้ำ มีความลาดชันมีระบบเกษตรที่ผสมผสานการทำ การเกษตรสนองต่อด้านเศรษฐกิจ และรูปแบบการเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ “ระบบวนเกษตร” มีความหลากหลาย ทางพันธุกรรม เป็นลักษณะ “ป่าต้นน้ำห้วยน้ำริด” ที่เป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญของลำน้ำน่านการทำเกษตรดั้งเดิม ตามแนวทาง “วนเกษตร” ในพื้นที่รอยต่อ 3 จังหวัด ที่ประสบปัญหาภัยพิบัติ (แพร่ สุโขทัย อุดรธานี) ที่มีกิจกรรม การผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และภูมิประเทศในพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่มีหลักฐานการทำกิจกรรมยาวนานกว่า 90 ปี จากหลักฐานทางธรรมชาติ เช่น ใบเสี้ยนป่าที่ดิน ต้นไม้ผลพื้นบ้านขนาดใหญ่ วิธีการลำเลียงผลไม้จากพื้นที่ ทางการเกษตรไล่ตามห้วย เป็นการปรับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยี “ทางรถ มดลำเลียง” ตลอดจนการใช้ สิทธิของชุมชนในการแบ่งเขตพื้นที่ถือครองที่ดิน โดยใช้กติกาของชุมชน จากการดำเนินการของเครือข่ายป่าต้นน้ำ ห้วยแมริต ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลการถือครองที่ดินรายครอบครัว ประมาณ 481 ครัวเรือน พบว่า ไม่มีเอกสาร สิทธิ์ในที่ทำกิน แต่มีการครอบครองที่ดิน และทำการผลิต ซึ่งจะเป็นจุดเรียนรู้ของการทำงานขององค์กรชุมชนในภาค เหนือตอนล่าง ที่จะใช้ข้อมูลของชุมชนเรียนรู้การ “พิสูจน์สิทธิ์” ของชุมชน

นอกจากการเริ่มต้นการรวบรวมข้อมูลการพิสูจน์สิทธิ์ที่ดิน การแบ่งเขต การกันพื้นที่ป่าสงวนให้เป็นรูปแบบ “ป่าชุมชน” เริ่มพูดคุย ฎระเบียบ การปักป้ายแนวเขต การสำรวจพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การเปลี่ยนแปลงของ ธรรมชาติหลังโคลนถล่ม จากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นทั้งวิกฤตและโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนพัฒนา เริ่มจาก ผลกระทบดินโคลนถล่ม ปัญหาการบุกรุกป่าสู่การดูแลทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชน

การดำเนินงานขององค์กรชุมชนจากเหตุน้ำท่วมดินโคลนถล่มสู่การแก้ปัญหาสิทธิที่ดิน

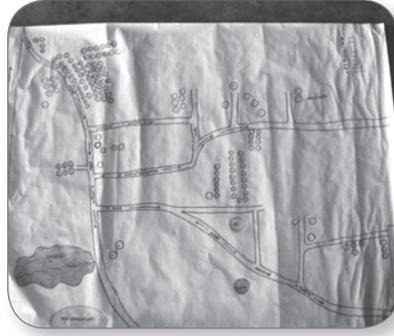
23 พฤษภาคม 2549 เกิดน้ำท่วมโคลนถล่มในภาคเหนือตอนล่างโดยเฉพาะเทือกเขาผีปันน้ำ บ้านด่านนาขามได้ประสบภัยพิบัติอย่างรุนแรง บ้านเรือนพังทลายเสียหาย การไร้อยู่อาศัย พื้นที่ทางการเกษตรพังทลายจากที่ลาดชัน โคลนและทรายทับถมนาข้าว ถนนลำเลียงผลผลิตทางการเกษตร เสียหายอย่างรุนแรง ไม่สามารถนำผลผลิตที่แก่เต็มที่ส่งตลาด ซึ่งเป็นรายได้หลัก และรายได้ระยะยาว จากเหตุน้ำท่วมโคลนถล่ม ทำให้เส้นทางเสียหายอย่างรุนแรง ชุมชนจึงเริ่มการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือเพื่อนบ้านในชุมชน การแบ่งปันสิ่งของบริจาค การเก็บข้อมูลผู้เสียหาย พื้นที่เสียหาย ตลอดจนการระดมทำที่ปักชั่วคราว การสร้างที่พักชั่วคราว การระดมทุนสร้างทางมรดกลำเลียง การประสาน การเรียนรู้กับคนภายนอก และการมีส่วนร่วมประชุมปรึกษาภายในชุมชน โดยมีนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน จากเครือข่ายทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือตอนล่าง เป็นที่ปรึกษา และกระตุ้นให้เกิดการวิเคราะห์ การศึกษา ดูงานภายนอก จนเกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยแมริต โดยมีปัจจัยหนุนเสริม เกิดจากการศึกษาดูงานภายนอก การผ่านการดำเนินงานแก้ปัญหาบ้านน้ำท่วมโคลนถล่มของกลุ่มแกนนำ และสำคัญเป็นการสร้างบทบาท และโอกาสของผู้เดือดร้อน ได้คิดค้นและการจัดการองค์กรของตัวเอง

จากการทำงานช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติบ้านน้ำท่วมดินโคลนถล่ม เครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยแมริต ได้กำหนดทิศทางคือ

1. การเริ่มต้นการศึกษา แลกเปลี่ยนเพื่อให้เข้าถึงต้นเหตุปัญหาน้ำท่วมโคลนถล่ม การกันพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์ การศึกษาชนิดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์
2. การเริ่มต้นการฟื้นฟูลำน้ำแมริต โดยการทำป่าขนาดเล็ก โดยแนวทางของชุมชน
3. การดำเนินการเริ่มต้นการรวบรวมข้อมูล การถือครองที่ดิน ประเภทป่า จำนวนที่ดินที่ถือครองประโยชน์ที่ใช้จากพื้นที่ถือครอง
4. การสร้างกลไกการทำงาน คณะกรรมการป่าต้นน้ำแมริต คณะทำงานสำรวจที่ดินตามลำห้วย การนำข้อมูลเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน การรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อสาธารณะ

โดยการดำเนินการได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ แยกเป็นที่อยู่อาศัย 331 ไร่ ที่ทำกิน 8,083 ไร่ รวม 8,414 ไร่ จำนวนแปลงที่อยู่อาศัย 427 แปลง ที่ทำกิน 1,235 แปลง รวมทั้งหมด 1,752 แปลง อยู่ในพื้นที่ป่า (ข้อมูลวันที่ 19 กรกฎาคม 2550) กำลังอยู่ในช่วงดำเนินการรวบรวมข้อมูล น้ำท่วมโคลนถล่มเป็นโอกาสให้ผู้ได้รับผลกระทบ ได้ดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเองจากการช่วยเหลือกันภายในชุมชน สู่การจัดการทรัพยากร เพื่อให้เกิดการใช้สิทธิชุมชนให้เกิด **“ที่ดินมั่นคง ชุมชนมั่นคง”**

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ 3 หมู่บ้านของตำบลบ้านด่านนาขาม (บ้านแม่เฉย บ้านไฮ้ฮ้า บ้านน้ำไคร้และบ้านม่อนหัวฝาย) พบว่า จากจำนวน 481 ครอบครัวยุทธศาสตร์ส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินไม่เกิน จำนวน 20 ไร่ (374 ครอบครัวยุทธศาสตร์ที่ถือครองที่ดินเกิน 20 ไร่ มีเพียง 107 ครอบครัวยุทธศาสตร์)

ข้อเสนอแนะการทำงานสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดิน (กรณีที่ดิน ที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์)

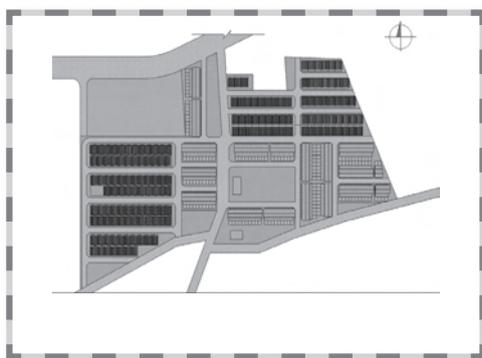
1. ให้ยกเลิกเขตป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยที่ชุมชนครอบครอง และจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ให้ชัดเจน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลของผู้เดือดร้อนมาใช้ประโยชน์ในการ “ออกเอกสารสิทธิ์” ให้ผู้เดือดร้อน พร้อมกับสนับสนุนการใช้ระบบ “สิทธิส่วนรวม” ร่วมกับสิทธิส่วนบุคคล เพื่อป้องกันการเปลี่ยนมือการถือครองที่ดินโดยการพัฒนาระบบเกษตรแบบดั้งเดิม และสร้างการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น
3. ให้มีการออกเอกสารสิทธิ์ให้ชุมชนผู้ประสพภัยพิบัติที่มีการทำการผลิตทางการเกษตรตามแนวทางการเกษตรดั้งเดิม พร้อมสนับสนุนการสร้างแนวทาง “ที่ดินมั่นคง ชุมชนมั่นคง” โดยการสนับสนุนแนวทางการผลิตที่สอดคล้องกับพื้นที่ที่ตอบสนองรายได้ของครอบครัว และคำนึงถึงผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตามแนวทางวนเกษตร
4. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานร่วม ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนผู้เดือดร้อน ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะทำงานสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินภาคเหนือตอนล่าง หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการรังวัด กำหนดแนวเขต การตรวจสอบสิทธิ์ โดยความร่วมมือของคณะทำงานสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินภาคเหนือตอนล่าง และให้มีการวางแผนระบบของชุมชนที่จะดำรงชีวิตสอดคล้องกับระบบนิเวศน์เทือกเขาฝิบนน้ำ

สหกรณ์เคหสถานตากสิน จำกัด จังหวัดตาก

สหกรณ์เคหสถานตากสิน จำกัด เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้มีปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยใน จ.ตาก ที่ต้องการแก้ไขปัญหาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้บุกรุก บ้านเช่า และครอบครัวขยาย จึงมีการหารือหลายฝ่ายทั้งจากหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงได้จัดตั้งเป็น สหกรณ์เคหสถานตากสิน จำกัด มีสมาชิกจำนวน 315 ครอบครัว สหกรณ์ได้ประสานความร่วมมือกับทางธนารักษ์พื้นที่ตากและ อบต.น้ำร้อน ได้ดำเนินการหาที่ดินของธนารักษ์ในเขต จ.ตาก และให้สหกรณ์ได้ดำเนินการเช่าที่ดินกับทางธนารักษ์ จำนวน 35 ไร่ 3 งาน 41 ตารางวาที่ดินหมายเลขทะเบียนที่ ตก. 457 ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก ระยะเวลา 30 ปี อัตราค่าเช่า ตารางวาละ 0.75 บาท และให้สมาชิกเช่า ตารางวาละ 1.75 บาท

สหกรณ์ฯ ได้รับอนุมัติงบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคงเพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคชุมชนทั้งสิ้น 17,370,000 บาท และงบประมาณก่อสร้างบ้านพักชั่วคราว 200,000 บาท สหกรณ์ฯ ได้ดำเนินการปรับถมสภาพพื้นที่โดยเฉลี่ยความสูง 50 ซม. จำนวนเงิน 6,000,000.00 บาท และได้ดำเนินการรังวัด จัดผังแบ่งแปลง ผลจากการปรับผังร่วมกับสมาชิกมีการจัดปรับผังใหม่ จำนวนแปลง 315 แปลง เนื้อที่ต่อแปลงขนาด 18 ตารางวา จำนวน 158 แปลงและขนาด 30 ตารางวา จำนวน 157 แปลง พื้นที่อยู่อาศัย 7,554 ตารางวา พื้นที่ส่วนกลาง 6,787 ตารางวา สัดส่วน 52.67 ต่อ 47.33 ปัจจุบันอยู่ระหว่างการก่อสร้างบ้านเฟสแรก จำนวน 68 หลัง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

เมืองชุมแพเป็นเมืองศูนย์กลางย่อยระดับจังหวัดในการเดินทางสัญจร เนื่องจากเป็นทางผ่านไปยังอีสานเหนือ จังหวัดเลย และไปสู่ภาคเหนือด้วย และยังเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจและอุตสาหกรรม มีโรงงานทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมือง ก่อให้เกิดความต้องการด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยของเมือง ในเขตเทศบาลมีชุมชนผู้มีรายได้น้อยรวม 25 ชุมชน ประมาณ 10,400 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐ เช่น ที่ราชพัสดุ สภาพความเป็นอยู่แออัด ทรุติกรรม ไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย

จนถึงปี 2547 พอช. ได้เข้ามาประสานงานกับนายกเทศมนตรีเมืองชุมแพ บอกเล่าถึงนโยบายบ้านมั่นคง นายกเทศมนตรีถือเป็นโอกาสที่จะร่วมกันแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยคนจน จึงได้ประกาศ ประชาสัมพันธ์ให้คนจนที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ผู้บุกรุก ครอบครองบ้านเช่า บ้านทรุดโทรม ครอบครัวยาย มาลงทะเบียนคนจนประเภทไม่มีที่อยู่อาศัย ในช่วงนั้นมีคนมาลงทะเบียนราว 1,000 คน จากนั้นได้มีการ ทำความเข้าใจเรื่องรวมกลุ่มกันและออมทรัพย์ร่วมกัน ข้อมูลที่สำรวจได้ก็นำมาวิเคราะห์ว่ากลุ่มใดที่ต้องได้รับการช่วยเหลือด่วน พบว่าร้อยละ 80 เป็นกลุ่มบ้านเช่า ที่เหลือจะเป็นที่ดินบุกรุก 2 กลุ่ม ได้แก่ สว่างแสงศรีและแจ้งสว่างพัฒนา และได้เลือกชุมชนชนสว่างแสงศรี เป็นชุมชนแรกในการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเนื่องจากบุกรุกที่ราชพัสดุมานานถึง 40 ปีแล้ว

คณะกรรมการเมือง (นักประสานสิบทิศ) คณะกรรมการเมืองชุมแพ เกิดขึ้นเมื่อปี 2548 แรกเริ่มนั้นมีโครงสร้างใหญ่มาก มีกรรมการจากหลายหน่วยราชการเข้าร่วม เช่น ปลัดอำเภอ ผู้กำกับ เทศบาล ในทางปฏิบัติไม่เป็นจริง เชิญประชุมก็ไม่คล่องตัว รวมไปถึงจนถึงการเซ็นเอกสารรับรองก็ล่าช้า จึงปรับโครงสร้างใหม่ ให้มีตัวแทนกรรมการชุมชนละ 2 คน จาก 8 ชุมชน และมีนายกเทศมนตรีเป็นประธาน มีการประชุมทุกเดือน บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเมือง ได้แก่

รายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสนอปัญหาข้อติดขัดของ 8 ชุมชนรายงานผลการดำเนินงานบ้านมั่นคง เช่น การอนุมัติสินเชื่อ การเบิกจ่ายสินเชื่อ การตรวจรับงวดงาน ความคืบหน้าของการสร้างบ้าน การประชุมร่วมกันเป็นประจำ ทำให้ชุมชนรับรู้เรื่องราวได้ครบถ้วน เพราะทุกชุมชนจะส่งตัวแทนกรรมการเข้าร่วม สถานที่ประชุมก็จะเวียนไปตามแต่ละชุมชนที่มีความพร้อม หรือใช้ห้องประชุมของเทศบาล

นอกเหนือจากที่คณะกรรมการเมืองได้ทำบทบาทในการจัดการ “บ้าน” แล้ว คณะกรรมการเมืองยังได้จัดความสัมพันธ์ของคนใหม่เพื่อรักษาคนทำงาน มีการขยายแนวคิดไปไกลกว่าเรื่องที่อยู่อาศัย ไปสู่การออมเพื่อสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ การจัดกิจกรรมในชุมชน การจัดการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน และผู้ที่เข้ามาเรียนรู้

งานพัฒนาที่ต่อเนื่องจากที่อยู่อาศัย เมืองชุมแพได้จัดการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยไปแล้ว 8 ชุมชน 395 ครัวเรือน ต่อจากการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยเครือข่ายชุมชนเมืองชุมแพได้ร่วมกันทำงานพัฒนาที่ต่อเนื่องในหลายเรื่อง เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกถึง 3,025 ราย เงินกองทุนสวัสดิการที่มาจากออมของสมาชิก 780,000 บาท เทศบาลสมทบ 780,000 บาท และเงินออมสัจจะ รวมเงินกองทุนทั้งหมด 2,980,000 บาท ในช่วงปีที่ผ่านมาได้มีกลุ่มที่รวมกันเพื่อทำนารวม โดยขอเช่าที่นาในพื้นที่ 30 ไร่ มีสมาชิก 30 คน ผู้มาช่วยกันทำหลัก 9 คน ได้ทำไปแล้ว 2 ครั้ง ได้ข้าวครั้งละประมาณ 200 กระสอบ แบ่งให้สมาชิกที่เข้าร่วม และสามารถให้คนในชุมชนได้ยืมข้าวไปกินอีกด้วย

กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ แห่งแรกในประเทศไทย เริ่มมาจากที่ชุมชนและเห็นเป้าหมายร่วมที่จะสร้างกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองเพื่อจะได้มีเงินในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนใหม่หรือชุมชนเดิมที่มีการขยายสมาชิกมากขึ้น โดยชุมชนที่ทำโครงการบ้านมั่นคง 8 โครงการและชุมชนที่จะทำโครงการใหม่นำทุนมาก่อนตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันมีเงินกองทุน 3,744,977 บาท มาจากการสมทบของชุมชน 644,977 บาท เทศบาล 2,000,000 บาทและจากสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (IIED) ที่ผ่านทางมูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR) 1,100,000 บาท ซึ่งเงินกองทุนจะเริ่มใช้สำหรับชุมชนที่ 9 ที่ทำโครงการที่อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ระหว่างการพัฒนาโครงการ

ชุมชนโชคชัย โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ

ชุมชนหนองคะเน โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ

ชุมชนราชนิกุล 3 จังหวัดนครราชสีมา

ชุมชนราชนิกุล 3 ที่ตั้งของชุมชนราชนิกุล นั้นเช่าที่ดินเอกชนบางส่วน ที่ดินการรถไฟ และที่ดินกรมศาสนา ซึ่งเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 30 ปี ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ทำอาชีพค้าขายเป็นหลักมีจำนวนสมาชิก คือราชนิกุล 2 จำนวนครัวเรือน 185 หน่วย ราชนิกุล 3 จำนวนครัวเรือน 257 หน่วย รวมทั้งสิ้น 442 ครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยของตนเองเพื่อให้เกิดความมั่นคง

สภาพเก่าก่อนการปรับปรุง

เนื่องจากเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บนที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย และสภาพความเป็นอยู่นั้นไม่ดีนัก ชุมชนจึงมีแนวคิดที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น ทั้งทางกายภาพ และเกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนา ในส่วนการพัฒนาที่อยู่อาศัยนั้นทางชุมชนได้ประสานความร่วมมือกับท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการขอเช่าที่ดินการรถไฟ

ผังชุมชนเดิม

ผังชุมชนใหม่

การดำเนินงานในปัจจุบัน ปัจจุบันกระบวนการการแก้ไขปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยของชุมชนราชนิกุล 3 นั้นอยู่ในการะบวนการดำเนินการขอเช่าที่ดินจากการรถไฟ เพื่อทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัยใหม่โดยมีการร่วมคิดแผนงานของชุมชนเช่น การจัดระบบที่อยู่อาศัยใหม่และดำเนินโครงการบ้านมั่นคงโดยได้รับอนุมัติงบประมาณจากภาครัฐ และร่วมกับท้องถิ่น การรถไฟเพื่อดำเนินการเช่าที่ดิน

บ้านมั่นคงชนบทตำบลไทยสามัคคี จังหวัดนครราชสีมา

ประวัติและข้อมูลพื้นฐานของตำบลไทยสามัคคี

การตั้งถิ่นฐานของประชากรตำบลไทยสามัคคี เริ่มขึ้นเมื่อภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 2490 มีประชากรอพยพมาจากหลายแหล่งด้วยกัน เช่น อ.ปักธงชัย อ.กบินทร์บุรี อ.โชคชัย และจังหวัดอื่น เช่น ลพบุรี กาฬสินธุ์ ตำบลไทยสามัคคี มีเขตการปกครอง แบ่งออกเป็น 11 หมู่บ้าน เนื้อที่ 196,875 ไร่ 2,345 หลังคาเรือน มีประชากร 6,106 คน พื้นที่ของราษฎรส่วนใหญ่ทั้ง 11 หมู่บ้านของตำบลไทยสามัคคีจะอยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติทับลาน

การทำงานพัฒนาในพื้นที่ได้มีเครือข่ายอนุรักษ์ต้นน้ำมูล ที่เกิดจากการรวมตัวของแกนนำจาก 5 หมู่บ้าน ในปี 2543 เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ ซึ่งก่อนหน้านั้นชุมชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับลานทับที่ทำกินของชาวบ้านเมื่อปี 2524 รวมทั้งปัญหาการขยายตัวบุกเบิกพื้นที่ทำกินในเขตป่าที่มีมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาป่าไม้และที่ดินทำกิน ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การยื่นหนังสือต่อคณะรัฐมนตรีที่ไปประชุมสัญจรที่วังน้ำเขียวซึ่งเป็นที่มาของมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่ดินป่าไม้ 22 เม.ย. 2540 เรื่อง มาตรการและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน และการบุกรุกป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติในจังหวัดนครราชสีมาและเกี่ยวกับที่ดินป่าไม้ทั่วประเทศ (ซึ่งภายหลังได้มีการปรับมาเป็นมติที่ดินป่าไม้ 30 มิ.ย. 2541 ที่ยังคงใช้จนถึงปัจจุบัน) ทำให้ชาวบ้านได้รวมตัวกันอนุรักษ์ป่า โดยทำงานร่วมกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าอุทยานแห่งชาติทับลาน จนสามารถกันแนวเขตระหว่างอุทยานแห่งชาติกับที่ทำกินของชาวบ้าน มีแนวถนนรอบเขตอุทยาน และย้ายชาวบ้านบางส่วนที่อยู่ในแนวเขตออกจากพื้นที่อุทยาน ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีที่ดินทำกินมีการกันพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่ป่าชุมชน และที่สาธารณะในตำบล เปิดให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินมาใช้เป็นที่ทำกิน

จากการทำงานอนุรักษ์ป่า ทำให้ผู้นำจาก 5 หมู่บ้านมีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เมื่อแกนนำกลุ่มอนุรักษ์แต่ละคนได้เข้าไปทำงานในส่วนต่างๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต. โรงเรียน ฯลฯ ทำให้สามารถขยายกิจกรรมการพัฒนาไปสู่เรื่องอื่นๆ เช่น กองทุนอนุรักษ์ป่า ซึ่งช่วงต้นได้รับการสนับสนุนกองทุนจาก ปตท. 600,000 บาท จัดระบบการออมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและนำมาบริหารจัดการโดยให้สมาชิกออมไปประกอบอาชีพ จ่ายค่าบำรุงร้อยละ 1 บาท/เดือน นำรายได้มาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการอนุรักษ์ป่า เช่น ทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเพิ่ม ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันมีกองทุนเพิ่มขึ้นเป็น 1,700,000 บาท นอกจากนั้นได้มีกิจกรรมอื่นๆ เช่น การพัฒนาอาชีพเพาะเห็ด การจัดที่พักนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ที่บ้านนุไทร (สนับสนุนโดยอาจารย์จากมหาวิทยาลัยสุรนารี) การจัดตลาดชุมชนรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น การจัดกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิก 660 คน มีการทำงานร่วมกับ อบต.อย่างใกล้ชิดโดยมีการจัดเรื่องสวัสดิการผู้สูงอายุและผู้พิการร่วมกัน ทำให้ได้รับสวัสดิการเพิ่มขึ้น ฯลฯ จนเมื่อ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนมีผลบังคับใช้ แกนนำสภาเครือข่ายอนุรักษ์ต้นน้ำมูล ร่วมกับกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในตำบลรวม 57 กลุ่ม ได้ร่วมกันจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลขึ้น มีสมาชิกจากผู้แทนชุมชน 54 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน เมื่อจัดตั้งแล้วมีการประชุมกันต่อเนื่องทุกเดือน รวมทั้งมีการจัดดวงพุดคุย ปรึกษาหารือกันที่ระดับหมู่บ้านแบบสภาหมู่บ้านในหลายหมู่บ้านอีกด้วย

ตำบลไทยสามัคคีได้เริ่มกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยใช้โอกาสจากการที่มีการลงทะเบียนคนจนในปัญหาที่ดินเมื่อปี 2447 และใช้งบประมาณสนับสนุนการแก้ปัญหาที่ดินจาก ศตจ. ปชช. ที่ผ่านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งในตำบลมีผู้ลงทะเบียนถึง 928 ราย แต่เมื่อตรวจสอบข้อมูลกันจริงๆ แล้วเหลือ 228 ราย ในจำนวนนั้นมีผู้ที่เคยถูกย้ายจากพื้นที่ป่าด้วย เครือข่ายจึงได้มีการประชุมชาวบ้านหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดิน ช่วยกันดูว่าจะสามารถนำพื้นที่ส่วนไหนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งพบว่าในช่วงที่เครือข่ายอนุรักษ์ได้กันแนวเขตร่วมกับอุทยานในระหว่างปี 2537-2543 ได้กันพื้นที่ใกล้แนวเขตไว้ ประมาณ 500 ไร่ ซึ่งอุทยานจะใช้เป็นพื้นที่ปลูกป่าเพิ่ม แต่เครือข่ายอนุรักษ์เห็นว่าน่าจะสามารถนำมาจัดเป็นที่ดินทำกินสำหรับชาวบ้าน ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นชาวบ้านที่ถูกย้ายออกมาจากเขตป่าและผู้ที่ไม่มียากิน จึงได้เริ่มรวมกลุ่มผู้ที่ไม่มียากิน 142 ครัวเรือน มีการออมเงินร่วมกันเดือนละ 50 บาท ซึ่งขณะนี้เงินออมรวมประมาณ 70,000 บาท (เมื่อออมครบ 100,000 บาท อบต.จะสมทบเพิ่มให้) วางกติกาการจัดที่ดินทำกิน โดยแบ่งเป็นที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในบริเวณเดียวกันครอบครัวละ 1 งาน และที่ดินทำกินครอบครัวละ 3 ไร่ ขณะนี้ได้มีการจัดผังแบ่งแปลง ทำแผนการก่อสร้างที่อยู่อาศัยและการพัฒนาพื้นที่บางส่วนเพื่อให้ชาวบ้านเข้าทำกินโดยการปลูกพืชตามที่เคยปลูก เช่น มันสำปะหลัง ไปก่อน แต่ระยะต่อไปจะมีการหารือเรื่องการพัฒนาอาชีพมากขึ้น เพราะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรปลูกพืชผักได้หลายอย่าง อยู่ใกล้แหล่งน้ำและแหล่งตลาดการท่องเที่ยวเกษตร

ก่อนที่จะสามารถนำที่ดินมาจัดเป็นที่ทำกินได้ต้องมีอาหารหรือกันหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวทีประชุมสภาองค์กรชุมชนที่พัฒนามาจากเวทีสภาเครือข่ายอนุรักษ์ต้นน้ำมูน ที่มีการประชุมร่วมกันทุกเดือน และเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมด้วย ช่วงแรกหัวหน้าอุทยานได้ตั้งคำถามว่าถ้าจะนำพื้นที่ตรงนี้มาเป็นที่ทำกินแล้วทำอะไรจะให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้โดยไม่มีการไปทำลายป่า จะจัดสรรที่ดินให้เป็นธรรมได้อย่างไร และจะดูแลรักษาที่ดินให้ไม่มีการเปลี่ยนมือได้อย่างไร ซึ่งถ้าหากผู้ที่มาทำเรื่องที่ดินไม่ได้ทำเรื่องอนุรักษ์ป่ามาก่อนจะไม่สามารถทำได้ แต่ผลงานที่ผ่านมาเป็นตัวยืนยันว่าชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลรักษาป่าทั้งในเรื่องการทำแนวกันไฟ การปลูกป่าเพิ่มในส่วนของการจัดแบ่งที่ดินก็มาจากการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันทั้งในส่วนของผู้ที่เดือดร้อนและผู้ที่เกี่ยวข้อง การวางกติกาการใช้ที่ดินร่วมกัน รวมทั้งการออมเพื่อตั้งเป็นกองทุนที่ดิน ถ้ากรณีที่บางรายไม่สามารถทำกินต่อได้จะต้องขายคืนให้กองทุนที่ดิน

นอกจากพื้นที่ที่นำมาจัดเป็นที่ดินทำกินสำหรับ 142 ครัวเรือนนี้แล้ว ในตำบลไทยสามัคคียังมีพื้นที่ที่กันไว้เป็นที่ดินสาธารณะอีกประมาณ 300 ไร่ ที่เปิดให้ผู้ที่ไม่มีที่ทำกินไปใช้ทำกินแบบแปลงรวม ที่ป่าชุมชนและที่สาธารณะอีกบางแปลงที่สามารถนำมาจัดให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของคนในพื้นที่ได้ ในท่ามกลางสถานการณ์ที่พื้นที่ดินบริเวณวังน้ำเขียวเป็นพื้นที่ที่มีอากาศเย็นสบายตลอดปี จึงเป็นพื้นที่ทำเลทองที่คนต่างพื้นที่ต้องการมากว่านซื้อเพื่อทำรีสอร์ทหรือบ้านพักส่วนตัว การดูแลที่จะทำที่ที่ดินยังคงเป็นของคนในพื้นที่ได้ใช้เป็นที่ทำกินและดูแลรักษาทรัพยากรควบคู่กันไป เครือข่ายองค์กรชุมชนกับ อบต.จึงได้ร่วมกันในการจัดทำแผนที่การครอบครองที่ดินของแต่ละครอบครัว แผนที่ที่ดินสาธารณะและทรัพยากรในพื้นที่ให้ครอบคลุมทั้งตำบล ซึ่งปัจจุบันได้ทำไปแล้วใน 2 หมู่บ้าน จำนวนแปลงที่ดินที่นำเข้าสู่ระบบ GIS ไปแล้ว โดยอาจารย์มหาวิทยาลัยสุรนารีมาร่วมทำ

กลุ่มผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย ได้ร่วมกันวางแผน การพัฒนาโครงการโดยมีเป้าหมายดังนี้

- เกิดรูปแบบการผลิต และอาชีพทางเลือกของราษฎรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสมกับรูปแบบการผลิต และวิถีชีวิตของชุมชน หรือภูมิโนทัศน์ของท้องถิ่น
- ราษฎรที่ไร้ที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยได้รับการจัดสรรตามความเหมาะสม และยอมรับเงื่อนไขกฎระเบียบที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น
- ชุมชนมีการสร้างกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และมาตรการทางสังคมในการควบคุมจัดการที่ดิน เพื่อสร้างควมยั่งยืนในการจัดการที่ดินของชุมชน
- เกิดรูปแบบ และระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสมกับรูปแบบการผลิต และวิถีชีวิตของชุมชน
- องค์กรชุมชน และเครือข่ายมีการจัดการทรัพยากรป่า และป่าไม้ที่มีความเหมาะสมกับภูมิโนทัศน์ท้องถิ่นร่วมกับภาคีพัฒนาที่เกี่ยวข้อง
- เกิดการเชื่อมโยงกับภาคีพัฒนาอื่นๆ ในท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้
- เกิดกองทุนสนับสนุนอาชีพในชุมชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการร่วมกัน
- เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายรอบอุทยานแห่งชาติทับลาน 5 อำเภอ 15 ตำบล

กลุ่มผู้เดือดร้อนได้เริ่มออมตั้งแต่เดือนตุลาคม 2549 ถึง มิถุนายน 2552 มีเงินกองทุน 132,061.03 บาท ขณะนี้ได้มีการสร้างบ้านชั่วคราวและเข้ามาทำกินในที่ดินแล้ว 8 หลัง อยู่ระหว่างการก่อสร้างบ้านถาวรโดยใช้งบประมาณจากเครือข่ายไปก่อน 5 หลัง

การทำโครงการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

ชุมชนคอนจิว จังหวัดสกลนคร

ชุมชนวัดศรีสุมังค์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “**คุ่มดอนจิว**” เมื่อหลายสิบปีก่อนมีการตั้งถิ่นฐานเพียง 2-3 หลังคาเรือน ต่อมาบ้านหลังอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ดูแลของประมง ถูกประมงไล่ที่ให้มาสร้างรวมกันอยู่บนคุ่มดอนจิวแห่งนี้ด้วยกัน ประกอบกับเกิดครอบครัวขยาย จึงทำให้มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ในความดูแลของกรมประมง เดิมเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าซึ่งเป็นที่ดอน ตั้งอยู่ริมฝั่งหนองหาน ซึ่งเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่และเป็นแหล่งรับน้ำของเมืองสกลนคร โดยสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมงเนื่องจากอยู่ติดกับแหล่งน้ำธรรมชาติ

ภาพที่ 1 แสดงสภาพทั่วไปชุมชนวัดศรีสุมังค์ คุ่มดอนจิวหลังการปรับปรุง

ในปี 2547 พอช. ได้ลงทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการอยู่อาศัย พร้อมกับเสนอแนะเกี่ยวกับการทำโครงการบ้านมั่นคงให้กับคุ่มดอนจิวแห่งนี้ จากนั้นสมาชิกชุมชนจึงได้มีการรวมกลุ่มกันตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้นมา ซึ่งลักษณะการเก็บเงินออมจะเป็นการเก็บกลุ่มใหญ่ทั้งชุมชนเนื่องจากจำนวนสมาชิกมีไม่มากนัก (39 ครัวเรือน) โดยจะกำหนดการเก็บเงินออมทุกวันที่ 5 ของเดือน รายละ 100 บาท ปัจจุบันคุ่มดอนจิวมีเงินออมสัจจะประมาณ 80,000 บาท ซึ่งกลุ่มได้เริ่มปล่อยให้สมาชิกกู้โดยคิดอัตราดอกเบี้ย 3% เพื่อเป็นค่าสวัสดิการ ค่าบริหารจัดการคณะดำเนินการ และจัดเป็นเงินปันผลให้กับสมาชิกปลายปี

ในหมวดงานด้านการก่อสร้างของชุมชน ได้จัดแผนงานไว้หลายอย่าง เช่น ถนน ศาลาเอนกประสงค์ ไฟฟ้า ถมดิน ปรับปรุงภูมิทัศน์ เป็นต้น แต่หลังจากที่ได้หารือกันในระดับชุมชนและระดับเมืองแล้ว ปรากฏว่างบประมาณสาธารณูปโภคที่ทางชุมชนได้รับไม่เพียงพอ (975,000 บาท) จึงตกลงร่วมกันใหม่สำหรับหมวดงานที่จำเป็นที่สุด ซึ่งชุมชนและเมืองมีมติร่วมกันคือ ถนน และไฟฟ้า จึงได้มีการปรับแผนการเบิกจ่ายและทำแผนการก่อสร้างใหม่

ขั้นตอนที่ชุมชนได้ดำเนินการร่วมกันในการวางแผนงานก่อสร้างประกอบด้วย

1. การขออนุญาตใช้พื้นที่ดินจากประมง โดยประสานงานผ่านเทศบาล
2. ศึกษาดูงานจากเมืองอุดรธานีที่ได้ดำเนินการไปก่อนแล้วนำประสบการณ์และข้อดีข้อเสียมาปรับใช้
3. ขอความอนุเคราะห์และประสานผ่านเทศบาล ทำแผนงานก่อสร้างถนนลูกรังพร้อมประมาณราคา แล้วนำกลับมาเช็คเปรียบเทียบกับแผนชุมชน และค่อยจัดทำเป็นราคากลางร่วมกันอีกรอบ
4. ขอความอนุเคราะห์จากเทศบาลในการใช้เครื่องจักรกลดำเนินการปรับเกรดและทำถนนลูกรัง โดยชุมชนสมทบเรื่องค่าน้ำมันและให้สมาชิกแต่ละคุ้มมีส่วนร่วมด้วยการเช็ครถดินที่เข้ามาถมจากผู้รับเหมา
5. ชุมชนหารือร่วมกันในการทำระบบไฟฟ้าจากเดิมที่ประมาณไว้ 70,000 บาท ได้คำนวณใหม่จากไฟฟ้าประหยัดขึ้นเป็น 640,000 บาท การดำเนินการจะเป็นเจ้าหน้าที่การไฟฟ้า

แผนการดำเนินการอื่นๆ ของชุมชน

แผนด้านการอนุรักษ์อาชีพเดิม คุ้มดอนจิวเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งหนองหาน อาชีพของสมาชิกส่วนใหญ่จะเป็นการหาปลาแล้วนำมาแปรรูป หรือขายให้กับพ่อค้าที่มารับถึงในชุมชน สมาชิกได้มีการประชุมร่วมกันทั้งหมดในเรื่องการแบบบ้านภายใต้หลักการว่า ชุมชนเองไม่ต้องการเป็นหนี้ และต้องการคงความเป็นเอกลักษณ์บ้านพื้นถิ่นเอาไว้ จึงสร้างบ้านที่มีพื้นที่ได้ถุนบ้านสำหรับประกอบอาชีพประมง เช่น ไม้เก็บอุปกรณ์หาปลา เครื่องมือทำครีว ขอดเกล็ด พื้นที่ตากปลา พื้นที่พุดคุยแลกเปลี่ยนอุปกรณ์จับปลาใหม่ๆ ของสมาชิก เป็นต้น

แผนด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน ชุมชนได้มีแนวคิดในการทำระบบฝักสวนครัวรั้วกินได้ โดยมีเงื่อนไขร่วมกันทั้ง 39 หลังคาเรือน คือ แต่ละครอบครัวจะต้องมีการปลูกฝักตามรั้วบ้านอย่างน้อย 1 ชนิด ไว้สำหรับบริโภคเองหรือเหลือสำหรับขายตลาดเข้า นอกจากนี้ชุมชนยังมีแนวคิดในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่เพิ่มบริเวณใกล้เคียงแหล่งน้ำหนองหาน โดยได้ร่วมกันทำคันดินกันเป็นแนวเขตไว้ และช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตาร่วมกันทั้งชุมชน เนื่องจากเกรงว่า จะมีคนนอกเข้ามาบุกรุกเพิ่มอีก

สหกรณ์เคหสถานนารายณ์พิทักษ์ จังหวัดสกลนคร

สภาพขอเขตของเทศบาลเมืองสกลนคร มีหนองหารซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำจืดขนาดใหญ่และมีเกาะน้อยใหญ่ อยู่รายรอบหนองหาร เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร ทำให้มีกลุ่มประชากรส่วนหนึ่งทั้งที่จากตัวเมือง สกลนครและที่ได้อพยพมาจากที่อื่นเข้าไปตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งหนองหารและตามเกาะแก่งต่างๆ เพื่อยึดเป็น แหล่งทำมาหากินโดยอาศัยการทำอาชีพประมง และเก็บผักไปขายเป็นการหารายได้ให้กับครอบครัว ส่งผลกระทบต่อ ระบบนิเวศของหนองหารเป็นอย่างมาก เช่น ทำให้มีขยะมากขึ้น สภาพน้ำตื้นเขิน แหล่งปลาที่เคยชุกชุมก็ลดลงต่อ มาเมื่อประมาณ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 เทศบาลเมืองสกลนครร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้ทำการ สืบหาข้อมูลชุมชนที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยจำนวน 37 ชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร มีชุมชนที่เข้าร่วม โครงการสำรวจทั้งสิ้น 34 ชุมชน ซึ่งชุมชน สหกรณ์เคหสถานนารายณ์พิทักษ์เป็นหนึ่งในโครงการที่ได้รับผลกระทบและ อยู่ในแผนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของเทศบาลเมืองสกลนคร

ผลการดำเนินงาน มีสมาชิกกลุ่มบ้านเช่าและครอบครัวขยายจากการสำรวจข้อมูลกลุ่มผู้เดือดร้อนในเขต เทศบาลเมืองสกลนคร 24 ชุมชน จำนวน 91 ครอบครัว หลังจากได้ทำความเข้าใจกระบวนการทำงานในพื้นที่แล้ว ทางชุมชนได้มีการพัฒนาเสนอโครงการและได้รับงบประมาณสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาดังนี้

- งบสินเชื่อซื้อที่ดิน จำนวน 4,831,650 บาท ที่ดิน 8 ไร่ 3 งาน 97.9 ตรว.
- งบสาธารณูปโภค จำนวน 3,387,000 บาท
- งบพัฒนาที่อยู่อาศัย จำนวน 182,000 บาท
- งบภูมิทัศน์ จำนวน 20,000 บาท
- งบสินเชื่อสร้างบ้าน จำนวน 12,299,700 บาท
- รวมงบประมาณ จำนวน 20,720,350 บาท

งานก่อสร้างถนนและก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ของโครงการสหกรณ์เคหสถานนารายณ์พิทักษ์มั่นคง จำกัด

แผนในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งเมือง แผนในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของเทศบาลเมืองสกลนคร ในปี พ.ศ. 2553 มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

- สำรวจข้อมูลกลุ่มผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ทั้งเมือง (ครั้งที่ 3) จำนวน 150 ราย
- จัดทีมคณะกรรมการเมือง + คณะทำงานภาคประชาชน + สหกรณ์จังหวัด ลงสำรวจข้อมูลรายครัวเรือนเป็นรายหลังเพื่อตรวจสอบคุณสมบัติผู้เข้าร่วมโครงการ
- ประชุมชี้แจงกลุ่มผู้เดือดร้อนเรื่องกระบวนการและขั้นตอนของการจัดทำโครงการบ้านมั่นคงจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เริ่มกระบวนการออมทรัพย์ เพื่อที่อยู่อาศัย
- นำเสนอโครงการต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พอช. หรือมีการเชื่อมโยงธุรกิจระหว่างสหกรณ์เพื่อใช้สินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยต่ำ
- หนุนเสริมให้เกิดอาชีพเพิ่มรายได้ต่อครัวเรือนเพื่อป้องกันการผิदनดชำระหนี้ให้กับสมาชิกโดยการมีส่วนร่วมระหว่าง เทศบาล + พมจ.สกลนคร + สำนักงานส่งเสริมสหกรณ์ + และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านอื่นๆ

ภาคใต้

โครงการบ้านมั่นคงกับการพัฒนาที่อยู่อาศัย ในจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลา ปัจจุบันมีชุมชนที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงแล้ว 4 เมือง 23 ชุมชน รวมผู้รับผลประโยชน์ 3,939 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นเมืองสงขลา 15 ชุมชน เมืองหาดใหญ่ 5 ชุมชน เมืองสะเดา 2 ชุมชน และเมืองบางกล่ำ 1 ชุมชน โครงการที่ดำเนินการแล้วเสร็จ 2 โครงการ คือโครงการชุมชนเก้าเส้งและชุมชนหัวป้อม รวมผู้รับประโยชน์ 590 ครัวเรือน โดยแบ่งรูปแบบการแก้ไขปัญหาในจังหวัดสงขลา ออกเป็น

1. ปรับปรุงในที่ดินเดิม

- ที่ดินธนาคาร 2 ชุมชน คือ เก้าเส้ง บางกล่ำ
- ที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย จำนวน 17 ชุมชน คือ หัวป้อม กุโบร์ ภารดร เขารูปช้าง มิตรเมืองลุง สมหวัง พาณิชย์สำโรง ศาลาหัวยาง ร่วมใจพัฒนา ป่อนิวแก้ว หลังอาชีวะท่าเรือ (บ้านบน) หัวป้อม 2 ทุ่งเสาทำยาง พระตงประธานศิริวัฒน์ ไสสะ-หลวมุม และเกาะเสื่อ
- ที่ดินกรมเจ้าท่า 1 ชุมชน คือ ชุมชนริมคลองสำโรง

2. ย้ายไปอยู่ในที่ดินใหม่ 3 ชุมชน ในพื้นที่ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะบ้านไทย-จังหวังโหลน โครงการ 1 และโครงการ 2

ชุมชนเขารูปช้าง

ตั้งอยู่ที่ ถ.กาญจนวณิช 15 เทศบาลตำบลเขารูปช้าง มีประชาชนเข้ามาบุกเบิกอยู่ในที่ของการรถไฟฯ ประมาณ 35 ปี ขนาดพื้นที่ 96,00 ตารางเมตร หรือ 60 ไร่ จำนวนสมาชิก 364 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 855 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ รับจ้าง/ค้าขาย/แม่บ้าน/ข้าราชการ ปัญหาของชุมชนปัจจุบันคือไม่มีสัญญาเช่า ทำให้ต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าแพง และจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และสิ่งแวดล้อม ในชุมชน

ปี พ.ศ.2535 การรถไฟแห่งประเทศไทย ได้มาไล่อื้อให้ออกจากพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านได้รวมตัวกันปรึกษาหารือ เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยร่วมกันและจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ขึ้นเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2537 มีสมาชิกเข้าร่วม 125ครัวเรือน ออมทรัพย์ได้ 6,500 บาท จนถึงปัจจุบันออมทรัพย์ได้ 350,000 บาท เพื่อขอเช่าที่ดินกับการรถไฟแห่งประเทศไทย พื้นที่ขอเช่า 42.81 ไร่

ชุมชนนำเสนอรูปแบบการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ในลักษณะปรับปรุงในที่ดินเดิม ต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสถาบันฯ ได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมจำนวน 16,500,000 บาท

การดำเนินงานในปัจจุบัน ปัจจุบันทางชุมชนได้เจรจาทำสัญญาเช่าที่ดินกับการรถไฟแห่งประเทศไทยเรียบร้อยแล้ว และมีแผนการดำเนินงานปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัยที่ชัดเจน หลังจากรื้อถอนอาคารที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว ชุมชนจะทำการปรับปรุงพื้นที่ริมทางรถไฟให้เป็นถนนสาธารณะโดยปรับพื้นที่ข้างทางเป็นทางเท้า, ลานเอนกประสงค์, สวนหย่อมรวมไปจนถึงการปรับปรุงพื้นที่ส่วนอื่นของชุมชนให้สะอาดเรียบร้อยให้สอดคล้องกับเจตนาของการรถไฟฯ ต่อไป โดยจะทำการพัฒนาปรับปรุงให้เสร็จสิ้นภายในสองปีหลังการอนุมัติให้เช่าที่ดิน

สภาพรางรถไฟในปัจจุบัน พบว่าไม่อยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้แล้ว บางแห่งมีการสร้างถนนทางเดิน รวมถึงอาคารถาวรทับอยู่บนรางรถไฟ จึงมีประกาศจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ให้พื้นที่รางรถไฟย่านสถานีสงขลาเป็นพื้นที่เล็กใช้งาน โดยอนุญาตให้ชุมชนสามารถเช่าที่ดินได้ แต่ต้องเว้นระยะร่นจากสันรางสายประธานออกมาข้างละ 5 เมตร

ผู้ประสานงานชุมชน คุณลออ ขาญกาญจน์ 08-1957-7908

ชุมชนพาศิษย์สำโรง

ตั้งอยู่ ถ.ราษฎร์อุทิศ 1 เทศบาลนครสงขลา เป็นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย มีประชาชนอาศัยอยู่ยาวนานกว่า 20 ปี ขนาดพื้นที่ 28,800 ตารางเมตร หรือ 18 ไร่ สมาชิก 178 หลังคาเรือน ประชากร 427 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง/ค้าขาย/แม่บ้าน/ข้าราชการ สภาพปัญหาปัจจุบัน ชุมชนไม่ได้เข้าที่กับการรถไฟ จึงทำให้ต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ในราคาแพง

25 ตุลาคม 2550 ชุมชนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิก 132 ครั้วเรือน แก้ปัญหาที่อยู่อาศัย และขอเช่าที่ดิน กับการรถไฟแห่งประเทศไทย

ชุมชนนำเสนอรูปแบบการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ในลักษณะปรับปรุงในที่ดินเดิม ต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสถาบันฯ ได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมจำนวน 7,858,000 บาท ชุมชนพาศิษย์สำโรง จังหวัดสงขลา

ชุมชนพาศิษย์สำโรง ได้เริ่มมีการย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้เป็นป่า และมีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านส่วนมากเป็นคนสงขลา และคนจากพื้นที่ใกล้เคียง เช่น พัทลุง นครศรีธรรมราช ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพรับจ้าง และค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ หลายพันครอบครัว และใช้ชื่อเรียกรวมกันว่า **“ชุมชนกุโบร์”** ในปี พ.ศ. 2545 ชุมชนพาศิษย์สำโรงได้แยกตัวออกมาจากชุมชนกุโบร์ เนื่องจากความเป็นอยู่ที่แออัดในชุมชน และจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น การไล่ออกจากการรถไฟ เริ่มขึ้นในปีพ.ศ.2535 ได้มีคำสั่งให้รื้อย้ายบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินที่ติดกับรางรถไฟออกไป เนื่องจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในที่ดินบริเวณดังกล่าว มิได้มีการขอเช่าที่ดินจากการรถไฟ ทำให้ชาวชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา จึงนำมาสู่การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ในปี พ.ศ. 2548

แนวทางการแก้ปัญหาในชุมชน

1. ปรับปรุงสภาพชุมชน และบ้านเรือนให้ดีขึ้น
2. ขอใช้ ไฟฟ้า และประปา จากราชการ
3. จัดพื้นที่สาธารณะ สำหรับกิจกรรมในชุมชน
4. ส่งเสริมรายได้ในครอบครัว

การดำเนินงานในปัจจุบัน ปัจจุบันทางชุมชนได้เจรจาทำสัญญาเช่าที่ดินกับการรถไฟแห่งประเทศไทยเรียบร้อยแล้ว และมีแผนการดำเนินงานปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัยที่ชัดเจน คือ หลังจากรื้อถอนอาคารที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว ชุมชนจะทำการปรับปรุงพื้นที่ริมทางรถไฟด้านหนึ่งให้เป็นทางเท้า, ลานเอนกประสงค์,สวนหย่อม ส่วนอีกด้านให้คงถนนสาธารณะสายเดิมเอาไว้ รวมไปถึงจนถึงการปรับปรุงพื้นที่ส่วนอื่นของชุมชนให้สะอาดเรียบร้อยให้สอดคล้องกับเจตนาของการรถไฟฯ ต่อไป โดยจะทำการพัฒนาปรับปรุงให้เสร็จสิ้นภายในสองปีหลังการอนุมัติให้เช่าที่ดิน

ผู้ประสานงานชุมชน คุณลออ ขาญกาญจน์ 08-1957-7908

ตำบลสาธ (บ้านสระพัง)

ประวัติบ้านสระพัง บ้านสระพัง หมู่ที่ 2 ต.สาธ อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช ระหว่าง กม.15-16 ทางหลวง 403 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ บนเนื้อที่ 1,600 ไร่ ซึ่งประชาชนครอบครองทำมาหากินมาตั้งแต่เมื่อปีพ.ศ.2491 เป็นต้นมา ในปัจจุบันมีประชากรในพื้นที่ 196 ครัวเรือน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีวัด,ศูนย์เด็กเล็ก (ที่ 1 ของอำเภอ) ,โรงเรียนระดับประถมศึกษา(ในพระบรมราชูปถัมภ์),โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา,สถานีนอนามัย (ที่ 3 ของจังหวัด),ที่ทำการ อบต. โดยชาวบ้านในพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

แหล่งเงินทุน พ.ศ.2544 ได้มีการก่อตั้ง ธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง มีสมาชิก 98 คน สิ้นปีมีเงินทุน 130,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกเกือบ 400 คน มีเงินทุน 3 ล้านบาท ธนาคารหมู่บ้านแห่งนี้ จึงกลายเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของคนสระพังธนาคารหมู่บ้านนั้น มีการเปิดทำการทุกวันอาทิตย์ที่ 2 ของเดือน มีคณะกรรมการบริหาร 14 คน มีลูกหลานในหมู่บ้านมาช่วยงาน 6 คน ให้สมาชิกกู้ยืมทุกเดือน รวมเดือนละประมาณ 3 แสนบาท มีการปันผลให้สมาชิกทุกปี ล่าสุดร้อยละ 9 บาท มีดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 6 บาทต่อปี

การตั้งกองทุนให้เกิดในชุมชนนั้นต้องยึดหลัก 3 ประการ คือ

1. กองทุนนั้นต้องเกิดจากชุมชน
2. ไม่ใช่ตั้งเพื่อรอกินจากภายนอก
3. สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้จริง

ที่มาของโฉนดช้างดำ ความจริงชาวบ้านมีที่ดินทำกิน ที่ครอบครองทำกินมานานแล้ว แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เพราะเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ ทุ่งสงวนเลี้ยงสัตว์ แต่คนในชุมชนทราบกันดีว่าที่ดินแต่ละแปลงเป็นของใครครอบครองอยู่ จึงเกิดความคิดว่าเราทำเอกสารสิทธิ์ทำกินให้กับสมาชิกสักแผ่นหนึ่ง เพื่อแสดงว่าที่ดินเป็นของคนที่จริง จึงร่วมกันทำเอกสารสิทธิ์ที่เรียกว่า “โฉนดช้างดำ”

“เรายึดรูปแบบการทำโฉนดของทางราชการ แต่นำมาปรับให้มันแตกต่างออกไป คือ ทำแบบกิ่งโฉนดใช้สัญลักษณ์ช้างดำ แทนตราครุฑ ภายในโฉนดช้างดำ ระบุ ชื่อ นามสกุล ที่อยู่ผู้ครอบครอง ขนาดที่ดิน ที่ตั้งของแปลงดิน และชื่อเจ้าของของที่ดินทิศข้างเคียง ปีแรกทำการออกโฉนดได้ 90 แปลง ปีต่อมาออกโฉนดเพิ่มอีก 47 แปลง โดยทั้งหมดเป็นที่ดินสาธารณะ เราใช้เพื่อการเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้กับธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง เท่านั้น โดยไม่ต้องมีบุคคลมาค้ำประกัน”

สมาชิกที่นำโฉนดที่ดินมาค้ำประกันจะมีข้อตกลงกับธนาคารหมู่บ้านว่าจะต้องไม่ขายที่ดิน และเปลี่ยนมือไม่ได้ในขณะที่ค้ำประกันเงินกู้อยู่กับทางธนาคารหมู่บ้าน ถ้าจะขายต้องแจ้งให้ทางธนาคารทราบก่อน ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนมือที่ดิน 2 ราย แต่เป็นการขายให้กับคนในชุมชนเอง ไม่ได้เปลี่ยนมือไปสู่บุคคลภายนอก ซึ่งธนาคารจะทำการเปลี่ยนชื่อผู้ถือครองรายใหม่ให้

วิธีการออกโฉนดข้างดำ เริ่มจากสมาชิกธนาคารหมู่บ้านเขียนคำร้องยื่นมายังธนาคาร ต่อจากนั้นก็มีเกี่ยวข้องกับ 3 ฝ่ายร่วมกัน คือ ผู้ยื่นคำร้อง เจ้าของที่ดินข้างเคียง และคณะกรรมการธนาคารหมู่บ้าน ใช้เวลาราว 1 เดือน คณะกรรมการที่รับผิดชอบจะลงไปออกรังวัดให้ โดยยึดข้อมูลจากการทำแผนที่ทำมือ และที่ดินข้างเคียง ซึ่งก็สามารถออกโฉนดข้างดำได้ หากสมาชิกคนใดนำโฉนดมาค้าประกันเงินกู้ ก็จะต้องนำโฉนดมาเก็บไว้กับธนาคาร

ทั้งนี้ จากการสำรวจ พบว่าชาวบ้านครอบครองที่ดินทุ่งสงวนเลี้ยงสัตว์ หรือที่ดินสาธารณะซึ่งปัจจุบันกลายเป็นที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ แปลงผัก บ่อเลี้ยงปลา สวนปาล์ม เป็นต้น จำนวน 199 ครัวเรือน โดยชาวบ้านไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือสมาชิกกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) เพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ จึงต้องตั้งกองทุนที่ดิน ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่ดินของชุมชน

ก้าวสู่กองทุนที่ดิน ในปี 2548 ชุมชนได้เข้าร่วมขบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินกับ ศตจ.ปชช.ภาคใต้ ได้มีการจัดทำข้อมูลชุมชน แผนที่ชุมชน ต่อมาในเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2549 คณะกรรมการของธนาคารหมู่บ้าน ได้จัดตั้งกองทุนที่ดินขึ้นมาหนึ่งกองทุน เพื่อแก้ปัญหาค่าเช่าที่ดินในชุมชนไปสู่บุคคลภายนอก และเป็นเงินทุนกู้ยืมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

กรรมสิทธิ์ของที่ดินที่กองทุนจัดซื้อทำให้เป็นกรรมสิทธิ์ของกองทุนที่ดินเท่านั้น ตามระบบเอกสาร สิทธิ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากที่ดินนั้นให้จัดสมทบเข้ากับกองทุนสำรอง ภายใต้การควบคุมดูแลของธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง ปัจจุบัน (พ.ศ.2550) กองทุนที่ดินได้เติบโตต่อเนื่อง มีสมาชิก 144 รายมีเงินกองทุน 300,000 บาท

ปัจจุบันชาวบ้านบ้านสระพังมีความตื่นตัวสูง มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น ล่าสุดมีกลุ่มทำปุ๋ยหมัก, ปุ๋ยน้ำอินทรีย์ เพื่อใช้กันเอง ทั้งนี้ทุกอย่างที่เกิดขึ้นได้ที่บ้านสระพัง ก็เพราะการยอมรับที่มีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน ไม่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เอาเงินมาเป็นตัวแปร เพื่อเอื้ออาทรต่อกัน

แปลงที่ดินโฉนดช้างดำ บ้านสระพัง

0.6 0 0.6 1.2 Miles

- แปลงโฉนดช้างดำ.shp
- บ้านประชาชน.shp
- แนวเขตที่สาธารณะ.shp

“ในส่วนลึกของความคิดคนสระพังทุกคน หวังว่าในอนาคตกัน ไกล เมื่อถึงเวลาได้เอกสารสิทธิพวกเรา
ขอเป็นกรรมสิทธิ์รวม (โฉนดชุมชน) เพื่อคงไว้ความคิดและวิถีของชุมชนตลอดไป”

ผู้ประสานงาน คุณศรารุช สมพูนเวช 08-5880-0160, 0-7537-3595

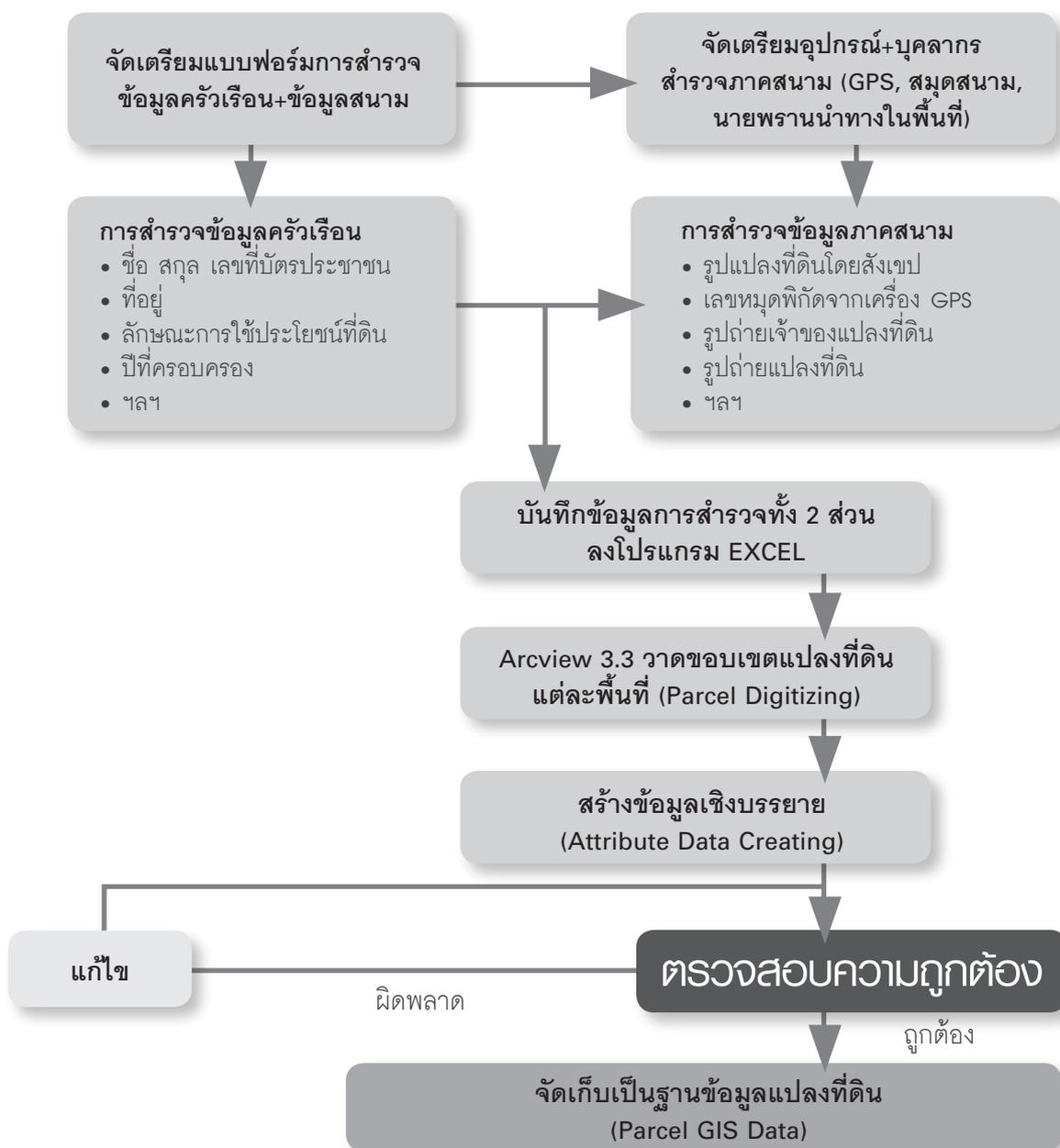
การแก้ปัญหาที่ดินบริเวณอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขงป่าติ จังหวัดนราธิวาส

ในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีพื้นที่ที่ราษฎรประสบปัญหาความเดือดร้อนในเรื่องที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขงป่าติ ซึ่งได้มีชุมชนอยู่อาศัย ทำกินมาดั้งเดิมโดยมีหลักฐานมัสยิดอายุประมาณ 300 ปี มีสวนไม้ผลดั้งเดิม และต้นยางพาราที่ได้มีการปลูกและตัด ปลูกใหม่เป็นรุ่นที่สาม จากนั้นได้มีการประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติในปี 2508 และมีการประกาศเขตอุทยาน แห่งชาติในปี 2542 ทำให้พื้นที่เขตอุทยานทับที่ทำกินของราษฎร 96,216 ไร่ ผู้เดือดร้อน 6,985 ครัวเรือน ครอบคลุม พื้นที่ 3 จังหวัด 9 อำเภอ 24 ตำบล คือ จังหวัดนราธิวาส 7 อำเภอ 20 ตำบล จังหวัดปัตตานี 1 อำเภอ 2 ตำบล และจังหวัดยะลา 1 อำเภอ 2 ตำบล ทำให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนเรื่องไม่สามารถตัดโค่นต้นยางพาราที่หมดอายุ เพื่อปลูกใหม่ได้ ปัญหาเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน และปัญหาการจับกุมราษฎรบางรายที่เข้าไปทำกินหรือตัดโค่นต้นยางเพื่อ ปลูกใหม่ทดแทน แม้จะมีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้สามารถเปลี่ยนต้นไม้ได้ตามที่คณะกรรมการอิสระเพื่อความ สมานฉันท์เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2548 แต่การดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวยังไม่มีความคืบหน้า ทำให้ ปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรยังคงอยู่ และส่งผลต่อปัญหาด้านอื่น

จากที่เครือข่ายชุมชนผู้เดือดร้อน ได้ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. อำเภอ และเจ้าหน้าที่อุทยาน จัดทำ ข้อมูลครัวเรือน แผนที่ทำมือ แผนที่ในระบบ GIS รายละเอียดเสร็จเรียบร้อย ได้มีการจัดเวทีประชาคม จนข้อมูลเป็น ที่ยอมรับร่วมกันของหน่วยงานและชุมชนผู้เดือดร้อน ทำให้แยกกลุ่มปัญหาได้ 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่ 1 ที่ดินที่อยู่นอกเขต อุทยานและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ กลุ่มที่ 2 ที่ดินที่อยู่ในเขตอุทยาน (ส่วนที่นอกเขตป่าสงวน) กลุ่มที่ 3 ที่ดิน ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งส่วนใหญ่ครอบครองที่ดิน 3-5 ไร่

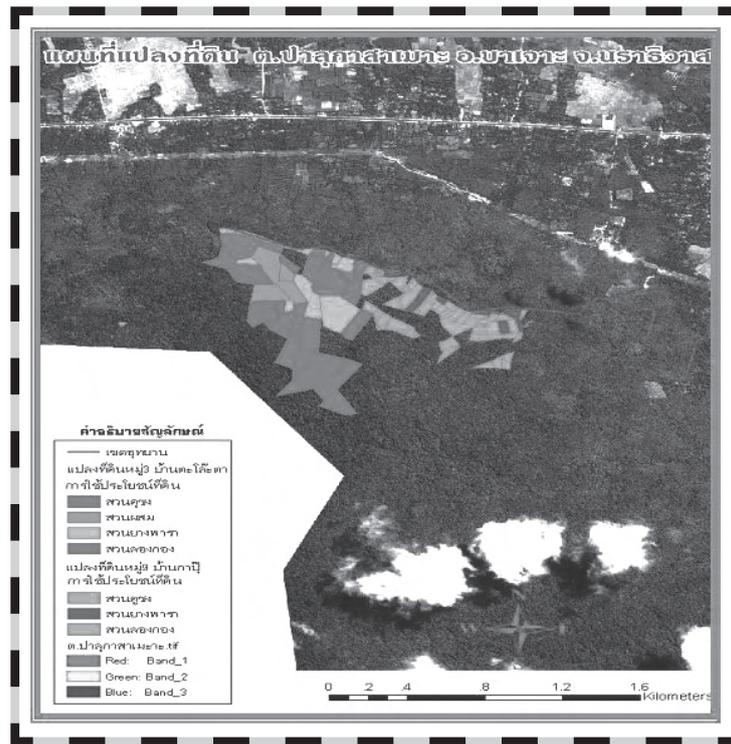
จึงได้มีการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาทั้งในส่วนของการตัดโค่นต้นยางเพื่อปลูกใหม่ ในอัตราร้อยละ 4 เพื่อไม่ ให้กระทบต่อสิ่งแวดล้อม การส่งข้อมูลพื้นที่อยู่นอกเขตอุทยาน และนอกเขตป่าสงวน 745 รายให้กรมที่ดินเพื่อออก เอกสารสิทธิ์ การเสนอให้มีคณะกรรมการพิสูจน์สิทธิ์ โดยมีองค์ประกอบจากหน่วยงานและชุมชน และใช้ข้อมูลที่เป็น ที่ยอมรับร่วมกันแล้ว ซึ่งนอกจากพื้นที่อำเภอบาเจาะแล้ว ได้มีการขยายไปสู่อำเภออื่นอีก 8 อำเภอ โดยใช้พื้นที่ อำเภอบาเจาะเป็นศูนย์เรียนรู้ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดิน ตามที่อนุกรรมการแก้ไข ปัญหาที่ดิน ศจพ. เสนอ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2551

ความคืบหน้าในระดับพื้นที่ ดำเนินการพิสูจน์สิทธิที่ดินในเขตป่าสงวนและอุทยานโดยใช้ข้อมูลที่จัดทำร่วมกัน และขยายการปฏิบัติการในพื้นที่ 8 อำเภอ และขยายสู่พื้นที่อื่นในสามจังหวัดภาคใต้ โดยคณะกรรมการประสานงานแก้ไขปัญหาที่ดินบริเวณอุทยานแห่งชาติภูโต ได้มีการประชุมวางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดินบริเวณอุทยานภูโต-สุโขทัย โดยให้แนวทางการดำเนินงานของพื้นที่อำเภอบาเจาะที่ได้มีการดำเนินการไปแล้วเป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อีก 7 อำเภอ โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินระดับอำเภอที่มีนายอำเภอเป็นประธานคณะทำงานทั้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น ซึ่งขณะนี้คณะทำงานในแต่ละอำเภอได้จัดทำข้อมูลประวัติชุมชน แผนที่ทำมือ ข้อมูลครัวเรือนและข้อมูลการครอบครองที่ดินรายแปลง รวม 13,958 ราย 17,966 แปลง อยู่ระหว่างเตรียมนำข้อมูลเข้าระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS)

ในส่วนของพื้นที่อำเภอเขาเงาะได้มีการออกเอกสารสิทธิที่ดินนอกเขต เพราะการทำข้อมูลชัดเจนทำให้สามารถออกเอกสารสิทธิได้ และมอบโฉนดไปแล้วไปแล้ว 740 แปลง 600 กว่าครอบครัว ในส่วนพื้นที่ในเขตได้จัดทำข้อมูลต่อจนครบทั้ง 15 หมู่บ้าน 5 ตำบล จึงมีข้อมูลเพิ่มขึ้นรวมทั้งหมด 3,213 ราย จำนวนที่ดิน 4,087 แปลง ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.4 ขนาดแปลงที่ดิน 3 ไร่ลงมา ค่าเฉลี่ยขนาดแปลงที่ดิน 3.66 ไร่/แปลง ซึ่งคณะกรรมการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินอำเภอเขาเงาะได้รับรองข้อมูลและแผนที่ร่วมกันเรียบร้อยแล้วเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2552 และได้นำเสนอต่อคณะกรรมการประสานงานแก้ไขปัญหาที่ดินบริเวณอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขทัย เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2552 ซึ่งอนุกรรมการจากผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีที่แตกต่างกัน จึงได้มีมติให้ประชุมร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อสรุปเสนอคณะกรรมการรัฐมนตรี 5 จังหวัดชายแดนใต้ (รชต.) ที่รองนายกรัฐมนตรี เทือกสุบรรณ เป็นประธานไปเมื่อ 15 สิงหาคม 2552 ซึ่งมีมติให้ดำเนินการพิสูจน์สิทธิโดยใช้หลักฐานภาพถ่ายปี 2510

เพื่อให้เกิดความมั่นใจกับผู้ครอบครองที่ดินในเขตที่มีการทำข้อมูลและรับรองข้อมูลร่วมกันแล้ว เครือข่ายแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยบูโดฯ จะเริ่มทำเอกสารการครอบครองที่ดินรายแปลงในลักษณะโฉนดชุมชน ที่ได้ไปดูตัวอย่างมาจากเชียงใหม่ และเดินทางเรื่องปลูกต้นไม้กันแนวต่อไป

ภาคกรุงเทพฯ ปริมณฑลและตะวันออก

ชุมชนบึงพระราม 9 ปอ 3

ชุมชนบึงพระราม 9 ปอ 3 เดิมพื้นที่ของชุมชนเป็นทุ่งนากระจัด ไม่มีถนนชาวบ้านจะสัญจรไปมาโดยทางเรือผ่านคลองแสนแสบ ในระยะแรกมีผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ เพียง 4-5 ครัวเรือน เมื่อชาวชุมชน บุกเบิกที่ดินมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาความแออัดของบ้านเรือน ขยะมูลฝอย สภาพแวดล้อมของชุมชนเสื่อมโทรม และมีการบุกรุกที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ เพื่อปลูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดความไม่มั่นคงของการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัย ในปี พ.ศ.2532 มีการจัดตั้งชุมชนบึงพระราม 9 ภายหลังชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้นและไม่สามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง จึงแยกเป็น 2 ชุมชน คือ ชุมชนบึงพระราม 9 ด้านหน้าปอ1, ปอ 2 เป็นชุมชนบึงพระราม 9 พัฒนา และชุมชนบึงพระราม 9 (เดิม) เปลี่ยนเป็น บึงพระราม 9 (ปอ 3) มีพื้นที่รวม 28-2-2 ไร่ ประชากรอยู่อาศัย 150 หลังคาเรือน ร้อยละ 85 นับถือศาสนาอิสลาม และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคง มีแนวทางการพัฒนา 2 แนวทาง คือ

- 1) ปรับปรุงบางส่วน (UPGRADING) จำนวน 130 หลัง
- 2) รื้อสร้างใหม่ ในที่ดินครอบครองเดิม (RECONSTRUCTION) จำนวน 20 หลัง

ความคืบหน้าการดำเนินงาน ชุมชนร่วมกันวางแผนการก่อสร้างบ้าน และดำเนินการขอเบิกจ่ายงบประมาณพัฒนาระบบสาธารณูปโภคกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

หน่วยงานที่หนุนเสริม ชุมชนได้มีการประสานการทำงานกับสำนักงานเขตห้วยขวาง/ สน.วังทองหลาง/สนารักษ์/สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)/สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ(สอช.)/สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ /วัดพระราม 9 เป็นต้น

บทบาทหน่วยงาน

- รับรองสถานภาพขบวนองค์กรชุมชน/ทำความเข้าใจพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคง
- ร่วมเป็นคณะทำงานที่อยู่อาศัยระดับเขตห้วยขวาง
- สนับสนุนงบประมาณและเนื้อหาเชิงวิชาการให้กับทางชุมชน
- ประสานงานกับภาคีหน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

ผู้ประสานงาน นายสมชาย ยาและ โทร 08-1551-9051

สมัชชาการจัดการ ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยขบวนชุมชนและท้องถิ่น | 75

ชุมชนบึงพระราม 9 พัฒนา

ชุมชนบึงพระราม 9 พัฒนา เดิมเป็นทุ่งนาขนาดใหญ่ มีผู้อยู่อาศัยเพียงไม่กี่ครอบครัว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2532 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริ ในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยวิธีการทางธรรมชาติผสมผสานกับการใช้เครื่องกลเติมอากาศ โดยให้ทดลองบำบัดน้ำเสียโดยวิธีการเติมอากาศในบึงพระราม 9 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้จัดหาที่ดินประมาณ 53 ไร่ อยู่ติดกับคลองลาดพร้าวฝั่งตะวันตกใกล้กับบริเวณที่คลองลาดพร้าวบรรจบกับคลองแสนแสบ เป็นที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียบึงพระราม 9 ส่งผลให้ชุมชนได้รับการพัฒนามิถุนนตัดผ่านเข้ามาในชุมชน โดยในปีเดียวกันนั้นเองได้จัดตั้งเป็นชุมชนบึงพระราม 9 พัฒนา เฉพาะในพื้นที่สำนักงานทรัพย์สินฯ มีพื้นที่รวม 18 ไร่ 3 งาน 16 ตารางวา (7,516 ตร.ว.) ประชากรอยู่อาศัย 120 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง สภาพปัญหาเนื่องจากบ้านสร้างด้วยวัสดุชั่วคราวไม่มีความมั่นคงแข็งแรง บ้านทรุดโทรมและไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคง มีแนวทางการพัฒนา 2 แนวทาง คือ 1) ปรับปรุงบางส่วน (UPGRADING) จำนวน 105 หลัง 2) รื้อสร้างใหม่ ในที่ดินครอบครองเดิม (RECONSTRUCTION) จำนวน 15 หลัง

ความคืบหน้าการดำเนินงาน ชุมชนร่วมกันวางแผนการก่อสร้างบ้าน และดำเนินการขอเบิกจ่ายงบประมาณพัฒนาระบบสาธารณูปโภคกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

หน่วยงานที่หนุนเสริม ชุมชนได้มีการประสานการทำงานกับสำนักงานเขตห้วยขวาง/ สน.วังทองหลาง/ธนาคาร/สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)/สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ(สอช.)/สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ /วัดพระราม 9 เป็นต้น

บทบาทหน่วยงาน

- รับรองสภาพขบวนองค์กรชุมชน/ทำความเข้าใจพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคง
- ร่วมเป็นคณะทำงานที่อยู่อาศัยระดับเขตห้วยขวาง
- สนับสนุนงบประมาณและเนื้อหาเชิงวิชาการให้กับทางชุมชน
- ประสานงานกับภาคีหน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

ผู้ประสานงาน นางสาวนภาพร ไข่แก้ว 08-7973-1768

ชุมชนป้อมมหากาฬ

ชุมชนป้อมมหากาฬ ตั้งอยู่บนพื้นที่ 4-3-59 ไร่ ประชากร 65 หลังคาเรือน 92 ครอบครัว จำนวนทั้งหมด 287 คน ชุมชนเล็กๆ ที่อยู่หลังป้อมมหากาฬที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ทำกรงนก เลี้ยงไก่พื้นบ้าน นวดแผนโบราณ รวมทั้งเป็นต้นกำเนิดลิเกแห่งรัตนโกสินทร์

และผลกระทบสืบเนื่องจากการจัดการที่อยู่อาศัยในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานคร ที่การแก้ไขปัญหามักมุ่งเน้นในรูปแบบการจัดสรรพื้นที่แห่งใหม่โดยละเลยต่อวิถีชีวิต ประวัติความเป็นมาของชุมชนและผู้คนในพื้นที่อาศัยเดิม ส่งผลให้ชุมชนหลายแห่งได้รับผลกระทบจากการจัดการที่อยู่อาศัย โดนไล่รื้อ และเวนคืนที่ดิน เช่นเดียวกับชุมชนป้อมมหากาฬ เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบนั้น โดยวันที่ 8 มีนาคม 2548 ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาให้กรุงเทพมหานครมีสิทธิในการรื้อถอนบ้านเรือนในชุมชนป้อมมหากาฬ หลังจากที่ชาวชุมชนได้ผ่านกระบวนการต่อสู้มา 13 ปี

ตลอดระยะเวลา 13 ปีของการต่อสู้ พี่น้องชาวชุมชนป้อมมหากาฬพยายามเสนอแนวทางการจัดการร่วมกับทางกรุงเทพมหานคร โดยแนวทางดังกล่าวอยู่บนฐานเงื่อนไขข้อต่อทั้งกรุงเทพมหานครและชุมชน แต่เสียงของชาวชุมชนป้อมมหากาฬที่เรียกร้องตลอดมาคงดังไม่เพียงพอต่อการจัดการร่วมกัน ดังนั้นเสียงของชุมชนพันธมิตรเครือข่ายชุมชนที่ยืนหยัดต่อสู้มาร่วมกัน น่าจะเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนเรื่องการจัดการที่อยู่อาศัยร่วมกัน ไม่ใช่แค่เฉพาะชุมชนป้อมมหากาฬเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพี่น้องชุมชนอีกหลายแห่งที่ต้องการการจัดการที่อยู่อาศัยอย่างมีส่วนร่วมเช่นกัน

ในวันที่ 7 ธันวาคม 2548 ณ ลานวัฒนธรรมชุมชนป้อมมหากาฬ ชาวชุมชนป้อมมหากาฬร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร และกรุงเทพมหานครร่วมกันจัดแถลงข่าวเปิดตัวโครงการ “ชุมชนบ้านไม้โบราณ ป้อมมหากาฬ” พร้อมทำการลงนามร่วม 3 ฝ่าย ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูชนบทจารีตดั้งเดิมและระงับแผนการพัฒนาชุมชนเมืองด้วยการไล่รื้อ เปลี่ยนพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่สีเขียว ให้เป็นแหล่งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์ของชุมชนเมืองที่เต็มไปด้วยชีวิต ซึ่งโครงการนี้ถูกคิดค้นเพื่อย้ำและปรับเปลี่ยนแนวการพัฒนาใหม่

ชุมชนป้อมมหากาฬกำลังพยายามนิยามคำว่า “สวน” ใหม่สวนที่มีชีวิต สวนที่มีชุมชน โดยให้ความหมายไว้ว่า “ถนนสวย คลองใส สวนหย่อม แต่ขาดคน ขาดชีวิต” นั่นคือ สิ่งที่สำคัญของการบริหารท้องถิ่นคือ การกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นมิติของการมีส่วนร่วมลึกซึ้งที่น่าจะเป็นด้านทบทวนของผู้บริหารเมืองที่สำคัญ ดังนั้นทางออกอีกทางของป้อม คือ การรวมคนที่เห็นความสำคัญของเมืองเข้าขอเจรจาต่อทีมบริหารกรุงเทพฯ ใช้สื่อในการสร้างพื้นที่สาธารณะที่ยกประเด็นเรื่องความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาพูดถึง

ข้อเสนอของชาวชุมชนป้อมมหากาฬที่มีต่อกรุงเทพมหานคร

1. ชาวชุมชนจะมีการจัดตั้งเวรยามเพื่อรักษาความปลอดภัย และดูแลประชาชนที่เข้ามาพักผ่อนทั้งเวลากลางวันและกลางคืน ตามอำนาจหน้าที่ที่ระเบียบที่ได้รับมอบหมายจากทางกรุงเทพมหานคร
2. ชาวชุมชนขออาสาดูแลรักษาความสะอาดสวนสาธารณะโดยที่ทางกรุงเทพมหานครจะเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนในด้านวัสดุอุปกรณ์
3. ชุมชนป้อมมหากาฬจะกลายเป็นชุมชนตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถที่จะอยู่คู่กับสวนสาธารณะ และคูคลองในกรุงเทพมหานครได้
4. กรุงเทพมหานครจะมีรายได้จากการจัดเก็บค่าเช่าที่ดินจากชาวชุมชน
5. ชุมชนป้อมมหากาฬจะพัฒนาชุมชนให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร โดยชาวชุมชนจะจัดให้มี ตลาดน้ำในคลองโง่งอ่าง ร้านจำหน่ายสินค้าฝีมือชาวบ้านในชุมชน ศูนย์ฝึกอาชีพ และการแสดงศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ข้อเสนอทั้ง 5 ข้อนั้น เป็นข้อเสนอที่อยู่ภายใต้สถานการณ์ซึ่งชาวชุมชนภายใต้โครงการบ้านมั่นคง จะขอเป็นส่วนหนึ่งในหน่วยงานย่อยภายใต้การกำกับดูแลของกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ทางชุมชนป้อมมหากาฬเองก็ได้มีการจัดแบ่งกำลังคนออกเป็น 3 กลุ่ม ขึ้นมาช่วยดูแลให้การสนับสนุนและทำงานให้กับกรุงเทพมหานคร

หน่วยงานที่หนุนเสริม ชุมชนได้มีการประสานการทำงานกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)/ สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ(สอช.)

บทบาทหน่วยงาน

- สนับสนุนงบประมาณ ให้ความรู้/เชิงเทคนิคการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ
- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมแก้ไขปัญหา

ผู้ประสานงาน นายพรเทพ บุรณบุรีเดช โทร 08-9764-1409

บ้านมั่นคงชุมชนศิริรินทร์และเพื่อน

ชุมชนหน้าตลาดศิริรินทร์และรักษ์บ้าน ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตคลองสานติดถนนเจริญนคร เยื้องๆ กับตลาดคลองสาน โดยเช่าอยู่ในพื้นที่ของเอกชน จำเป็นต้องย้ายชุมชนเพราะเจ้าของที่ดินต้องการนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน 52 ครั้วเรือน จึงรวมตัวจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และได้รวมตัวกับชุมชนที่เดือดร้อนอื่น ดังนี้

ชุมชนจรัญ 3 เป็นชุมชนที่มีสมาชิกส่วนมากเช่าตึกแถวอยู่ซึ่งค่าเช่าราคาสูง เข้ามาอาศัยอยู่ประมาณ 10 กว่าปีมาแล้ว สมาชิกส่วนมากมาจากต่างจังหวัดเข้ามาทำงานทำ มีรายได้ที่ไม่แน่นอน และมีความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัยรวม 11 ครั้วเรือน

ชุมชนเอกชัย 30 เป็นชุมชนที่เช่าที่ดินและสร้างบ้านเอง เป็นแบบเช่าบ้านอยู่ในที่ของเอกชน อยู่มา 25 ปีแล้ว แต่ยังไม่ได้ถูกจัดตั้งเป็นชุมชน ต่อมาผู้เดือดร้อนได้ทราบเรื่องโครงการบ้านมั่นคง จึงสนใจทำโครงการ และในพื้นที่ใกล้เคียงที่กระจุกกระจายอยู่โดนไล่อื้อ มีผู้ที่ยังไม่โดนไล่อื้อแต่มีความสนใจในโครงการ เพราะไม่มีความมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังมีชุมชนคลองบางจาก และชุมชนสุดเขต ได้รับความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย มาสมัครเป็นสมาชิกชุมชน

สรุปจำนวนสมาชิกในโครงการ รวม 153 ครั้วเรือน จากชุมชนศิริรินทร์ จำนวน 49 ครั้วเรือน ชุมชนรักษ์บ้าน จำนวน 17 ครั้วเรือน ชุมชนจรัญ 3 จำนวน 11 ครั้วเรือน ชุมชนเอกชัย 30 จำนวน 29 ครั้วเรือน ชุมชนคลองบางจาก จำนวน 33 ครั้วเรือน และชุมชนสุดเขต จำนวน 14 ครั้วเรือน

แนวทางการแก้ไขปัญหา ได้มีการนัดประชุมกับชาวบ้านเพื่อหาแนวทางในการออกแบบ และจัดระเบียบที่อยู่อาศัยใหม่ ให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละคน และมีความเหมาะสมกับอาชีพที่มีพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ทั้งในครั้วเรือนและในชุมชน ระดมความคิดชาวบ้านเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปในการทำแผนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ภายใต้โครงการบ้านมั่นคง และร่วมกันไปดูพื้นที่ที่จะย้ายไปสร้างใหม่ให้อยู่ใกล้กับพื้นที่ชุมชนเดิม ที่หมู่ 12 ซอยเพชรเกษม 48 แยก 4-7 ซอยร่วมพัฒนา ซอยบางจาก แขวงบางด้วน เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ใกล้วัดจันทร์ ใกล้ตลาดสด-คลองถม ใกล้โรงเรียนบางจาก ซึ่งสะดวกในการเดินทาง และอาชีพการงาน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณสาธารณูปโภคภูมิทัศน์ชุมชน และสิ่งแวดล้อม วงเงิน 5.99 ล้านบาท สินเชื่อซื้อที่ดิน 25.60 ล้านบาท และสินเชื่อสร้างบ้าน 30.15 ล้านบาท

ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เมื่อปี 2547 มีกรรมการดำเนินการ 31 คน จาก 6 ชุมชน สมาชิกแบ่งเป็นกลุ่มย่อย 26 กลุ่ม กลุ่มละ 5-10 คน สมาชิกออมทรัพย์ 172 คน มียอดเงินออม 3.49 ล้านบาท ก่อนที่จะต้องจ่ายสมทบ 10% ในการขอใช้สินเชื่อ ลักษณะการออมทรัพย์เป็นการออมรายเดือน มีการออมสวัสดิการ 30 บาท ออมหุ้น 100 บาท จัดให้มีการออมทุกวันที่ 1-7 ของเดือน โดยเหรียญฎีกาจะแสดงรายงานติดประกาศ

ความคืบหน้าการดำเนินงาน ปัจจุบันสร้างบ้านเสร็จแล้วทั้งหมด 153 หลังคาเรือน แต่ยังไม่ได้ทำสีบ้านและตกแต่งภายใน รวมถึงระบบสาธารณูปโภคกำลังดำเนินการในขั้นตอนการขอเบิกจ่ายงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในงวดที่ 2 ในการสร้างอาคารที่ทำการสหกรณ์ และถนน

หน่วยงานที่หนุนเสริม ชุมชนได้มีการประสานการทำงานกับสำนักงานเขตภาษีเจริญ กรมส่งเสริมสหกรณ์/กรมตรวจบัญชีสหกรณ์/สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)/สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ(สอช.)

บทบาทหน่วยงาน

- ให้คำปรึกษาในเรื่องการออกแบบ/การขออนุญาตก่อสร้าง/การตรวจงวดงาน
- ร่วมเป็นคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับเขตภาษีเจริญ
- สนับสนุนการบริหารการจัดการที่ดี(จัดระบบบัญชี/ปิดบัญชี)

ผู้ประสานงาน นายฉลอง รัตโชติ โทร 08-1562-7251

นางสมบุญ จิตมั่น โทร 08-4087-8617

สหกรณ์เคหสถานนิเวศใหม่สะพานทอง จำกัด

ชุมชนยอดทอง เป็นที่ดินของเอกชน โดยเจ้าของที่ดินได้ยกที่ดินผืนนี้ให้มัสยิดแห่งหนึ่งแถวบางลำพู (เป็นการให้ด้วยปากเปล่า) ต่อมารวมกันเป็นชุมชนในปี พ.ศ.2529 แต่ในปี พ.ศ.2549 เจ้าของที่ดินได้ยื่นข้อเสนอให้ชาวบ้านย้ายออกจากชุมชนโดยจ่ายค่าชดเชยให้ ทำให้มีบางส่วนย้ายออกไป แต่ยังมีบางส่วนที่ยังอยู่เพราะไม่มีที่ไปจริงๆ ลักษณะการอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ และประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่

ชุมชนสะพานทอง เป็นที่ดินของเอกชนเริ่มแรกมีคนเข้ามาอยู่อาศัยเมื่อปีพ.ศ.2485 ผู้คนส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัดโดยเสียค่าหน้าดิน ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.2549 เจ้าของที่ดินได้ให้ทุนความเอาหมายศาลมาให้ชาวบ้านทุครั่วเรือนเพื่อรื้อถอนบ้านภายในเดือนพ.ศ.2550 ชาวบ้านจึงตกลงกันกับ เจ้าของที่ดินว่าขออยู่ต่อถึงเดือนเมษายน 2551 ลักษณะการอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท

สรุปผู้เดือดร้อนจากทั้ง 2 ชุมชน และเข้าร่วมในโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย จำนวนทั้งสิ้น 48 ราย

แนวทางการแก้ไขปัญหา มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และจัดหาที่ดินใหม่ ปัจจุบันมีสมาชิก 46 ราย ยอดเงินออม 743,382 บาท (ข้อมูล ณ กันยายน 2552) โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณสาธารณูปโภค 2.82 ล้านบาท และขอใช้สินเชื่อเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยจำนวน 4.67 ล้านบาท ในการจัดซื้อที่ดินเลขที่ 66625 ตั้งอยู่ที่ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร เนื้อที่ 1-3-58 ไร่ กับ บริษัทบริหารสินทรัพย์ไทย

ความคืบหน้าการดำเนินงาน ปัจจุบันอยู่ระหว่างการเบิกจ่ายงบประมาณสาธารณูปโภคและบุดทุนเพื่อปรับปรุงพื้นที่ และเพื่อปลูกสร้างบ้านพักชั่วคราว

หน่วยงานที่หนุนเสริมชุมชน ได้มีการประสานการทำงานกับสำนักงานเขตบางกะปิ/กรมส่งเสริมสหกรณ์/กรมตรวจบัญชีสหกรณ์/สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) /สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ (สอช.) เป็นต้น

บทบาทหน่วยงาน

- ให้คำปรึกษาในเรื่องการออกแบบ/การขออนุญาตก่อสร้าง
- สนับสนุนการบริหารจัดการที่ดี(จัดระบบบัญชี/ปิดบัญชี/การเบิกจ่ายงบประมาณ)
- รับรองสถานภาพขบวนองค์กรชุมชน/ทำความเข้าใจพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย

ผู้ประสานงาน นายอำนาจ นุพผา 08-9692-8543

สหกรณ์เคหสถานมหาดไทย จำกัด

สหกรณ์เคหสถานมหาดไทย จำกัด เป็นการรวมตัวของผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยจาก 2 ชุมชน คือ ชุมชนมหาดไทย 186 คริวเรือน และชุมชนบดินทรเดชา 64 คริวเรือน โดยภาพรวมแต่ละชุมชนมีปัญหาที่คล้ายๆ กัน คือ ปัญหาการถูกไล่อื้อ ไม่มีความมั่นคงในที่ดิน สภาพอาคารที่มีความทรุดโทรม ความแออัดของบ้านเรือน น้ำท่วมขังในช่วงหน้าฝน ปัญหาขยะมูลฝอย ซึ่งจากปัญหาที่เหมือนกันทำให้ทั้ง 2 ชุมชนได้ข้อสรุปเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยร่วมกันว่า ควรจัดหาที่ดินใหม่รองรับในการสร้างชุมชนใหม่ร่วมกัน

แนวทางการแก้ไขปัญหา จากปัญหาร่วมดังกล่าวจึงทำให้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย มีกระบวนการสำรวจและคัดเลือกที่ดินรองรับแปลงใหม่ร่วมกัน กำหนดเกณฑ์และพิจารณาสิทธิการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ที่เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าของปัญหา และได้ดึงภาคีที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมหนุนเสริมการทำงานของขบวนการขององค์กรชุมชนตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการ

สรุปผู้เดือดร้อนจากทั้ง 2 ชุมชน และเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง มีจำนวนทั้งหมด 250 คริวเรือน โดยสมาชิกมีมติร่วมกันให้มีการจัดซื้อที่ดินเพื่อสร้างชุมชนใหม่ ซึ่งได้มีการจัดซื้อที่ดินใหม่ กับ บริษัทบริหารสินทรัพย์ไทย ขนาดเนื้อที่ 11-3-0 ไร่ ตั้งอยู่ ลาดพร้าว 101 (ซอยผู้ใหญ่อิน) เขตบางกะปิ

ความคืบหน้าการดำเนินงาน ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนการก่อสร้างออกเป็น 3 ระยะ โดยระยะแรกจะก่อสร้างจำนวน 64 หลัง ระยะที่สอง 96 หลัง และระยะที่สามอีก 90 หลัง โดยปัจจุบันสหกรณ์ฯ ได้ดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณไปเพื่อถมดินแล้ว และรอดำเนินงานในส่วนของการทำถนน วางท่อบ่อพัก ไฟฟ้า ประปา และศูนย์เอนกประสงค์ รวมถึงการก่อสร้างในระยะแรกจำนวน 64 หลัง อยู่ในขั้นตอนดำเนินการตอกเสาเข็ม

หน่วยงานที่หนุนเสริมชุมชน ได้มีการประสานการทำงานกับสำนักงานเขตบางกะปิ/สำนักงานเขตวังทองหลาง/สถานีตำรวจลาดพร้าว/กรมส่งเสริมสหกรณ์/กรมตรวจบัญชีสหกรณ์/สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) /สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ (สอช.) /มหาวิทยาลัยรามคำแหง/มัสยิดสันติชน/วัดวังทองหลาง

บทบาทหน่วยงาน

- ให้คำปรึกษาในเรื่องการออกแบบ/การขออนุญาตก่อสร้าง
- สนับสนุนงบประมาณ ให้ความรู้/เทคนิคการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ
- ร่วมเป็นคณะกรรมการพิจารณาสิทธิของชุมชน
- สนับสนุนการบริหารจัดการที่ดี (จัดระบบบัญชี/ปิดบัญชี)
- รับรองสถานภาพขบวนการขององค์กรชุมชน

ผู้ประสานงาน นางอามี๊ะ เล็มและท์ โทร 08-6313-9029

ชุมชนบ้านล่างพุนทรพ์ย์ จังหวัดจันทบุรี

ชุมชนบ้านล่างพุนทรพ์ย์ เป็นชุมชนแออัดอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่หน้าโรงฆ่าสัตว์ของเทศบาล มีผู้อาศัยกว่า 300 ครัวเรือน อยู่ในที่สาธารณะ ส่วนมากเป็นบ้านเพิงไม้ปลูกอย่างกระจัดกระจายไร้ระเบียบ มีการปรับถมที่โดยเทศบาลเอาขยะมาทิ้ง บางครั้งไม่มีการไถกลบ ชาวบ้านต้องเดินข้ามกองขยะเพื่อเข้า-ออกบ้าน ต่อมาได้มีการไล่ที่จากหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่ยังอาศัยอยู่ตรงพื้นที่เดิม ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับหน่วยงานมาโดยตลอด นอกจากชุมชนบ้านล่างจะเป็นชุมชนแออัดแล้ว คนในชุมชนยังประสบปัญหาไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง 124 ครอบครัวยังอาศัยอยู่ในที่ดินบุกรุก บ้านเรือนในชุมชนทรุดโทรม น้ำขังและน้ำเสีย สภาพแวดล้อมเป็นพิษ ขาดระบบสาธารณสุขปลอดภัยที่ดี ทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยขึ้น ชาวบ้านจึงรวมตัวแก้ไขปัญหาตามแนวทางบ้านมั่นคง

แนวทางการแก้ไขปัญหาและความคืบหน้าการดำเนินงาน โครงการบ้านมั่นคงได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลทั้งจังหวัดและส่งเสริมให้ชุมชนรวมตัวกันเพื่อลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย และจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง โดยชุมชนได้รับการอนุมัติโครงการสาธารณสุขเมื่อเดือนสิงหาคม 2549 งบประมาณรวม 3.1 ล้านบาท สมาชิก 119 ราย และสินเชื่อเพื่อการปลูกสร้างบ้าน ระยะที่ 1 เมื่อปี 2548 จำนวน 10 หลัง งบประมาณรวม 1.35 ล้านบาท ได้มีการเบิกจ่ายระยะที่ 1 ไปแล้ว และระยะที่ 2 อีกรวม 11.37 ล้านบาท

โครงการบ้านมั่นคงชนบท

ตำบลดอนยอ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ความเป็นมาโครงการ โครงการบ้านมั่นคงชนบทดอนยอ เป็นโครงการแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและสร้างชุมชนที่น่าอยู่ของคนยากจนในพื้นที่ตำบลดอนยอ อ.เมือง จ.นครนายก ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนที่จดทะเบียนคนจนด้านที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ซึ่งตำบลดอนยอมีผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย รวม 700 ครอบครัว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และอาศัยอยู่ในที่ดินของ สปก. และกรมชลประทาน เป็นผู้ดูแล

กระบวนการดำเนินโครงการ ในการจัดทำโครงการ ได้มีการกำหนดผู้เข้าร่วมโครงการไว้จำนวน 100 ครอบครัว โดยได้ขอใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ของตำบลดอนยอ ซึ่งปฏิรูปที่ดินจังหวัดเป็นผู้ดูแล จำนวน 375 ไร่ มีแผนการใช้ที่ดิน คือ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินครอบครัวละ 2 ไร่ ส่วนอีก 175 ไร่ จะใช้เป็นพื้นที่ในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค

การดำเนินงานที่ผ่านมา ในระยะที่ผ่านมาได้มีกระบวนการกลั่นกรองผู้เข้าร่วมโครงการให้เหลือ 100 ครอบครัว ในพื้นที่ 7 หมู่บ้าน จากจำนวนผู้ลงทะเบียนปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน 700 ครอบครัว แบ่งเป็นผู้ที่ได้รับสิทธิจากการจับสลากจำนวน 48 ราย และผู้ที่ได้รับสิทธิในที่อยู่อาศัยเดิมจำนวน 52 ราย กระบวนการที่ใช้ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกระดับหมู่บ้านโดยเวทีประชาคม และผ่านเกณฑ์การคัดเลือกโดยคณะกรรมการโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลดอนยอ

ความคืบหน้าการดำเนินงาน

1) เมื่อเดือนกันยายน ปี พ.ศ.2548 คณะอนุกรรมการโครงการบ้านมั่นคงชนบท ได้อนุมัติงบประมาณในกรอบวงเงิน 6,100,000 บาท สำหรับแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ผู้เข้าร่วมโครงการ 100 ครอบครัว โดยมีการเบิกจ่ายงบประมาณไปแล้ว 2 งวด จำนวน 2,388,895 บาท เพื่อใช้เป็นงบบริหารจัดการและปรับพื้นที่โครงการ การวางระบบการพัฒนาสาธารณูปโภค มีการรังวัดพื้นที่เพื่อทำแผนที่ทำมือและแผนผังคร่าวๆ สร้างอาคารที่ทำการชั่วคราว และขุดคันดินทำถนนและแนวกันน้ำ

2) มีการพาสมาชิกไปศึกษาดูงานเกษตรกรรมตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ อ.สอยดาว โรงเรียนทำกินทำใช้/อำเภอวังน้ำเขียวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง ซึ่งหลังจากชาวบ้านกลับจากดูงานแล้ว สมาชิกบางส่วนมีความตื่นตัวในการดำเนินโครงการ โดยได้มาริเริ่มทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเอง ได้แก่ ปลูกต้นไม้ และเลี้ยงปลา สมาชิกบางส่วนได้ทำโครงการเล็กๆ ชื่อว่า “ความฝันในโครงการ” โดยเป็นการร่วมกันออกแบบบ้านในลักษณะบ้านจำลองขนาดเล็ก ที่จำลองแบบบ้านที่ตัวเองต้องการ โดยใช้เวลาหลังเลิกงานช่วงเย็นถึงค่ำมาร่วมกันทำ

3) มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์แล้วเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2549 มีคณะกรรมการ 10 คน มีจำนวนสมาชิกกว่า 80 คน โดยคณะกรรมการ 1 คน ดูแลสมาชิก 10 คน สมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ฐานะไม่ค่อยดี ซึ่งการชักชวนชาวบ้านมาออมทรัพย์โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ใครก็ได้ที่อยากจะเข้ากลุ่ม และจะออมเงินจำนวนเท่าไรก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของสมาชิก ไม่มีการกำหนดอัตราการออม เพราะกลุ่มมีเป้าหมายที่จะใช้กิจกรรมการออมเงินเป็นเครื่องมือให้สมาชิกได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ทั้งด้านปัญหาในชุมชน และสถานการณ์ความคืบหน้าของโครงการด้วย โดยทุกวันที่ 10 ของเดือนจะเป็นวันฝากเงินและประชุมแบบไม่เป็นทางการ ปัจจุบันมีเงินออม 50,000 บาท

ผลที่ได้รับจากการดำเนินงาน แม้ว่าโครงการยังดำเนินการไปได้ไม่คืบหน้านัก เนื่องจากมีความล่าช้าเรื่องการขอใช้ที่ดิน แต่ก็มียี่สิบของสิ่งดีๆ เกิดขึ้นภายในกลุ่มสมาชิก โดยพบว่ามีชุมชนมาร่วมกันสานฝันของโครงการร่วมกัน เช่น การจำลองแบบบ้านในฝัน การทำแปลงเกษตรและเลี้ยงปลา การมาลงแรงช่วยเหลือกันด้วยความสมัครใจ ไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งสะท้อนถึงความพร้อมของชาวบ้านในการดำเนินงานได้ทันที หากกระบวนการขอใช้ที่ดินไม่ติดขัดอะไร

การจัดการที่ดินทำกินโดยชุมชนวังสมบูรณ์ ตำบลวังสมบูรณ์ กิ่งอำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว

วังสมบูรณ์เป็นตำบลที่อยู่ตอนใต้สุดของจังหวัดสระแก้ว ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มสลับเนินดินสูงต่ำประปราย สภาพดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย ประกอบไปด้วย 17 หมู่บ้าน ประชากร 10,364 คน ชาย 5,169 คน หญิง 5,195 คน จำนวนครัวเรือน 3,463 ครัวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 61,250 ไร่ อาชีพของคนตำบลวังสมบูรณ์ทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

เริ่มต้นของการจัดการตนเองด้านที่ดินทำกิน จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผู้ลงทะเบียนคนจน (สย.7) ในตำบลวังสมบูรณ์ ในปี 2546-2547 มีข้อมูลของผู้เดือดร้อนด้านที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย มากถึง 404 ราย ซึ่งคนที่เดือดร้อนส่วนใหญ่ อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นและต้องเช่าทั้งที่ทำกินและบ้านอยู่อาศัย จึงเกิดการรวมตัวกันของผู้ที่เดือดร้อนเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยชุมชนเอง ได้มีการถกแถลงและคัดเลือกคนจนที่ลงทะเบียนสย. และผู้ที่มีปัญหาด้านที่ดินทำกินแต่ไม่ได้ลงทะเบียน เพื่อจัดทำข้อมูลครัวเรือนยากจนที่มีปัญหาจริงและมีความต้องการที่จะมีบ้านเป็นของตนเอง จำนวน 50 ครัวเรือน จากทั้ง 17 หมู่บ้านในตำบล ปัจจุบัน (มกราคม 2550) ขยายสมาชิกเพิ่มเป็น 52 ครอบครัว

รูปแบบการจัดการที่ดินทำกิน เมื่อคณะทำงานและผู้เดือดร้อนในตำบล ได้ประชุมและตกลงที่จะจัดการปัญหาที่ดินทำกิน จึงได้นำเสนอโครงการเข้ามาเพื่อรับการสนับสนุนงบประมาณ จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ด้รับการอนุมัติงบประมาณ จำนวน 3,050,000 บาท เพื่อจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน งบประมาณดังกล่าว ได้นำมาจัดซื้อที่ดินของเอกชน ซึ่งเป็นพื้นที่ถือครองที่ดินตามเอกสารสิทธิ์ ภบท. 5 จำนวน 135 ไร่ๆ ละ 20,000 บาท โดยใช้ชื่อ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านมั่นคงวังสมบูรณ์” ในการทำสัญญาซื้อที่ดินจากเอกชน และใช้งบประมาณปรับสภาพพื้นที่เนินสูง ให้ราบเสมอกัน ที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่แปลงใหญ่ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ที่ทำกิน (ทำการเกษตร) 108 ไร่ ที่อยู่อาศัยและที่ส่วนกลาง จำนวน 27 ไร่

ที่ดินส่วนที่แบ่งเป็นอยู่อาศัย ให้สิทธิ์ถือครองครอบครัวละ 50 ตารางวา ส่วนที่ดินที่แบ่งเป็นที่ทำการเกษตร ให้สิทธิ์ถือครองครอบครัวละ 2 ไร่ โดยใช้วิธีการจับฉลากในการจับจองพื้นที่ดังกล่าว

พื้นที่นี้เดิมใช้เป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังและข้าวโพด เมื่อทางกลุ่มฯ ได้จัดซื้อและมีข้อตกลงที่จะเริ่มจากการใช้ที่ดินเป็นพื้นที่ทำกินก่อน จึงได้ปรึกษากันในคณะกรรมการกลุ่ม ซึ่งทางนายก อบต. วังสมบูรณ์ ได้แนะนำให้ปลูกหน่อไม้ฝรั่ง จึงได้ติดต่อกับบริษัทและผู้มีความรู้ด้านการปลูกหน่อไม้ฝรั่งมาแนะนำ และได้ตัวแทนจากกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์วังสมบูรณ์และตัวแทนจากบริษัทสวิตซ์ จำกัด มาแนะนำและให้ความรู้ในการปลูก ซึ่งเป็นการทำการเกษตรที่ปลอดภัยอย่างแท้จริง

ความคืบหน้า ผลการดำเนินงาน มกราคม 2550 มีครอบครัวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในที่จัดสรรให้จำนวน 3 ครัวเรือน และเริ่มสร้างบ้านอีก 2 หลัง โดยครอบครัวที่มาอยู่ก่อนนี้มีความพร้อมพอสมควร ได้แก่วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างบ้านหรือเงินทุนที่มีอยู่ บ้านที่สร้างก็เรียบง่ายแต่สามารถคุ้มแดดกันฝนและเป็นบ้านที่สร้างบนที่ดินของตนเองอย่างแท้จริงไม่ต้องเช่าที่ใครอยู่

สาธิตรูปภาค 1) ไฟฟ้า ปัจจุบัน (มกราคม 2550) ใช้ไฟฟ้าจากของเดิมที่ต่อสายเข้าไปในหมู่บ้านข้างในแต่ยังไม่ทั่วถึง ซึ่งทาง อบต. จะเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อเสาไฟฟ้าและออกค่าใช้จ่ายในการเดินสายไฟฟ้ากำลังส่ง 3 เฟสให้ กับโครงการฯ 2) ประปา อบต. วังสมบูรณ์ กำลังดำเนินการก่อสร้างประปาให้ เพื่อเป็นน้ำใช้ในการเกษตรและน้ำใช้ในหมู่บ้าน 3) น้ำใช้ในการเกษตร น้ำที่ใช้ในการรดหน่อไม้ฝรั่ง ปัจจุบันใช้ไฟฟ้าปั่นจากน้ำคลองใหญ่ วิธีการรดน้ำใช้สปริงเกอร์จ่ายน้ำ ซึ่งมีปัญหาที่เครื่องปั๊มต้องใช้กำลังไฟสูงเกินไปทำให้มอเตอร์เสียบ่อย จึงต้องใช้เครื่องโถงนามาสูบน้ำแทน

การบริหารจัดการกลุ่ม มีคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนบ้านมั่นคงวังสมบูรณ์และกรรมการดูแลแปลงหน่อไม้ฝรั่ง 5 โซน ทำหน้าที่เหมือนคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีการรวมตัวกันจัดทำสวัสดิการวันละบาท ปัจจุบันมีเงินออม 25,000 บาท มีการจัดตั้ง “กองทุนปุ๋ย” เพื่อซื้อปุ๋ยหมักร่วมกันในราคาที่ถูกกว่าตลาด นอกจากนี้ยังมีโรงงานทำปุ๋ยหมักเพื่อผสมปุ๋ยหมัก จำหน่ายให้กับสมาชิกของโครงการอีกด้วย

ภาคกลางตอนบน และตะวันตก

ชุมชนชาวดิน เทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

ชุมชนชาวดิน ซอย 3 อาศัยบนที่ดินสาธารณะในการดูแลของเทศบาลเมืองราชบุรี เดิมที่ตั้งชุมชนเป็นทางน้ำไหล และพื้นที่ทำนา แต่เมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้วชาวบ้านที่เข้ามาอยู่กลุ่มแรกประมาณ 5 หลังคาเรือนได้มาปลูกคร่อมทางน้ำไหลอย่างกระจัดกระจาย ต่อมาชาวบ้านได้เข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นเทศบาลเมืองราชบุรีจึงได้มีการจัดตั้งชุมชนย่อยในเขตเทศบาลขึ้น เพื่อให้การพัฒนาบ้านเมืองและการบริการเป็นไปอย่างทั่วถึง จึงได้เลือกตั้งประธานชุมชนแต่งตั้งเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2551 มีประชากรที่มีสิทธิเลือกตั้ง 1,578 คน โดยกลุ่มชาวดินซอย 3 เป็นกลุ่มย่อยที่อยู่ในชุมชนชาวดิน และได้มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของตนเอง และมีคณะกรรมการกลุ่มได้เริ่มออมทรัพย์เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2550 ปัจจุบันมีเงินออมทรัพย์รวม 81,090 บาท มีสมาชิกชุมชนร่วมโครงการบ้านมั่นคง จำนวน 56 ครัวเรือน ประชากร 300 คน ชุมชนจึงได้ประสานกับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อขอเช่าที่ดินเดิมซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะมีเทศบาลดูแล โดยขอเช่าในระยะยาว 30 ปี

ชุมชนชาวดินได้รับเงินสนับสนุนเพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคชุมชนรวมทั้งสิ้น 2,752,000 บาท บ้านพักชั่วคราว 1,008,000 บาท ชุมชนมีการเบิกจ่ายงบประมาณไปแล้วเพื่อดำเนินการปรับปรุงชุมชนในด้านการปรับภูมิทัศน์ ทางระบายน้ำในชุมชน ก่อสร้างบ้านพักชั่วคราว ปัจจุบันอยู่ระหว่างก่อสร้างบ้าน จำนวน 5 หลัง

ผู้ประสานงาน คุณทองสุข พุ่มสงวน โทร 08-6172-5578

สหกรณ์ทำล่อร่วมใจพัฒนา เทศบาลตำบลทำล่อ จ.กาญจนบุรี

สหกรณ์ทำล่อร่วมใจพัฒนา เดิมเป็นที่ดินว่างเปล่า เป็นป่าทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์มานานกว่า 40 ปี ไม่มีแนวเขตที่ชัดเจน จึงทำให้ประชาชนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยจากอำเภอท่ามะกา, อำเภอด่านมะขามเตี้ย และอำเภอใกล้เคียงในจังหวัด กาญจนบุรี ได้เข้ามาบุกรุกพื้นที่ดังกล่าวเพื่ออยู่อาศัย และประกอบอาชีพ แต่เนื่องจากที่ดินบริเวณดังกล่าวไม่มีเจ้าของและมีเนื้อที่กว้างขวาง ทำให้มี สมาชิกเพิ่มขึ้นจนปัจจุบันมีประชาชนจำนวนกว่า 100 ครอบครัว ซึ่งภายหลังได้ทราบว่าที่ดินผืนดังกล่าวที่ชุมชนอาศัยอยู่เป็นที่ดินที่อยู่ในการดูแลของ กรมธนารักษ์ ต่อมาอบต.ทำล่อ ได้ปลูกสร้างอาคารที่ทำการในบริเวณที่ดินด้านหน้า (ถนนแสงชูโต สายเลี่ยงเมือง) จึงได้มีการประสานงานกับแกนนำและคนในชุมชนให้ชะลอการปลูกสร้าง และการขยายครอบครัวเพิ่มเติม เพื่อหาแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้มั่นคงต่อไป อบต.จึงร่วมกับชุมชนในการร่วมกันกำหนดขอบเขตพื้นที่การอยู่อาศัย แบ่งปันที่ดินกับอบต.เพื่อเป็นสถานที่ทำการโดยชุมชนมีพื้นที่การอยู่อาศัยและพื้นที่ส่วนกลางรวม 8-1-0 ไร่ และได้ประสานงานกับธนารักษ์เพื่อขอเช่าที่ดินเดิมระยะยาว 30 ปี ในนาม สหกรณ์ทำล่อร่วมใจ สหกรณ์ฯได้รับงบประมาณสนับสนุน จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนรวมทั้งสิ้น 6,140,000 บาท สำหรับสมาชิก จำนวน 108 ครัวเรือน แบ่งเป็น สนับสนุนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคจำนวน 3,780,000 บาท งบอุดหนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย จำนวน 2,160,000 บาท งบสร้างบ้านพักชั่วคราว 200,000 บาท และขอใช้สินเชื่อปลูกสร้างบ้านเฟสแรกจำนวน 14 หลัง วงเงินรวม 1,125,961 บาท

บทบาทท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน สหกรณ์ทำล่อร่วมใจพัฒนา ได้มีการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลทำล่อ ตั้งแต่ทราบว่าเจ้าของที่ดินที่ชุมชนอยู่อาศัยคือกรมธนารักษ์ ประกอบกับทางอบต.เองก็มีแผนในการพัฒนาเรื่องที่อยู่อาศัยให้ชุมชนได้อยู่อาศัยอย่างถูกต้องในระยะยาว ทั้งนี้อบต.เองได้สนับสนุนและร่วมทำงานกับชุมชนตั้งแต่กระบวนการวางแผนในการปรับผังชุมชน ร่วมวางกติกาการเลือกผู้เช่าอยู่อาศัย ตลอดจนการสนับสนุนด้านสถานที่จัดประชุมแก่ชุมชน จัดบุคลากรให้คำแนะนำชุมชนในการทำระบบบัญชีสหกรณ์ ร่วมตรวจงวดงานก่อสร้างกับชุมชน ปัจจุบันชุมชนได้ยื่นแบบขอก่อสร้างกับอบต.ในนามสหกรณ์ทำล่อร่วมใจพัฒนา จำกัด และได้ทะเบียนบ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งชุมชนต้องก่อสร้างบ้านทั้งหมด จำนวน 108 หลัง แต่ใช้สินเชื่อจาก พอช.เพียง 9 หลัง สมาชิกที่เหลือได้มีการเลือกที่จะใช้เงินออม และเงินอุดหนุนที่อยู่อาศัยจาก พอช. เพื่อลดภาระหนี้สิน และเลือกการสร้างบ้านแบบพอเพียงตามกำลังของตนเอง ปัจจุบันชุมชนอยู่ระหว่างก่อสร้างบ้านจำนวน 70 หลัง เข้าอยู่อาศัยแล้วจำนวน 13 หลัง ปรับพื้นที่ ทำถนนภายในชุมชน ทั้งนี้ทางเทศบาลได้มีการบรรจุแผนการพัฒนาชุมชนเพื่อสนับสนุนด้านไฟฟ้า และประปาใน ปี 53 และวางแผนการทำถนนในชุมชน ที่รองรับน้ำในชุมชน และศูนย์เด็กในปีถัดไป

ผู้ประสานงานชุมชน คุณยุพา จารุณ โทร 08-1012-8431

เมืองบ้านโป่ง จ.ราชบุรี

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่เทศบาลเมืองบ้านโป่ง เกิดจากการแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในจังหวัดราชบุรี โดยเน้นการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งเมือง เกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่กับขบวนการองค์กรชุมชน ร่วมจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ สู่การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งจังหวัดราชบุรี โดยเลือกเมืองที่มีความสนใจและมีความพร้อมในการปฏิบัติงานจริงเพื่อทำแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้งเมือง เทศบาลเมืองบ้านโป่งจึงเป็นเมืองนำร่องในการแก้ไขปัญหาทั้งเมืองของจังหวัดราชบุรี จากการสำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองบ้านโป่ง พบว่ามีผู้เดือดร้อนทั้งสิ้น 11 ชุมชน 353 ครัวเรือน และโดยมีชุมชนที่อาศัยในเขตพื้นที่การรถไฟฯ ซึ่งมีความพร้อมในการรวบรวมตัวสู่การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่มแรก จำนวน 5 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนโรงรูป ชุมชนหลังวัดดอนตูม ชุมชนหลังโรงพิมพ์ผดุงศิลป์ ชุมชนแยกโคกหม้อ และชุมชนประชาร่วมใจ มีสมาชิกเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง จำนวนทั้งสิ้น 235 ครัวเรือนได้รับงบประมาณพัฒนาระบบสาธารณูปโภค รวมทั้งสิ้น 11,125,000 บาท ปัจจุบันทั้ง 5 ชุมชน จัดตั้งเป็น สหกรณ์บ้านโป่งจำกัด อยู่ระหว่างการทำสัญญาเช่าที่ดินกับการรถไฟฯ ระยะยาว 30 ปี ต่อสัญญา 3 ปี/ครั้ง มีพื้นที่รวมในการขอเช่า ประมาณ 18ไร่

ผู้ประสานงานเมืองบ้านโป่ง คุณไพโรจน์ โทร 0-3234-2965

พชช - CODI

(สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
๙๑๒ ถนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐
โทร.๐๒-๓๓๗๘๘๓๐๐ โทรสาร ๐๒-๓๓๗๘๘๔๐๓
Homepage: www.codi.or.th email:codi@codi.or.th